

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 แห่งวัดท่าพระ กรุงเทพมหานคร

พระปกเกล้าพิพิธภัณฑสถาน (เชียงใหม่)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 แห่งวัดท่าพระ กรุงเทพมหานคร

เชียงใหม่

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่

พฤษภาคม ๒๕๕๕

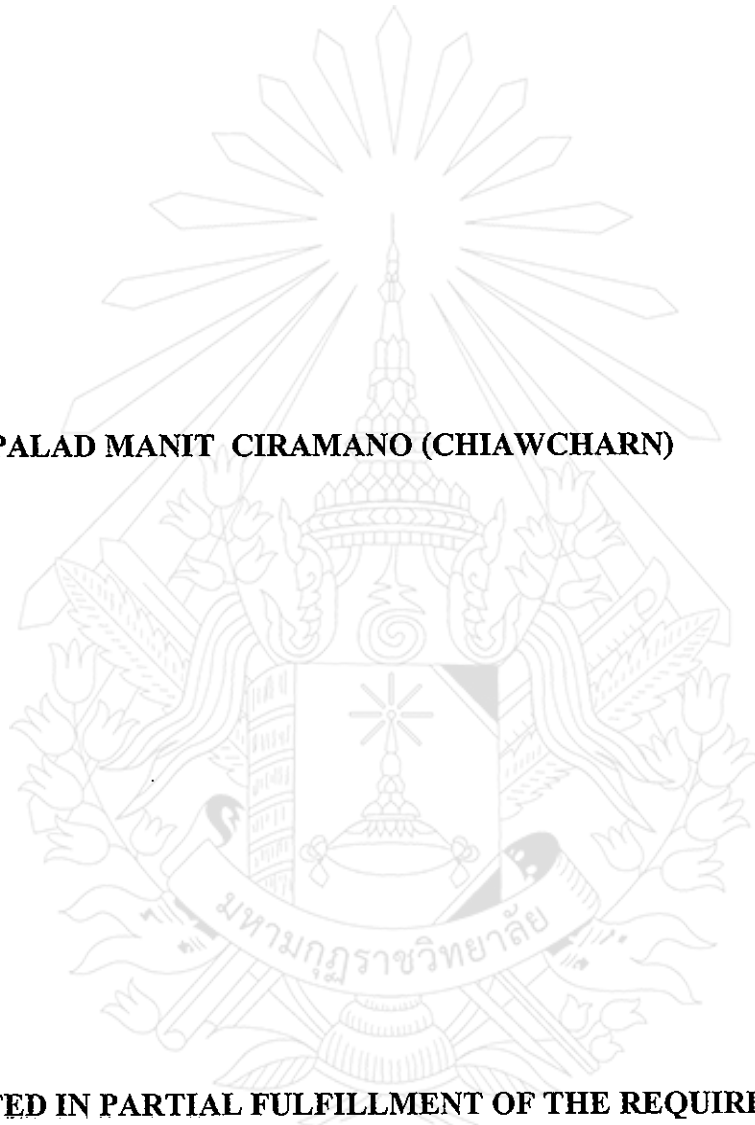
พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด
แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

**THE BUDDHIST FUNERAL CEREMONY OF WAT DEEDUAD COMMUNITY, WAT
THAPHRA SUB-DISTRICT, BANGKOKYAI, BANGKOK**

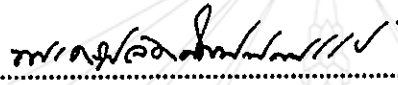
PHRAPALAD MANIT CIRAMANO (CHIAWCHARN)

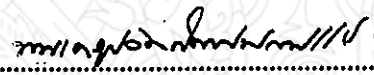
**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2554 (2011)**

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด
แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา : พระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชี่ยวชาญ)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร.วันไชย์ กิ่งแก้ว
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : อาจารย์เอกวุฒิ สารมาศ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

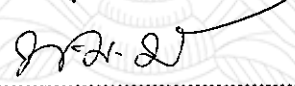

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ (ดร.))

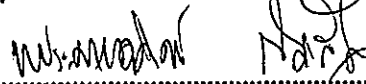
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ (ดร.))

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ดร.วันไชย์ กิ่งแก้ว)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์เอกวุฒิ สารมาศ)

..... กรรมการ
(พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม (ดร.))

..... กรรมการ
(พระมหาอดิศร อธิสโร (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.))

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : The Buddhist Funeral Ceremony of Wat Deedua Community, Wat Thaphra Sub-District, Bangkokyai, Bangkok

Student's Name : Phrapalad Mani Ciramano (Chiawcharn)

Department : Buddhist Studies

Advisor : Dr. Wanchai Kingkeaw

Co-Advisor : Lect. Ekawud Saramad

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanavijarn
..... Dean of Graduate School
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn (Dr.))

Thesis Committee

P. Sampipattanavijarn
..... Chairman
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn (Dr.))

Wanchai Kingkeaw
..... Advisor
(Dr. Wanchai Kingkeaw)

Ekawud Saramad
..... Co-Advisor
(Lect. Ekawud Saramad)

Phramaha Maghavin Purisuttamo
..... Member
(Phramaha Maghavin Purisuttamo (Dr.))

P. A. Malithang
..... Member
(Phramaha Adisorn Thirasilo (Asst. Emeritus Prof. Dr.))

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา	: พระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชี่ยวชาญ)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ดร.วันไชย กิ่งแก้ว
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: อาจารย์เอกวุฒิ สารมาศ
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน และ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างได้จำนวน ๑๖๔ คน โดยวิธีการใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) และใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หากพบความแตกต่างจะทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประชาชนในชุมชนวัดคีตวาดมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๒ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน มีรายละเอียดคือ ด้านการต่ออายุ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๑๕ ด้านการจัดงานศพ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๐ และด้านการทำบุญอุทิศ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๐

๒. ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ประชาชนในชุมชนวัดติวดที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

๓. ประชาชนให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่สำคัญคือ ๑) ด้านการต่ออายุ ประชาชนไม่ทราบว่าวัดติวดสามารถทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำบุญต่ออายุได้ จึงควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ทั่วถึงประชาชน ๒) ด้านการจัดงานศพ การจัดงานศพมีขั้นตอนมากและมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณมากและเกินความจำเป็นของประชาชนที่มีรายได้น้อย จึงควรมีขั้นตอนการจัดงานศพที่เรียบง่ายและประหยัด เพื่อสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย และ ๓) ด้านการทำบุญอุทิศ ขาดการจัดการเรื่องการรับกนิมนต์ของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน จึงควรมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

Thesis Title : **The Buddhist Funeral Ceremony of Wat Deedua Community, Wat Thaphra Sub-District, Bangkokyai, Bangkok**

Student's Name : **Phrapalad Mani Ciramano (Chiawcharn)**

Department : **Buddhist Studies**

Advisor : **Dr. Wanchai Kingkeaw**

Co-Advisor : **Lect. Eakwud Saramad**

Academic Year : **B.E. 2553 (2010)**

ABSTRACT

The objectives of this thesis were as follows : 1) to study the Buddhist funeral ceremony of Wat Deedua community, Wat Thaphra, Bangkokyai, Bangkok, 2) to compare people's opinion on the Buddhist funeral ceremony of Wat Deedua community classified to different gender, age, education level, occupation and income per month and 3) to study suggestions of problems and solutions concerning the Buddhist funeral ceremony of Wat Deedua community. Research instruments used questionnaires. The simple groups were people living in the community of Wat Deedua which were assigned size of group 164 people by Taro and Yamane Formula and randomized with accidental samplings. The data analysis used descriptive statistics such as frequency, percentage, mean and standard deviation and inferential statistics were t-test and One-Way ANOVA test. In case, differentiation was found, it was tested in a pair by mean of Scheffé and analyzed by computing.

The results of research were found as follows :

1. People in Wat Deedua community had got opinion on the Buddhist funeral ceremony in the whole with 3 aspects at high level average 3.52, when considered each aspect ; the aspect of age-lengthening was at moderate average 3.15, the aspect of funeral management was at moderate and the aspect of merit dedication was at high level average 4.00.
2. The results of hypothesis test found that people in Wat Deedua community with different gender, age, education level, occupation and income per month had not different opinion on Buddhist funeral ceremony with 3 aspects.

3. People had suggested some problems and solutions : 1) the aspect of age-lengthening; people did not know about age-lengthening ceremony of Wat Deedua, should make public informing about this ceremony 2) the aspect of funeral management; there were many steps, high expense, should make each step comfortable and saving to help the poor and 3) the aspect of merit dedication; lacked of management of monk-invitation, not according to people's want, should make this step efficiently.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ดีเพราะความอนุเคราะห์จากทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

กราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร พระครูปริชาธรรมวิธาน รองอธิการบดี พระครูอาทรธรรมานุวัตร ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ที่เมตตาคอยให้กำลังใจ

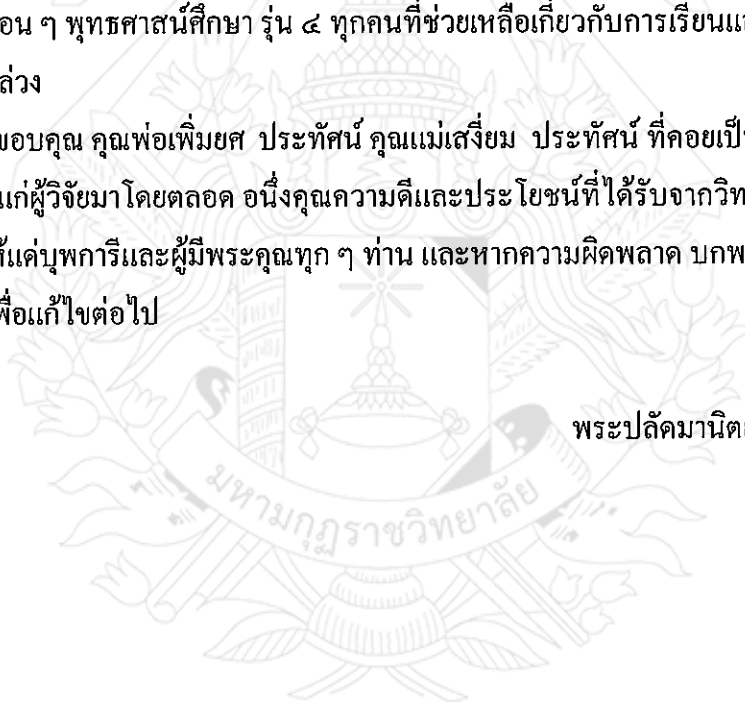
กราบขอบพระคุณ คณาจารย์ทุก ๆ ท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ โดยเฉพาะ ดร.วันไชย์ กิ่งแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์เอกวุฒิ สารมาศ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ช่วยแก้ไขตรวจสอบปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์

กราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ ประธานกรรมการ พระมหามณเฑียร ปุริสุตตโม (ดร.) และ พระมหาอดิศร ธีรสีโล (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.) กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ช่วยแนะนำสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ เพื่อน ๆ พุทธศาสน์ศึกษา รุ่น ๔ ทุกคนที่ช่วยเหลือเกี่ยวกับการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วง

ท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณ คุณพ่อเพิ่มยศ ประทักษ์ คุณแม่เสงี่ยม ประทักษ์ ที่คอยเป็นกำลังใจ และเป็นแรงกระตุ้นให้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด อนึ่งคุณความดีและประโยชน์ที่ได้รับจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้แก่บุพการีและผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่าน และหากความผิดพลาด บกพร่องถ้าจะพึงมี ผู้วิจัยขอน้อมรับเพื่อแก้ไขต่อไป

พระปลัดมานิตย์ จิรมโน

สารบัญคำย่อ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘ และคัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๖ ในการอ้างอิงได้ใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้ในเชิงอรรถของวิทยานิพนธ์ ซึ่งชื่อย่อนี้มีคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระสุตตันตปิฎก	
ส.นิ.	สุตตนตปิฎก สยุตตนิกาย นิทานวคค
ขุ.ธ.	สุตตนตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมปท
ขุ.ปฎิ.	สุตตนตปิฎก ขุททกนิกาย ปฎิสมภิทามคค
ปกรณ์วิเสส	
วิสุทธิ.	วิสุทธิมคคปกรณ์

การอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อคัมภีร์มี ๒ แบบ ได้แก่

๑. แบบ ๓ ตอน ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก คือ เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า ตัวอย่าง เช่น ขุ.ธ. ๒๕/๑๓๕/๗๓. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบพ เล่ม ๒๕ ข้อ ๑๓๕ หน้า ๗๓. เป็นต้น

๒.แบบ ๒ ตอน ใช้อ้างอิงอรรถกถา และคัมภีร์หรือปกรณ์วิเสสอื่น ๆ คือ เลขเล่ม/เลขหน้า ตัวอย่าง เช่น วิสุทธิ. ๒/๒. หมายถึง คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม ๒ หน้า ๒. เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนภูมิ	ถ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น	๖
๒.๑.๑ ความหมายของความคิดเห็น	๖
๒.๑.๒ หน้าที่หรือกลไกของความคิดเห็น	๗
๒.๑.๓ การเปลี่ยนแปลงทางความคิดเห็น	๑๐
๒.๑.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็น	๑๓
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม	๑๔
๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม	๑๔
๒.๒.๒ องค์ประกอบของพิธีกรรม	๑๔

	๗
๒.๒.๓ ลักษณะของพิธีกรรม	๑๕
๒.๒.๔ ประเภทของพิธีกรรม	๑๕
๒.๒.๕ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความตายทางพระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๓.๑ ความหมายของการตายทางพระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๓.๒ เหตุแห่งความตาย	๒๐
๒.๓.๓ ลักษณะของความตาย	๒๐
๒.๓.๔ องค์ประกอบของความตาย	๒๑
๒.๔ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา	๒๒
๒.๔.๑ พิธีกรรมการทำบุญอายุ	๒๒
๒.๔.๒ พิธีกรรมการทำบุญต่ออายุ	๒๕
๒.๔.๓ พิธีกรรมการจัดงานศพ	๒๗
๒.๔.๔ พิธีอาบน้ำศพ	๓๐
๒.๔.๕ พิธีสวดพระอภิธรรมศพ	๓๑
๒.๔.๖ พิธีบรรจุศพ	๓๒
๒.๔.๗ พิธีแห่ศพเวียนเมรุและฉาปนกิจศพ	๓๓
๒.๔.๘ พิธีกรรมการทำบุญอุทิศ	๓๔
๒.๔.๙ ระเบียบปฏิบัติเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย	๓๗
๒.๕ สภาพพื้นที่ทำการวิจัย	๔๓
๒.๕.๑ ประวัติวัดดีดวด	๔๓
๒.๕.๒ ลำดับเจ้าอาวาสวัดดีดวด	๔๔
๒.๕.๓ สภาพพื้นที่ชุมชนวัดดีดวด	๔๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๕
๒.๗ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๕๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๕
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๕
๓.๒ เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง	๕๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๖

	ณ
๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๕๗
๓.๕ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๘
๓.๖ การวัดค่าตัวแปร	๕๘
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๘
๓.๘ สถิติที่ใช้ในการวิจัย	๖๐
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๓
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๓
๔.๒ ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล	๖๔
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๔
ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๔
ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา ของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	๖๘
ตอนที่ ๓ การทดสอบสมมติฐานการวิจัย	๗๒
ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดพิธีกรรม เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชน วัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	๘๒
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๘๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๕
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๕
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย	๑๐๖
บรรณานุกรม	๑๐๗

ญ

ภาคผนวก

๑๑๑

ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๑๑๒

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์

๑๑๔

ภาคผนวก ค แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

๑๒๐

ภาคผนวก ง ผลสรุปคำดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

๑๒๕

ประวัติผู้วิจัย

๑๒๗

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามเพศ	๖๕
ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ	๖๕
ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับการศึกษา	๖๖
ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอาชีพ	๖๖
ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๖๗
ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน	๖๘
ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ	๖๘

- ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ ๗๐
- ตารางที่ ๔.๙ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ ๗๑
- ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามเพศ ๗๒
- ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามเพศ ๗๒
- ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามเพศ ๗๓
- ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามเพศ ๗๓
- ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามเพศ ๗๔

- ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย
ในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ
เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตาม
เพศ ๗๔
- ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความ
คิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ
ประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามเพศ ๗๕
- ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายใน
พระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขต
บางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามเพศ ๗๕
- ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความ
คิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ
ประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอายุ ๗๖
- ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับ
ความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัด
ท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตาม
อายุ ๗๖
- ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความ
คิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ
ประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอายุ ๗๗
- ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับ
ความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัด
ท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนก
ตามอายุ ๗๗

- ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอายุ ๗๘
- ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอายุ ๗๘
- ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอายุ ๗๕
- ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอายุ ๗๕
- ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามระดับการศึกษา ๘๐
- ตารางที่ ๔.๒๗ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามระดับการศึกษา ๘๐
- ตารางที่ ๔.๒๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามระดับการศึกษา ๘๑

<p>ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามระดับการศึกษา</p>	<p>๘๑</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามระดับการศึกษา</p>	<p>๘๒</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามระดับการศึกษา</p>	<p>๘๒</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา</p>	<p>๘๓</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา</p>	<p>๘๓</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๔</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๔</p>

<p>ตารางที่ ๔.๓๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๕</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๕</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๖</p>
<p>ตารางที่ ๔.๓๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๖</p>
<p>ตารางที่ ๔.๔๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๖</p>
<p>ตารางที่ ๔.๔๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอาชีพ</p>	<p>๘๖</p>
<p>ตารางที่ ๔.๔๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน</p>	<p>๘๘</p>

- ตารางที่ ๔.๔๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๘
- ตารางที่ ๔.๔๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๘
- ตารางที่ ๔.๔๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๘
- ตารางที่ ๔.๔๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๐
- ตารางที่ ๔.๔๗ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๐
- ตารางที่ ๔.๔๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๑
- ตารางที่ ๔.๔๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ๘๑

- ตารางที่ ๔.๕๐ แสดงจำนวนความถี่ (Frequency) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ ๕๒
- ตารางที่ ๔.๕๑ แสดงจำนวนความถี่ (Frequency) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ ๕๓
- ตารางที่ ๔.๕๒ แสดงจำนวนความถี่ (Frequency) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ ๕๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

หน้า

๕๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาองความตายเป็นเรื่องธรรมชาติ เมื่อเข้าใจความตายจะไม่ทำให้กลัวตาย และสามารถนำเอาความตายมาประยุกต์ใช้ในการเข้าถึงสังขารได้อีกด้วยในพระไตรปิฎกมีการสอนเกี่ยวกับความตาย เช่น เปรียบความตายเหมือนนายโคบาลว่า คนเลี้ยงโคใช้ท่อนไม้ไล่ต้อนฝูงโคไปยังที่หากินฉันใด ความแก่ และความตายก็ไล่ต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไปฉันนั้น^๑

พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงให้พระสาวกจัดการพระศพของพระอัครสาวกทั้งสอง และได้เคยตรัสไว้ว่า บุคคล ๔ ประเภทเป็นอุปารหาบุคคล คือเป็นบุคคลผู้ควรแก่การสร้างสถูปให้หรือนัยว่าเป็นบุคคลผู้ควรแก่การสักการบูชาเมื่อละสังขารไปแล้ว ซึ่งบุคคลทั้ง ๔ นั้น คือ องค์สมเด็จพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก และพระเจ้าจักรพรรดิราชา บุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ล้วนแต่เป็นบุคคลชั้นยอดทั้งสิ้น และมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกันตามลำดับ ซึ่งเมื่อบุชานุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้เมื่อสิ้นชีวิตไปย่อมได้เสวยสวรรค์ เมื่อเป็นดังนี้ชาวพุทธจึงได้มีการสืบทอดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายมาจนถึงปัจจุบัน แต่ได้มีการประยุกต์ไปใช้กับญาติ พี่น้อง ครูบาอาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เคารพนับถือด้วย

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายมีความสำคัญต่อชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างมาก เพราะเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความรักความกตัญญูที่มีต่อบรรพบุรุษและญาติมิตรสหายทั้งหลาย ที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมานาน จึงมักจะจัดทำด้วยความพิถีพิถัน ด้วยต้องการให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วได้รับบุญกุศลที่อุทิศให้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้ผู้มาร่วมงานศพได้เห็นถึงความตั้งใจจริงและความรักใคร่เคารพนับถือของเจ้าภาพต่อผู้วายชนม์อีกด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ เราท่านทั้งหลายเมื่อไปร่วมงานศพตามวัดต่าง ๆ จึงมักเห็นว่า บรรดาเจ้าภาพที่จัดงานศพ ไม่ว่าจะยากจนหรือมั่งมี ต่างก็พยายามที่จะจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายให้ญาติของตนอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่จะมีกำลังทรัพย์ ดังจะทราบอยู่เสมอว่าหลาย ๆ เจ้าภาพจำเป็นต้องไปกู้ยืมเงินเพื่อมาจัดงานก็มี ทั้งนี้ก็ด้วยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมที่

^๑จุ.ธ. ๒๕/๑๓๕/๗๓.

เกี่ยวเนื่องกับความตายว่า เป็นพิธีกรรมที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง และจะต้องจัดทำให้ดีที่สุด ด้วยว่าเป็นครั้งสุดท้ายที่จะแสดงความรักแก่ญาติผู้วายชนม์

วัดคีตวาดเป็นวัดหนึ่งที่มีการประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจศพ ประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด และผู้ที่มาบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดบางท่านก็กล่าวว่าพิธีกรรมการจัดงานศพของวัดคีตวาด มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อนและบางท่านก็ว่าสะดวกรวดเร็ว ทั้งนี้ก็ได้ยึดถือปฏิบัติตามแบบที่เจ้าอาวาสรูปก่อน แต่พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของวัดราษฎร์นั้นย่อมไม่ซับซ้อนเหมือนพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของวัดหลวง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีรายละเอียดอีกมากที่จะต้องปรับปรุง ทั้งเรื่องของพิธีกรรมการทำบุญต่ออายุ รูปแบบการจัดงานศพ และการทำบุญอุทิศไปให้กับผู้ตาย รวมถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และจุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในชุมชนวัดคีตวาด เนื่องจากวัดทั้งหลายจะเจริญรุ่งเรืองหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับสาธุชนด้วย อีกประการหนึ่ง การให้บริการ และการบริหารเกี่ยวกับพิธีกรรมของงานศพนั้น ย่อมจะต้องมีข้อบกพร่องอยู่เป็นธรรมดา การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนจึงมีความจำเป็นสำหรับวัดที่จัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเป็นอย่างยิ่ง ผู้ทำวิจัยเป็นเจ้าอาวาสวัดคีตวาด จึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในพิธีกรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในวัด และนอกวัดแม้ว่าจะมีผู้ดูแลแทนในบางส่วน แต่หากเกิดข้อบกพร่องใด ๆ ขึ้นในกิจการของวัดแล้ว เจ้าอาวาสย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากความรับผิดชอบ

ดังนั้น ด้วยสภาพการณ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นของประชาชนและจะนำการวิจัยนี้ไปเสนอผู้ที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมงานศพอันจะนำไปสู่การปรับปรุงและประยุกต์เรื่องการจัดการดูแลการประกอบพิธีกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวกับความตายในชุมชนวัดคีตวาดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

๑.๓.๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร แตกต่าง

๑.๓.๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร แตกต่าง

๑.๓.๓ ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร แตกต่าง

๑.๓.๔ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร แตกต่าง

๑.๓.๕ ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร แตกต่าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร รวมทั้งหมด จำนวน ๒๗๗ คน^๒

---

^๒สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, “ข้อมูลชุมชนวัดคีตวัด ประจำปี ๒๕๕๒”, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, ๒๕๕๒, (อัดสำเนา).

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการต่ออายุ ๒) ด้านการจัดงานศพ และ ๓) ด้านการทำบุญอุทิศ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ ชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

๑.๕.๓ ทำให้ทราบข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหากการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๔ ทำให้สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ต่อไป

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกซึ่งความเชื่อของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดคีตวาด ที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดด้วยการพูด การเขียน โดยมีความรู้ประสบการณ์ที่ได้มาจากการเรียนรู้เป็นพื้นฐานที่มาของการแสดงออกนั้น โดยมีอารมณ์กับความเป็นไปตามสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นแรงเสริม ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ได้ อาจได้รับการอบรมหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย หมายถึง ประเพณีและแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การทำบุญต่ออายุ การจัดการงานศพ ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย เป็นต้น

การต่ออายุ หมายถึง วิธีการบำเพ็ญบุญกุศลให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตในขณะที่เจ็บป่วยและมีอาการหนัก โดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์ และพิจารณาบังสุกุลเป็นโดยใช้ผ้าขาวคลุมกาย หรือการช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังจะถูกล่า หรือพิธีค้ำดันโพธิ์ พิธีตวงข้าว เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยและญาติเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการสร้างบุญเป็นครั้งสุดท้ายของผู้ป่วย

การัจฉานศพ หมายถึง วิธีการตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศลตามประเพณีนิยมในทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ การเตรียมเครื่องใช้และเครื่องประดับหน้าศพ การอาบน้ำศพ การสวดพระอภิธรรม การทอดผ้าบังสุกุล การบรรจุศพ การเวียนรอบเมรุและการฌาปนกิจศพ

การทำบุญอุทิศ หมายถึง วิธีการบำเพ็ญบุญในทางพระพุทธศาสนา เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับผู้ตายโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหาร บังสุกุลตายและบังสุกุลเป็น และกรวดน้ำ ตามสมัยนิยม มี ๒ อย่าง ๑) ทำบุญหน้าศพ คือ การทำบุญครบรอบวันตาย ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ ๒) ทำบุญอุทิศหรือปรารภการตายของบรรพบุรุษหรือผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งนิยมทำตรงกับวันคล้ายวันตายของผู้ล่วงลับ สามารถทำได้ตลอดปี และนิยมทำในวันตรุษสงกรานต์เป็นประจำทุกปี

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

เพศ หมายถึง เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น ๒ เพศ คือ ๑) เพศชาย และ ๒) เพศหญิง

อายุ หมายถึง อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) ๒๐ ปีลงมา, ๒) ๒๑-๓๕ ปี, ๓) ๓๖-๕๐ ปี และ ๔) ๕๑ ปีขึ้นไป

ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาสูงสุดที่ผู้ตอบแบบสอบถาม สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น ๔ ระดับ คือ ๑) ประถมศึกษา, ๒) มัธยมศึกษา/ปวช., ๓) อนุปริญญา/ปวส. และ ๔)ปริญญาตรีขึ้นไป

อาชีพ หมายถึง อาชีพหลักที่ผู้ตอบแบบสอบถาม สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) รับจ้าง/ค้าขาย, ๒) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ และ ๓) บริษัทเอกชน

รายได้ต่อเดือน หมายถึง รายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามที่ได้รับในแต่ละเดือน สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) ๕,๐๐๐ บาทลงมา, ๒) ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท, ๓) ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท และ ๔) ๑๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความตายทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๔ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา
- ๒.๕ สภาพพื้นที่ที่ทำการวิจัย
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

๒.๑.๑ ความหมายของความคิดเห็น

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและคำนิยามของความคิดเห็นไว้ดังนี้

ความคิดเห็น เมื่อแยกศัพท์แล้ว พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความ” หมายถึง เรื่อง เช่น เนื้อความ เกิดความ; อาการ เช่น ความทุกข์ ความสุข “คิด” หมายถึง ทำให้ปรากฏเป็นรูปหรือประกอบให้เป็นรูปหรือเป็นเรื่องขึ้นในใจ; ไคร่ครวญ, ไตร่ตรอง, คาคะเน, คำนวน, มุ่ง, จงใจ, ตั้งใจ, นึก. “ความคิด” หมายถึง สิ่งที่เราได้รู้ขึ้นในใจ; ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในใจก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ต่อไป; สถิติปัญญาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่าง

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

ถูกต้องและสมควร^๖ “เห็น” หมายถึง อาการของตาที่ประสพรูป, ปรางุแก่ตา, ปรางุแก่ใจ, คิด้รู้^๗ “คิดเห็น” ก. หมายถึง เข้าใจ^๘ “ความเห็น” หมายถึง ข้อวินิจฉัยหรือความเชื่อที่แสดงออกตามที่เห็น รู้ หรือ คิด้^๙

ประภาเพ็ญ สุวรรณ กล่าวว่า “ความคิดเห็นถือได้ว่าเป็นการแสดงออกทางด้านทัศนคติอย่างหนึ่ง แต่การแสดงความคิดเห็นนั้นมักมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ และเป็นส่วนที่พร้อมที่จะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก”^{๑๐}

ทวี เสรรมัญญ์ กล่าวว่า “ความคิดเห็น เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกที่อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง และทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถานการณ์ เป็นต้น ความคิดเห็นอาจจะเป็นไปได้ในทางเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยต่อสิ่งนั้นก็”^{๑๑}

สุโท เจริญสุข กล่าวว่า “ความคิดเห็น เป็นสภาพความรู้สึกทางด้านจิตใจที่เกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคล อันเป็นผลให้บุคคลมีความคิดต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะที่ ชอบ ไม่ชอบ หรือเฉย ๆ”^{๑๒}

สงวน สุทธิเลิศอรุณ กล่าวว่า “ความคิดเห็น คือ การแสดงออกถึงวิจารณ์ญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ ความคิดเห็นมีความหมายที่แคบกว่าเจตคติ เพราะความคิดเห็นของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปตามข้อเท็จจริง (Fact) และเจตคติ (Attitude) ของบุคคล ในขณะที่เจตคติ

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐๑.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑.

^{๑๐}ประภาเพ็ญ สุวรรณ, ทัศนคติ : การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓.

^{๑๑}ทวี เสรรมัญญ์, “ความคิดเห็นของอาจารย์มหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๒๐, หน้า ๗.

^{๑๒}สุโท เจริญสุข, หลักจิตวิทยาและการพัฒนาของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘ – ๕๙.

แสดงสภาพความรู้สึกทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความคิดเห็นจึงเป็นการอธิบายเหตุผลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ”^{๑๑}

อุทัย หิรัญโต ให้ความเห็นว่า “ความคิดเห็นของคนมีหลายระดับ คือ อย่างผิวเผินก็มี อย่างลึกซึ้งก็มี สำหรับความคิดเห็นที่เป็นทัศนคติเป็นความคิดอย่างลึกซึ้งและติดตัวอยู่เป็นเวลานาน เป็นความคิดเห็นทั่วไปไม่เฉพาะอย่าง ซึ่งมีประจำตัวของคนทุกคน ความคิดเห็นที่ไม่ลึกซึ้งและเป็นความคิดเห็นเฉพาะอย่างและมีอยู่เป็นเวลานาน เรียกว่า Opinion เป็นความคิดเห็นประเภทหนึ่งที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานของพยานหลักฐานที่เพียงพอต่อการพิสูจน์ มีความรู้สึกแห่งอารมณ์น้อย และเกิดขึ้นได้ง่ายแต่ก็สลายตัวเร็ว”^{๑๒}

อรทิพย์ ลีนะพันธ์ กล่าวว่า “การแสดงออกทางด้านความรู้สึก ความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นโดยมีอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพสิ่งแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออก ซึ่งอาจถูกต้องหรือไม่ก็ได้ ความคิดเห็นนี้อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การแสดงความคิดเห็น อาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้”^{๑๓}

สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม กล่าวว่า “ความคิดเห็นเป็นสิ่งที่ยากที่จะแยกออกจากเจตคติได้โดยเด็ดขาด เพราะทั้งความคิดและเจตคติมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ลักษณะของความคิดเห็นนั้นจะไม่ลึกซึ้งเหมือนกับเจตคติ”^{๑๔}

สรุปว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้านความรู้สึกของแต่ละบุคคล ด้วยการพูดหรือการเขียน โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ พฤติกรรม และสภาพแวดล้อม เป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจ ความคิดเช่นนี้อาจจะได้รับการยอมรับหรือไม่ยอมรับจากคนอื่นก็ได้

^{๑๑}สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ชัยศิริการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๘๘.

^{๑๒}อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๘), หน้า ๓๐ - ๓๑.

^{๑๓}อรทิพย์ ลีนะพันธ์, “ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนประจำต่องานสังคมสงเคราะห์ในโรงเรียน : ศึกษาเฉพาะโรงเรียนประจำสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๕, หน้า ๑๕.

^{๑๔}สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๔.

๒.๑.๒ หน้าที่หรือกลไกของความคิดเห็น

แดเนียล แคทซ์ ได้อธิบายถึง หน้าที่หรือกลไกของความคิดเห็น ที่สำคัญไว้ ๔ ประการ ดังนี้

๑) เพื่อใช้สำหรับการปรับตัว (Adjustment) หมายความว่า ตัวบุคคลทุกคนจะอาศัยความคิดเห็นเป็นเครื่องยึดถือ สำหรับการปรับพฤติกรรม ของตนให้เป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนสูงที่สุด และให้มีผลเสียน้อยที่สุด ดังนี้ ทักษะคิด จึงสามารถเป็นกลไกที่จะสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของเขา และด้วยสิ่งเหล่านี้เอง ที่จะทำให้แนวโน้มของพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ต้องการมากที่สุด

๒) เพื่อป้องกันตัว (Ego-Defensive) โดยปรกติในทุกขณะ คนทั่วไปมักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ยอมรับความจริง ในสิ่งซึ่งเป็นที่ขัดแย้งกับความนึกคิดของตน (Self-Image) ดังนั้นความคิดเห็น จึงสามารถสะท้อนออกมาเป็นกลไกที่ป้องกันตัว โดยการแสดงออกเป็นความรู้สึก ถูกเหยียดหยามหรือติฉินนินทาคนอื่น และขณะเดียวกันก็จะยกตนเองให้สูงกว่าด้วยการมีความคิดเห็นที่ถือว่าตนนั้นเหนือกว่าผู้อื่น การก่อตัว ที่เกิดขึ้นมาของความคิดเห็นในลักษณะนี้ มีลักษณะแตกต่างจากการมีความคิดเห็น เป็นเครื่องมือในการปรับตัว ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ ความคิดเห็นจะมีใช้พัฒนาขึ้นมาจากกรณีประสบการณ์กับสิ่งนั้น ๆ โดยตรง หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในตัวผู้นั้นเอง และสิ่งที่เป็นเป้าหมายของการแสดงออกมา ซึ่งความคิดเห็นนั้น ก็เป็นเพียงสิ่งที่เขาผู้นั้นหวังใช้เพียงเพื่อการระบายความรู้สึกเท่านั้น

๓) เพื่อการแสดงความหมายของค่านิยม (Value Expressive) ความคิดเห็นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมต่าง ๆ และด้วยความคิดเห็นนี้เอง ที่จะใช้สำหรับสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมต่าง ๆ ในลักษณะที่จำเพาะเจาะจงยิ่งขึ้น ดังนั้น ความคิดเห็นจึงสามารถใช้สำหรับอธิบาย และบรรยายความเกี่ยวกับค่านิยมต่าง ๆ ได้

๔) เพื่อเป็นตัวจัดระเบียบเป็นความรู้ (Knowledge) ความคิดเห็น จะเป็นมาตรฐานที่ตัวบุคคลจะสามารถใช้ประเมิน และทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อม ที่มีอยู่รอบตัวเขาได้ ด้วยกลไกดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้ตัวบุคคลสามารถรู้ เข้าใจถึงระบบ และระเบียบของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเขาได้^{๑๔}

สรุปได้ว่า หน้าที่และกลไกของความคิดเห็น เป็นตัวการจัดระเบียบของค่านิยม การแสดงออก เพื่อใช้ในการปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้

^{๑๔} สุโท เจริญสุข, หลักจิตวิทยาและพัฒนาการของมนุษย์, อ่างแล้ว, หน้า ๔๖.

๒.๑.๓ การเปลี่ยนแปลงทางความคิดเห็น

เฮอริช ซี. เคลแมน (Herbert C. Kelman) ได้อธิบายถึง การเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น โดยมีความเชื่อว่า ความคิดเห็นอย่างเดียวกัน อาจเกิดในตัวบุคคลด้วยวิธีที่ต่างกัน จากความคิดเห็นนี้ เฮอริช ได้แบ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) การยินยอม (Compliance) การยินยอมจะเกิดได้เมื่อ บุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อตัวเขาและมุ่งหวังจะได้รับ ความพอใจจากบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลนั้น การที่บุคคลยอมรับทำตามสิ่งที่อยากให้เขากระทำนั้น ไม่ใช่เพราะบุคคลเห็นด้วยกับสิ่งนั้น แต่เป็นเพราะเขาคาดหวังว่า จะได้รับรางวัล หรือการยอมรับจากผู้อื่นในการเห็นด้วย และกระทำตาม ดังนั้น ความพอใจที่ได้รับจากการยอมรับทำตามนั้น เป็นผลมาจากอิทธิพลทางสังคมหรืออิทธิพลของสิ่งที่ก่อให้เกิดการยอมรับนั้น กล่าวได้ว่า การยอมรับทำตามนี้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ซึ่งจะมีพลังผลักดันให้บุคคลยอมรับทำตามมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนหรือความรุนแรงของรางวัลและการลงโทษ

๒) การเลียนแบบ (Identification) การเลียนแบบ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้น ซึ่งการยอมรับนี้เป็นผลมาจากการที่บุคคลต้องการจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีหรือที่พอใจระหว่างตนเองกับผู้อื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่น จากการเลียนแบบนี้ ความคิดเห็นของบุคคลจะเปลี่ยนไปมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าให้เกิดการเลียนแบบ กล่าวได้ว่า การเลียนแบบเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นซึ่งพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ จะมากจะน้อยขึ้นอยู่กับความโน้มน้าวใจของสิ่งเร้าที่มีต่อบุคคลนั้น การเลียนแบบจึงขึ้นอยู่กับพลัง (Power) ของผู้ส่งสาร บุคคลจะรับเอาบทบาททั้งหมดของคนอื่นมาเป็นของตนเอง หรือแลกเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกัน บุคคลจะเชื่อในสิ่งที่ตัวเอง เลียนแบบ แต่ไม่รวมถึงเนื้อหาและรายละเอียดในการเลียนแบบ ความคิดเห็นของบุคคลจะเปลี่ยนไปมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

๓) ความต้องการที่อยากเปลี่ยนแปลง (Internalization) เป็นกระบวนการ ที่เกิดขึ้นเมื่อ บุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่าซึ่งตรงกับความต้องการภายในค่านิยมของเขา พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปในลักษณะนี้จะสอดคล้องกับค่านิยม ที่บุคคลมีอยู่เดิม ความพึงพอใจที่ได้จะขึ้นอยู่กับเนื้อหารายละเอียดของพฤติกรรมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว ถ้าความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมถูกกระทบไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งสิ้น นอกจากนี้ องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร เช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ลักษณะของข่าวสาร ตลอดจนช่องทางในการสื่อสารล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ความคิดเห็นของบุคคลเมื่อเกิดขึ้นแล้ว แม้จะคงทนแต่ก็จะสามารถเปลี่ยนได้โดยตัวบุคคล สถานการณ์ ข่าวสาร การชวนเชื่อและสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งใหม่

แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับค่านิยมของบุคคลนั้น นอกจากนี้ อาจเกิดจากการยอมรับ โดยการบังคับ เช่น กฎหมาย ข้อมบังคับ^๕

แมคไกวร์และมิลแมน (McGuire and Millman) กล่าวว่า “แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น โดยใช้อิทธิพลทางสังคมเกิดจากความเชื่อที่ว่า บุคคลจะพัฒนาความคิดเห็นของตนเองในลักษณะใดนั้นขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้รับจากผู้อื่นในสังคม สิ่งที่มีอิทธิพลทางสังคม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) กลุ่มอ้างอิง (Reference) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เราใช้เป็นมาตรฐานสำหรับประเมินความคิดเห็น ความสามารถของเรา หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปบุคคลจะใช้กลุ่มอ้างอิงเพื่อประเมิน ความคิดเห็นของตน และตัดสินใจว่า ความคิดเห็นของตนถูกต้องเพราะคิดว่าคนส่วนใหญ่ในกลุ่มมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันนี้

๒) บุคคลอ้างอิง (Reference Individuals) หมายถึง บุคคลที่เราใช้เป็นมาตรฐานเพื่อประเมิน ความคิดเห็นความสามารถของเรา หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น อิทธิพลของผู้ที่มีต่อความคิดเห็นของบุคคลตรงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เรียกว่า การเลียนแบบ (Identification) ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลรับเอา คุณสมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตน ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของความคิดเห็น ในส่วนของการรับรู้เชิงแนวคิด (Cognitive Component) และเมื่อองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบส่วนอื่นจะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงด้วยบุคลากรทางการแพทย์ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ต้องมีความเชี่ยวชาญ (Expertness) และความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) จะทำให้มีความน่าเชื่อถือสูง สามารถชักจูงใจได้ดีอีกทั้งมีบุคลิกภาพ (Personality) ดีก็จะมีผลสำคัญต่อการยอมรับนอกจากนี้ หากข้อมูลข่าวสาร มีการเตรียมมาเป็นอย่างดี การเรียงลำดับความชัดเจนตลอดจนมีความกระชับ และมีช่องทางในการส่งที่เหมาะสม ผู้ให้บริการซึ่งเป็นผู้รับสารก็อยากฟังและมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ตามคำแนะนำหรือชักจูง^๖

^๕เสกสรร วัฒนพงษ์, “ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการประสานงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจทางหลวงกับเจ้าหน้าที่ตำรวจภูธรในเขตพื้นที่ทางหลวง หมายเลข ๓๕ บางนา-บางปะกง”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๒, หน้า ๗๖.

^๖ภูวคล จันทรส, “ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรโดยวิธีใช้เทพบันที่กเสียงผ่านหอกกระจายข่าวในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๓๕, หน้า ๔๗.

ชาติชาย โทสินธิติ ได้กล่าวถึงสิ่งที่มีอิทธิพลที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน ประกอบด้วย

- ๑) การอบรมของครอบครัว อิทธิพลของครอบครัวมีมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ เพราะครอบครัวเป็นสถาบันสังคมแห่งแรกของบุคคล
  - ๒) กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง บุคคลเมื่ออยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดก็จะมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน กลุ่มและสังคมนั้นๆ กลุ่มเป็นส่วนที่ผลักดันให้บุคคลมีการเรียนรู้โดยตรง
  - ๓) วัฒนธรรมและประเพณี บุคคลเมื่อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและประเพณีใด ย่อมปฏิบัติไปตามวัฒนธรรม ประเพณีนั้น ๆ และมักมีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมและประเพณีของคนไปในทางที่ดี
  - ๔) การศึกษา ระดับการศึกษามีอิทธิพลมากต่อการแสดงความคิดเห็น เพราะเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับบุคคล
  - ๕) สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น เพราะสื่อสร้างความคิดทั้งทางด้านบวกและด้านลบได้เสมอ^{๑๑}
- ศักดิ์ สุนทรเสณี ได้สรุปความคิดเห็นเกิดจากการเรียนและประสบการณ์ของบุคคล ออลพอร์ท เสนอความคิดเห็นเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไข ๔ ประการ ดังนี้
- ๑) กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการเพิ่มพูนและบูรณาการของการตอบสนอง แนวความคิดต่างๆ เช่น ความคิดเห็นของครอบครัว โรงเรียน ครู การเรียนการสอน ฯลฯ
  - ๒) ประสบการณ์ส่วนตัวขึ้นอยู่กับความแตกต่างของบุคคล ซึ่งประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป นอกจากประสบการณ์ของคนจะสะสมขึ้นเรื่อยๆ แล้วยังทำให้มีรูปแบบเป็นของตัวเอง ดังนั้นความคิดเห็นของบางอย่างจึงเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล แล้วแต่การพัฒนาการและความเจริญเติบโตของคน ๆ นั้น
  - ๓) การเลียนแบบ การถ่ายทอดความคิดเห็นของคนบางคนได้มาจากการเลียนแบบความคิดเห็นของคนอื่นที่ตนเองเกิดความพอใจ หรือเกิดความชอบ เช่น พ่อแม่ ครู พี่น้อง ดารา นักการเมือง และคนอื่น ๆ

^{๑๑}ชาติชาย โทสินธิติ, “ความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการจัดตั้งสถาน
 คาลิโนซัน ในเขตพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๖. หน้า ๑๐.

๔) อิทธิพลของกลุ่มสังคม คนยอมรับความคิดเห็นตามกลุ่มสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ตามสภาพแวดล้อม เช่น ความคิดเห็นต่อกลุ่มศาสนา สถาบันต่าง ๆ เป็นต้น^{๙๘}

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น เป็นการยินยอมที่จะเปลี่ยนไม่ว่าจะเปลี่ยน โดยการนำของบุคคลใดก็ตาม หรือเปลี่ยนด้วยตัวเองก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม

๒.๑.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็น

ประภา เพ็ญสุวรรณธ กล่าววว่า “อายุมีผลต่อเจตคติของบุคคลส่วนใหญ่มักปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ยาก ซึ่งทำให้มีผลต่อเจตคติของเขาเอง นอกจากอายุแล้วยังมีตัวแปรอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ปฏิกริยาของบุคคลต่อสิ่งเร้า ข่าวสาร เป็นต้น บุคคลที่แตกต่างกัน จะมีปฏิกริยาไม่เหมือนกัน ผลที่จะมีต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความคิด ย่อมแตกต่างกันไปด้วย^{๙๙}

ไกรสร ศรีไตรรัตน์ ได้อธิบายปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นไว้ ดังนี้

๑) ตัวบุคคล ประสบการณ์จากการเลี้ยงดูหรือฝึกอบรม จะเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของบุคคลที่มีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน มีผลทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันด้วย

๒) สัมพันธภาพระหว่างบุคคล คือ ความเชื่อถือ ความน่าสนใจ และความมีอำนาจ ทั้งนี้บุคคลส่วนใหญ่เกิดความคิดเห็นเนื่องจากประสบการณ์ตรงน้อย ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากบุคคลอื่น ๆ เช่น กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน ครู โดยความเชื่อที่เหมือนกันของบุคคลเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดเจตคติได้

๓) กลุ่มความคิดเห็นของบุคคล ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลในกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิกอยู่

๔) สัมพันธภาพระหว่างกลุ่ม กลุ่มต่าง ๆ มีความเชื่อเหมือนกันในค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีก็ย่อมมีเจตคติที่ติดต่อกัน^{๑๐๐}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความคิดเห็นที่แสดงออกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะการยอมรับหรือปฏิเสธขึ้นอยู่กับสภาพ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็น และความคิดเห็นยังเป็นการรวบรวมความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกรวมเรียกว่า การประเมินค่าทั้งในทางบวกและทางลบ

^{๙๘} ศักดิ์ สุนทรเสณี, เจตคติ, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งวัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๔.

^{๙๙} ประภาเพ็ญ สุวรรณธ, ทัศนคติ : การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย, อ่างแก้ว, หน้า ๕๐.

^{๑๐๐} ไกรสร ศรีไตรรัตน์, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏยะลา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๖.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม

๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม (Ritual)

พิธีกรรม หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^{๑๐} เป็นคำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่าง ๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) หมายถึง พิธีตามประเพณีทางศาสนาหรือในโอกาสสำคัญ พิธีกรรมจะก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นมา เป็นการเพิ่มสีสันและพลังอำนาจให้แก่การดำเนินชีวิตประจำวัน...^{๑๑} เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี^{๑๒}

สรุปว่า พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนอง โลกียวิสัย หรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณี การสั่งสมของ วัฒนธรรม และเป็นที่ยอมรับของคนทั่ว จะต้องเป็นการกระทำที่ปลุกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้

๒.๒.๒ องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรมได้แก่ ศาสนา พลังแห่งเวทมนตร์ วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นสัญลักษณ์ และพิธีกรรม^{๑๓} ...และส่วนที่เป็นหัวใจของพิธีกรรมคือขั้นตอนของพลังลึกลับ ซึ่งก็คือการมองโลกให้ลึกลงไปจนถึงความเป็นจริงที่ซ่อนอยู่^{๑๔}

การประกอบพิธีกรรมมี ๓ ลักษณะ คือ

- ๑) การประกอบพิธีกรรมโดยกลุ่มคน มีพระหรือผู้นำกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้นำในพิธี
- ๒) หมอผี หรือผู้ขมังเวท ร่วมกันประกอบพิธีกรรม โดยแต่ละคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แม้ว่าบางคนอาจจะมีตำแหน่งสูงกว่าคนอื่น ๆ
- ๓) การประกอบพิธีกรรมส่วนตัวของหมอผี หรือผู้ขอพร เช่น การติดต่อกับเทพเจ้าของชาวอินเดียนแดง การติดต่อกับพระเยซูไครสต์ โมฮัมหมัด พระกฤษณะ ฯลฯ^{๑๕} การประกอบพิธีกรรมต้องทำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีการขับไล่สิ่งชั่วร้าย

^{๑๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘๘.

^{๑๑}Richard Lawrence, *Unlock Your Psychic Powers* ศาสตร์แห่งพลัง, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์, (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๑๒}Denny Sargent, *Global Ritualism* พิธีกรรมของโลก, แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕-๓๕.

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๑๕๒.

๒.๒.๓ ลักษณะของพิธีกรรม

ลักษณะพื้นฐานของพิธีกรรมทุกชนิดมีอยู่ ๓ แบบ คือ

๑) การเรียกหรือการอัญเชิญ เป็นการนำหรือเรียก พลัง วิญญาณ เทพ เทพี กามิ ฯลฯ จาก “ข้างนอก” ให้ “เข้ามา” แน่นอนสิ่งที่ถือว่ามีมาจาก ข้างนอก และเข้ามา ย่อมเป็นเรื่องของพลังจิต

๒) การปลุกหรือกระตุ้น เป็นการนำหรือเรียกพลัง หรือ วิญญาณ ฯลฯ จาก “ข้างใน” “ให้ออกมา” เป็นเรื่องของพลังที่เหนือจิต

๓) ไสยศาสตร์ เป็นการปรับเปลี่ยนด้วยความมุ่งมั่น ความรู้ และการกระทำ เปลี่ยนได้ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุ และจิตใจ นอกจากนี้พิธีกรรมทุกชนิดมีพลังจากสมองเป็นส่วนเสริม ไม่ว่าจะในด้านบวกหรือด้านลบก็ตาม พลังจากร่างกายโดยการควบคุมลมหายใจ และพลังจากคำพูดเป็นพลังของคลื่นเสียงในพิธีกรรมสันตะเทือนจนถึงระดับหนึ่ง จะทำให้บรรยากาศ และจิตใจกลมกลืนกัน จิตจะตกอยู่ในภวังค์ และเปลี่ยนสภาวะได้ พลังคำพูดจึงมีผลต่อพิธีกรรมมาก^{๒๗}

๒.๒.๔ ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นศาสตร์แห่งสังคม ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข บนพื้นฐานความเชื่ออันเดียวกัน ศรัทธาเป็นบ่อเกิดแห่งพลัง พลังเป็นบ่อเกิดแห่งความศักดิ์สิทธิ์ โบราณแบ่งประเภทของพิธีกรรมออกเป็น ๑๐ จำพวก ได้แก่

๑) พิธีกรรมอันเนื่องจากการเกิด (จับอู่ โคนผมไฟ ตั้งชื่อ ผูกดวง ฯลฯ)

๒) พิธีกรรมอันเนื่องมาจากกิจวัตรประจำวัน (สวดมนต์ ภาวนา นั่งสมาธิ บูชา ฯลฯ)

๓) พิธีกรรมอันเนื่องจากการเริ่มต้น (การประกอบกิจการอันเป็นปฐมฤกษ์ บูชาพระฤกษ์ ยกเสาเอก วางศิลาฤกษ์เปิดน้ำก่ล่อง ฯลฯ)

๔) พิธีกรรมอันเนื่องมาจากวันอันสำคัญในแต่ละเรื่อง (วันแต่งงาน วันพุทธาภิเษก วันเกิด วันชาติ ตั้งศาลพระภูมิ และพระพรหม ฯลฯ)

๕) พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเกรงกลัวต่อบาป (ล้างบาป ขมาลาโทษ ฯลฯ)

๖) พิธีกรรมอันเนื่องจากการให้ (เลี้ยงพราหมณ์ ปราชญ์ ราชบัณฑิต เลี้ยงผี เลี้ยงคนจร ฯลฯ)

๗) พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความตาย (งานศพ ลอยอังคาร ลอยกระดูก ส่งวิญญาณทำบุญอุทิศคนตาย ฯลฯ)

๘) พิธีกรรมอันเนื่องมาจากประเพณี (วันลอยกระทง วันพีฆฆฆฆ วันฉัตรมงคล ฯลฯ)

^{๒๗}Denny Sargent, *Global Ritualism* พิธีกรรมของโลก แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง), อ่างแก้ว, หน้า ๑๖๒.

๘) พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความปรารถนา (การบนบานสานกล่าว ขอบุตร ขอให้สำเร็จ ฯลฯ)

๑๐) พิธีกรรมอันเนื่องจากการศึกษา (ไหว้ครู ครอบครู ขึ้นครู ฯลฯ)

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ ได้อธิบายถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน บางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริม บางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธ กล่าวคือพิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผล โดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์ การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่า เช่นอำนาจของเทพเจ้า เพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่น และให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบพิธีด้วย ลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงต่ำระหว่างสิ่ง ๒ สิ่ง เช่น ผี กับ เทวดา สวรรค์ กับ นรก ข้างขึ้น กับ ข้างแรม เป็นต้น สิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เป็นมงคลและบริสุทธิ์...^{๒๘}

๒.๒.๕ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม

จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมคือ การพัฒนาจิต ณ จุดสุดยอดของพิธีกรรม ร่างกาย จิตใจ วิญญาณจะต้องถูกตรึงอยู่ในลักษณะเดียวกัน เป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาก่อนที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะสลายตัวไป ส่วนสุดท้ายของพิธีกรรมเป็นการให้คำสัตย์สาบานซึ่งถือว่าสำคัญมาก ใช้เพื่อขานรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนทำพิธีเพราะต้องการสัมผัสหรือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๒๙}

หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมว่า มีความสำคัญมากในทางศาสนา เป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างคามยิ่งใหญ่ พิธีกรรมจึงเป็นของทิ้งไม่ได้ ในทางจิตวิทยา การประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มุ่งจิตใจชุมชนได้ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทุกคนจะเจียบกริบ และทำในสิ่งเหมือนกัน พร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใส พอทำบ่อย ๆ เข้า ก็จะมี

^{๒๘} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า ๓๕-๔๕.

^{๒๙} Denny Sargent, *Global Ritualism* พิธีกรรมของโลก, แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง), อ่างแก้ว, หน้า ๒๔๓-๒๕๒.

ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น พระพุทธศาสนา มีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้าง จิตสำนึกทางศาสนา และมีผลกระทบต่อระบบร่างกาย จิตใจ และพยาธิสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นว่าศาสนา เป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นหลักที่ใช้ในการจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดี โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข เป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่า จะเป็นผลดีแก่ส่วนรวม และการสร้างความรู้สึกลงทาง ด้านดีเกี่ยวกับศาสนา นี้ จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์ เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้ เพราะมีส่วนช่วยในการ รวมมวลชน เข้าด้วยกัน ให้เป็นหน่วยเดียวกัน มีความรู้สึกร่วมกัน ทำให้ศาสนานั้นคง และอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป...^{๑๐}

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวว่า ข้อแตกต่างระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์อยู่ที่พิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจน มีพระเป็นผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้ จะเป็นใครก็ได้ ทำแทนกันได้ และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลง สืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนไสยศาสตร์ ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะ ทำแทนกันไม่ได้ มี วัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยรวม^{๑๑}

คณัย ไชยโยธา กล่าวว่า การประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออก ตามปกติพิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก แต่มักมีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่ด้วยเป็นส่วนน้อยเสมอ^{๑๒}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมในโลกนี้มีความหลากหลายมากมาย ซึ่งปะปนอยู่ในศาสนาและลัทธิต่าง ๆ พิธีกรรมจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีความศรัทธาหรือความเชื่อเป็นตัวตั้ง และจะยังให้

^{๑๐}นภางรี นำเบญจพล และอมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุน บี. ทราเวน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓ – ๕๖.

^{๑๑}อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

^{๑๒}คณัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๕.

พิธีกรรมนั้น ๆ จะมีความศักดิ์สิทธิ์ต้องมียोगค์ประกอบของพิธีกรรม คือ บุคคลผู้ประกอบ รูปแบบ เรื่องราว เป็นต้น พิธีกรรมในสังคมไทยสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทด้วยกัน เช่น พิธีกรรม เกี่ยวกับการเกิด พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความตาย พิธีกรรมอันเนื่องมาจากประเพณี เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความตายทางพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ ความหมายของการตายทางพระพุทธศาสนา

การตายของชีวิตเป็นภัยทางธรรมชาติที่คุกคามสิ่งที่มีชีวิต โดยทั่วไปอย่างหนึ่ง เพราะชีวิตทุกชีวิตไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้แต่ในขณะที่เดียวกัน ความตายก็เป็นของธรรมดา เป็นเรื่องธรรมดา สำหรับกฎธรรมชาติคือ กฎแห่งความเป็นจริงขั้นพื้นฐานที่ทุกคนในโลกนี้ยอมรับและปฏิเสธไม่ได้ว่า จะต้องตายเหมือนกันหมดทุกคน เพราะจากประสบการณ์ที่ทุกคน ได้เห็นและรับรู้มาคือ คือทุกคนที่เกิดมาสู่โลกนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่าไม่มีใครเลยในโลกนี้จะไม่ตาย ไม่มีสุตรหรือทฤษฎีใดที่จะมาหักล้างความจริงอันนี้ได้ กฎความจริงในข้อนี้ไม่ว่าจะเป็นคนสามัญชนธรรมดา นักปราชญ์ ผู้รอบรู้ หรือแม้แต่ผู้โง่เขลาเบาปัญญา ต่างก็รู้ความจริงในข้อนี้เสมอเหมือนกันหมดทุกคนว่า มันเป็นกฎของธรรมชาติ เป็นลักษณะอันเด่นชัดอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่กล่าวว่า เพราะมันไม่เที่ยง จึงเป็นทุกข์ ไม่มีความจีรังยั่งยืน ไม่อาจที่จะตั้งอยู่ได้นานจะสูญสลายไปสู่สภาวะธาตุเดิมของมันคือไม่มีตัวตนต่อไป ส่วนความหมายของคำว่า “ตาย” นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของความตายไว้ว่า “ความตาย” หมายถึงสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต เช่น “ภาวะสมองตาย” และคำที่ใช้เรียกแทนการตาย เช่น มรณ มรณั มรณะ หมายถึง ความตาย การตาย หรือคำว่า สิ้นใจ สิ้นชีพ สิ้นชีวิต สิ้นบุญ สิ้นลม สิ้นสูญชีวิต ศัพท์เหล่านี้ไม่ว่าจะใช้คำใด ก็หมายถึงความตายทั้งสิ้น”^{๓๓}

คัมภีร์วิสุทธิมรรค อธิบายว่า “การสิ้นสูญ ได้แก่การที่ชีวิตหนึ่ง ๆ สูญสิ้น”^{๓๔}

คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ให้ความหมายว่า “ความตาย อากาโรที่ขันธ (รูป เวทนา สัญญา...ฯ) แดกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย หรือการที่ชีวิตสิ้นสูญ”^{๓๕}

^{๓๓}บุญพฤกษ์ จาตุามระ, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๓๘.

^{๓๔}วิสุทธิ. ๒/๒.

^{๓๕}พ.ปฏิ.๓๑/๓๓/๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตาย” คือ “ความจืด ความเคลื่อนไหว ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่ง ชั้นร ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ในหมู่สัตว์”^{๑๖}

พระมหารบ ธรรมโศ (หิริญชาติ) ได้กล่าวถึงความตายไว้ในเชิงเปรียบเทียบ ดังอุปมาชีวิตของมนุษย์ว่า...

๑) ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายเป็นชีวิตที่สั้น คนที่เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มีเลย

๒) ชีวิตเหมือนหยาดน้ำค้างบนยอดหญ้า เมื่อต้องแสงอาทิตย์ในยามเช้าแล้ว หยาดน้ำค้างนั้นก็เหือดแห้งหายไปอย่างรวดเร็ว

๓) ชีวิตเหมือนฝนเม็ดใหญ่ตกลงมาเหมือนพองน้ำแล้ว ย่อมแตกหายไปได้ง่ายอย่างรวดเร็ว

๔) ชีวิตมีความคับแคบมาก คนที่เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มีเลย เหมือนรอยขีดในน้ำ

๕) ชีวิตเหมือนแม่น้ำที่ไหลจากภูเขาไหลมาจากที่ไกล มีกระแสเชี่ยวกราก ย่อมพัดพาเอาสรรพสิ่งที่จะพัดพาไปได้ ไม่มีขณะใดที่จะหยุดนิ่งอยู่ได้

๖) ชีวิตเหมือนบุรุษผู้กำลังอมก้อนเขพะไว้ที่ปลายลิ้น พึงถ่มทิ้งไปโดยไม่ยากนัก

๗) ชีวิตเหมือนแม่โคที่กำลังจะถูกฆ่า ถูกเขาจูงไปสู่โรงฆ่าสัตว์ ทุกอย่างก้าวไปเดินไป ก็มุ่งไปสู่ความตายในทุกขณะที่ได้ก้าวขาออกเดิน”^{๑๗}

คำที่ใช้เรียกแทนความหมาย “ความตาย” เช่น จืด, ภาวะที่เคลื่อนไหว, ความทำลาย, ความหายไป, การทำกาละ, ความแตกต่างแห่งชั้นร, มฤตยู, ความตาย, ความทิ้งซากศพไว้ สัตยลักษณ์แห่งคำพูดเหล่านี้ เรียกว่า “การตาย” ความตัดขาดแห่งชีวิตินทรีย์ กล่าวโดยชั้นรแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑) รูปมรณะ คือ ความตายของนามชั้นรที่สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยตา ได้แก่ ความตายของธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ไม่สามารถทำงานร่วมกันได้อีกต่อไป

๒) อรูปมรณะ คือ ความตายของนามชั้นรที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยตา ได้แก่ ความตายจากการไม่รู้ของนาม ๔ อย่าง คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

เมื่อชั้นรทั้ง ๒ อย่างนั้น ไม่ทำงานร่วมกัน ธาตุภายในแต่ละชั้นรก็หยุดการทำงานในหน้าที่ท่านเรียกว่า “ความตาย”

^{๑๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๘

^{๑๗}พ.ปฏิ. ๓๑/๓๓/๓.

จากความหมายของ “ความตาย” ในแง่มุมต่าง ๆ ดังข้างต้น เป็นการพิจารณาเฉพาะหลักของพระพุทธศาสนาเท่านั้น สามารถที่จะสรุปได้ว่า “ความตาย” คือ การสิ้นสุดการทำงานของรูปรนามเดิม ที่ไม่สามารถจะอยู่ในสถานะเดิมได้อีกต่อไป ซึ่งเรียกได้หลายคำ เช่น จุตติ, ภาวะที่เคลื่อน, ความทำลาย, ความหายไป, การทำกาละ, ความแตกแห่งขันธุ์ เป็นต้น

๒.๓.๒ เหตุแห่งความตาย

พระมหารบ ฐมฺมโร (หิริธฺชาติ) ได้กล่าวถึงเหตุแห่งการตายว่า มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ตายเพราะหมดอายุ คือการแก่ตาย เรียกว่า อายุภยยะ
- ๒) ตายเพราะหมดกรรม คือ เจ็บป่วยและตายไปในที่สุด เรียกว่า กัมมภยยะ
- ๓) ตายเพราะสิ้นทั้งอายุและกรรม คือ ตายตามข้อ ๑,๒ เรียกว่า อุภยภยยะ
- ๔) ตายเพราะมีอุปมาตกรรมมาตัดรอน คือ การตายก่อนหมดอายุ^{๘๔}

ชีวิตของมนุษย์จึงเทียบได้กับดวงประทีปที่จุดให้สว่างไสว และดวงประทีปนี้ย่อมดับลงด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ ดับเพราะไส้หมด, ดับเพราะน้ำมันหมด, ดับเพราะไส้และน้ำมันหมด, ดับเพราะถูกลมพัดหรือถูกเป่าให้ดับ

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า เหตุที่คนต้องตายทั้ง ๔ จะต้องมีผลของกรรมรวมอยู่เสมอ “กรรม” จึงมีความเกี่ยวข้องกับความตายในฐานะที่เป็นเหตุและผลในทางพระพุทธศาสนา

๒.๓.๓ ลักษณะของความตาย

ลักษณะของความตายที่ได้กล่าวถึงในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะลักษณะอาการของความตายที่สามารถสังเกตเห็นได้ในปัจจุบันเท่านั้น

พระมหารบ ฐมฺมโร (หิริธฺชาติ) ได้กล่าวถึงลักษณะของความตายเอาไว้ ดังนี้

๑) ทางกายภาพ คือ ตามีคิ้ว มองไม่เห็นอะไร หูไม่ได้ยิน หมดทั้งความรู้สึกและอารมณ์ ความนึกคิด คล้ายคนนอนหลับ ไม่หายใจ หัวใจหยุดเต้นไม่ทำงานประสาทและสมองค่อย ๆ หมดความรู้สึก

๒) ทางจิตภาพ คือ ตามสภาวะธรรมความตายคือ จิตเคลื่อนย้ายออกจากร่างกายไปเกิดหรือไปปฏิสนธิใหม่ตามกฎของกรรม...มีการแสดงออกทางอารมณ์ให้รู้คือ กรรม อารมณ์ กรรมนิमित อารมณ์ และคตินิमितอารมณ์...”^{๘๕}

^{๘๔}พระมหารบ ฐมฺมโร (หิริธฺชาติ), “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้า ๑๕๕.

^{๘๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒.

ลักษณะทั้ง ๒ อย่างนี้ในทางกายภาพสามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนที่สุด เช่น สังเกตดูลมหายใจหรือชีพจรที่เต้นตามร่างกาย หรือมีอาการตัวเย็น ร่างกายซีดเซียว ไม่เคลื่อนไหว ดวงตา ขุ่นมัวและม่านตาปิดสนิท เป็นต้น

ส่วนในทางจิตภาพ “จิต” จะสังเกตได้จากอารมณ์คือ เหมือนมดตะกั่วที่ผู้บอกทางว่าจะได้เกิดในที่แห่งใด เวลาที่คนใกล้จะตายเช่นนี้ เรียกว่า “มรณาสันนาการ” และวิถีจิตของผู้ที่จะตายนี้จะเห็นเป็นนิมิตในอารมณ์ต่าง ๆ เช่น เห็นตนเองที่ได้เคยทำกุศลและอกุศลไว้ในอดีต เห็นสิ่งของ ต่าง ๆ ที่ได้เคยใช้ทำความดีความชั่ว หรือเห็นภาพหนทางเดิน ภาพลักษณะภูมิประเทศที่จะไปเกิดใหม่ข้างหน้า

จากลักษณะดังกล่าว จะเห็นได้ว่าลักษณะของความตาย สามารถสังเกตเห็นได้แต่เพียงภายนอก คือสิ่งที่เรียกว่ารูป หรือร่างกาย มีการหยุดหายใจ เป็นต้น ส่วนในทางจิตนั้นจะปรากฏอารมณ์ต่าง ๆ หรือลางบอกเหตุต่าง ๆ ไปตามกรรมดีหรือกรรมชั่วที่เคยได้ทำไว้ในปางก่อน

๒.๓.๔ องค์ประกอบของความตาย

นักวิชาการได้กล่าวถึงการตายในพระพุทธศาสนาว่า การตายไม่ได้ถือว่าสูญ แต่การตายเป็นเพียงกระบวนการอีกขั้นหนึ่งของวงจรชีวิตในสังสารวัฏ องค์ประกอบของความตายในพระพุทธศาสนานี้ มีคำสอนที่ชัดเจนว่า การเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพความชาตินั้นมีอยู่จริง ตามหลักคำสอนในเรื่อง “ปฏิจจนุปบาท” ดังเช่นที่พระองค์ตรัสว่า

คุณภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้ กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ เมื่อบุคคลหนึ่งท่องเที่ยวไปมาอยู่ตลอดกัปหนึ่ง พึงมีโคจรกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ใหญ่กว่าภูเขาเวปุลละ ถ้ากองกระดูกนั้นพึงเป็นของชนมารวมกันได้ และกระดูกที่ได้กองรวมไว้แล้วไม่พึงกระจัดกระจายไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสังสารวัฏนี้ กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้^{๔๐}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวว่า “...ตายก็มีองค์ประกอบเช่นเดียวกันกับการเกิด คือ มีองค์ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ดังปรากฏข้อความว่า อายุ ใ่อุ่น วิญญูณม ละทิ้งร่างกายไปเมื่อใด เมื่อนั้นร่างกายก็ถูกทอดทิ้งให้นอนกลิ้งเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์...” ฉะนั้น องค์ประกอบของความตายในพระพุทธศาสนา จึงประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) อายุ (ชีวิต)
- ๒) ใ่อุ่น (ธาตุไฟ)

^{๔๐} ถิ่น. นี. ๑๖/๔๔๑/๑๘๓.

๓) วิญญาณ (จิตที่ทำหน้าที่รู้สึกต่าง ๆ)^{๔๐}

การตายนี้จึงต้องมีสิ่งที่บอกถึงเหตุปัจจัยร่วมภายใน และเมื่อใดก็ตามที่ไม่มีองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้ ก็ถือว่า “ตาย” คือ อายุหมายถึง ชีวิต ไออุ่น หมายถึง ธาตุ ไฟที่เป็นความร้อน ความอบอุ่นในร่างกาย วิญญาณ หมายถึง จิตทำหน้าที่รับรู้ คนเรามีร่างกายอยู่ เพราะร่างกายประกอบด้วย อายุ ไออุ่น และวิญญาณ ทั้ง ๓ ประการนี้ และเมื่อใดที่ไม่มีองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้ ตามหลักของพุทธปรัชญาได้ถือว่า ผู้นั้นได้เปลี่ยนจากความมีชีวิตไปสู่ความตายแล้ว

จากองค์ประกอบของความตายที่ยกมาพิจารณานี้ มีข้อที่น่าพิจารณาเพิ่มเติมจากองค์ประกอบความตาย คือ การที่ไม่มีองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ ถือว่าเป็นผู้ที่ตายแล้วนั้น หมายถึงมีองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งใช้การไม่ได้ คือบพรวงผลิตผลาดจนไม่สามารถใช้การได้อีกต่อไปไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมกัน ในทันทีทันใด เช่น คนที่ตายใหม่ ๆ ร่างกายยังอุ่นอยู่ เมื่อจับแขนและขาแล้ว ก็ยังสามารถเคลื่อนไหวไปมาได้ คล้ายคนที่กำลังนอนหลับอยู่และเวลาผ่านไปนานเข้าเนื้อตัวจะเย็น ไม่มีไอร้อนอยู่ในกาย แขนขาและขาจะแข็ง เส้นเอ็นจะยึดหับแข็งจนไม่ได้อีกต่อไปลักษณะเนื้อตัวจะชุบซิด ไม่มีเลือดฝาดให้เห็น และจากการรับรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น

เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนั้นยังมีอยู่ครบ ชีวิตก็ยังมีอยู่ และยังไม่ถือว่าตาย แม้ว่าจะนอนอยู่นานถึง ๔๐ หรือ ๕๐ ปี เพราะป่วยไข้ ลูกเดินไปไหนมาไหนไม่ได้ ก็ไม่ถือว่าตาย แต่ถ้าเมื่อใดขดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งไป ก็จะถือว่าเป็นคนตายในทันที เพราะธาตุทั้ง ๔ ภายในร่างกายไม่สามารถที่จะทำงานร่วมกันได้อีกต่อไป ธาตุต่าง ๆ ก็จะพยายามกลับคืนสู่สถานะเดิมของธาตุนั้น

สรุปได้ว่า ความตายในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยเหตุและปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญที่สุดตามหลักธรรมคำสอนคือ เรื่องของกรรม จะเป็นตัวตัดสินให้ว่า การตายดีหรือตายร้ายย่อมนับเนื่องมาจากสาเหตุใด จึงทำให้เกิดลักษณะการตายเช่นนั้นและก็ย่อมสัมพันธ์ไปถึงการเกิดในสถานที่ต่าง ๆ ด้วย

๒.๔ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา

๒.๔.๑ พิธีกรรมการทำบุญอายุ

ในสมัยพุทธกาล มีพราหมณ์ ๒ คนผิวเมีย พาลูกน้อยของตนไปหาพราหมณ์ที่เป็นสหายซึ่งถือพรตบำเพ็ญตะบะ เมื่อพราหมณ์ ๒ ผิวเมียทำความเคารพ พราหมณ์ที่บำเพ็ญตะบะได้กล่าว

^{๔๐}บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปาบท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘๑.

อำนวยการว่า “ของจงจำเจริญอายุยืนนาน” แต่เมื่อให้บุตรของตนทำความเคารพ พราหมณ์ผู้บำเพ็ญตบะหาได้กล่าวอวยพรให้ตามธรรมเนียมไม่ โดยบอกเหตุผลบอกว่า ลูกน้อยของพราหมณ์ ๒ คู่ เมียจะต้องตายภายใน ๗ วัน พราหมณ์ผู้บำเพ็ญตบะ ได้แนะนำให้พราหมณ์ ๒ คู่ เมียพาลูกไปหาพระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ใดครึ่งแกลงเช่นเดียวกัน และแนะนำบูชายิป้องกัน โดยการนิมนต์พระสงฆ์สวดพระปริตรตลอด ๗ วัน ซึ่งพราหมณ์ทั้งสองก็กระทำตาม ครั้นถึงวันที่ ๗ พระพุทธรองค์เสด็จไปด้วยพระองค์เอง ทำให้ยักษ์ผู้ได้รับพรมาเพื่อฆ่ากุมาร ไม่อาจทำอันตรายพระกุมารนั้นนอนฟังพระปริตรอยู่ ด้วยพุทธานุภาพประกอบกับอายุไม่ถึงการดับแห่งสังขาร ทำให้ทารกนั้นรอดพ้นอันตราย และมีอายุยืนยาวถึง ๑๒๐ ปี

พิธีทำบุญเกิด และพิธีทำบุญอายุนั้น จัดขึ้นเพื่อความต้องการความสุขสวัสดิ์มีอายุยืนยาวเจริญวัฒนาต่อไปในภายภาคหน้า ส่วนใหญ่หากเป็นการทำบุญวันครบรอบวันเกิด โดยทั่วไปก็ไม่ค่อยจัดใหญ่โตอะไรนัก แต่ทำบุญตักบาตรพระในตอนเช้า หรือถวายภัตตาหารพระที่วัด เสร็จแล้วจึงถวายจตุปัจจัยไทยธรรมตามศรัทธา เมื่อพระสวดเจริญพระพุทธรมนต์ให้พรอนุโมทนา และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ก็เป็นอันเสร็จพิธี

สำหรับการทำบุญอายุนั้น นิยมจัดเป็นงานใหญ่กว่าการทำบุญวันเกิด โดยทั่วไปเมื่ออยู่ในช่วงที่มีอายุเบญจเพส คือ ๒๕ ปี หรือช่วงที่มีอายุกลางคน คือ ๕๐ ปี หรือทำเมื่อครบรอบทุก ๆ ๑๒ ปี ซึ่งมักนิยมทำกันเมื่อครบ ๕ รอบ คือ ๖๐ ปี และ ๖ รอบ คือ ๗๒ ปี

สาเหตุที่นิยมทำเมื่ออายุครบ ๒๕ ปี เพราะวัยเบญจเพสเป็นช่วง หัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต จากวัยรุ่นเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ส่วนทำเมื่อครบ ๕๐ ปีนั้น เพราะถือว่าอายุยืนยาว มาได้ครึ่งหนึ่งของชีวิตแล้ว จึงควรทำบุญและเลี้ยงฉลอง แสดงความยินดี

พิธีการทำบุญอายุ

เมื่อจะทำบุญอายุ ให้จัดเตรียมสถานที่และนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญ พระพุทธรมนต์ โดยให้โหรเป็นผู้กำหนดฤกษ์และมาเป็นผู้ประกอบพิธี การนิมนต์พระต้องนิมนต์ให้มากกว่าอายุ ๑ องค์ เช่น อายุ ๒๕ ก็ให้นิมนต์ ๒๖ องค์ หรือนิมนต์เพียง ๕ องค์ เท่าจำนวนดาวนพเคราะห์ก็ได้ และเป็นการสะดวกต่อการจัดสถานที่การทำพิธีด้วยประการทั้งปวง

สิ่งของที่ต้องเตรียม

ให้เตรียมเทียนขี้ผึ้งอย่างดีไว้ ๒ เล่ม เล่มหนึ่งหนัก ๕ บาท ใ้ยาวโดยวัดรอบศีรษะของเจ้าภาพจำนวน ๓๓ เส้น อีกเล่มหนึ่งมีขนาดสูงเท่าตัวเจ้าภาพ หนักเท่าอายุ ใ้ทำเท่าอายุ คือ อายุ ๒๕ ก็ทำ ๒๕ เส้น เทียนนี้จะต้องจัดทำด้วยความประณีต หาที่บังลมให้ดี เมื่อจุดแล้วอย่าให้ลมพัดดับหรือสั่นได้

นอกจากนี้ ยังให้เตรียมผ้าขาวนุ่ง ๑ ผืน ทำบัตรพลีเทวดาเป็นบัตร ๕ ชั้น ๑ บัตร (เป็นบัตรพลีพระเกตุ) และ ๓ ชั้น ๘ บัตร (ตั้งเป็นบัตรพลีเทวดาประจำทิศต่าง ๆ รวม ๘ ทิศ) ฉะนั้น บัตรพลีต้องมี ๕ บัตร ทำด้วยกาบกล้วย ดิจขงสีประจำวันเทวดา มีรูปเทวดาบัตรละองค์ ใส่ขนม อาหารหวานคาว รวมทั้งข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน จัดประดับให้สวยงาม (ส่วนใหญ่ผู้รับทำพิธีจะเป็นฐานะจัดหา และเตรียมข้าวของเครื่องใช้ที่สำคัญ ๆ ให้เอง)

เทวดาประจำทิศทั้ง ๘ ทิศ ที่ทำการตั้งบัตรพลีบูชา คือ

พระอาทิตย์ เทพยนิกร มีกายาสีแดง ทรงทิพยอาภรณ์พรายแพรวด้วยแก้วปีทมราช อยู่ประจำทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) มีกำลัง ๖ ทรงหอกเป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ ราชสีห์ (สิงโต) พระประจำวันเกิด คือ พระปางถวายเนตร

พระจันทร์ เทพบุตร มีกายาสีขาว ทรงทิพยอาภรณ์แก้วประพาฬจิตร อยู่ประจำทิศบูรพา (ตะวันออก) มีกำลัง ๑๕ ทรงดาบและโล่เป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ อาชาไนย (ม้า) พระประจำวันเกิด คือ พระปางห้ามสมุทร

พระอังคาร มีกายาสีแดง โทเมน ทรงรัตน โทเมนวิมลมาศ อยู่ประจำทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) มีกำลัง ๘ ทรงดาบและเขนเป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ กาสธ (ควายป่า) พระประจำวันเกิด คือ พระปางไสยาสน์

พระพุธ มีกายาสีเขียว ทรงทิพยอาภรณ์แก้วมรกต อยู่ประจำทิศทักษิณ (ใต้) กำลัง ๑๗ ทรงขงข้างเป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ พระญากุญชร (ช้าง) พระประจำวันเกิด คือ พระปางอุ้มบาตร

พระเสาร์ มีกายาสีแดงคล้ำออกดำ ทรงรัตนมณีนิลเป็นทิพยอาภรณ์ อยู่ประจำทิศหริดี (ตะวันตกเฉียงใต้) มีกำลัง ๑๐ ทรงปืนเป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ พยัคฆราช (เสือ) พระประจำวันเกิด คือ พระปางนาคปรก

พระพฤหัสบดี มีกายาสีเขียวอย่างบุษราคัม ทรงทิพยอาภรณ์สุวรรณรัตนรุจีแจ่มด้วยดวงมุกดาหาร อยู่ประจำทิศปักษิม (ตะวันตก) มีกำลัง ๑๕ ทรงดาบคู่เป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ มฤค ราช (กวาง) พระประจำวันเกิด คือ พระปางสมาธิ

พระอสุรินทร์ (พระราหู) มีกายาสีดอกตะแบก ทรงทิพยสุวรรณ (ทอง) อยู่ประจำทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) มีกำลัง ๑๒ ทรงโคม (สามง่าม) เป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ สุบรรณ ราช (ครุฑ) พระประจำวันเกิด คือ พระปางป่าเลไลยก์

พระศุกร์ มีกายาสีเลื่อมประภัสสร ทรงทิพยอาภรณ์เลื่อมประภัสสร โอภาส อยู่ประจำทิศอุดร (เหนือ) มีกำลัง ๒๑ ทรงศรเป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ โคอุสภราช (โค) พระประจำวันเกิด คือ พระปางรำพึง

พระเกตุ มีกายาสีทองสุก ทรงทิพยสุวรรณวิภูษิต อยู่ประจำทิศปัจฉิม (ตะวันตก) มีกำลัง ๕ ทรงพระขรรค์เป็นอาวุธ ราชพาหนะคือ พญามังกร พระประจำวันเกิด คือ พระปางมารวิชัย

สำหรับข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ส่วนใหญ่โหราผู้ทำพิธีจะเป็นผู้จัดเตรียมให้ โดยการเขียนเทวดานพเคราะห์ หรือจัดหารูปเทวดานพเคราะห์มา นำพระประจำวันเกิดของเจ้าภาพ มาเป็นพระพุทธรูปบูชาในงาน โหราจะเอาสายสิญจน์วงรอบบัตรพลีติดเขียนตามกำลังวัน

ครั้นถึงวันงาน เมื่อเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ให้จุดเทียนมงคลบูชาเทวดานพเคราะห์ด้วย ต่อจากนั้น จึงรับศีลและฟังพระสวดพระพุทธรมนต์ ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล เมื่อพระกลับแล้วจึงมีการกินเลี้ยงฉลองหรือมีการละเล่นรื่นเริง

วันรุ่งขึ้นมีการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ พอได้ฤกษ์เจ้าภาพจะนุ่งขาวห่มขาว มาอาบน้ำมนต์มีผู้ใหญ่รดน้ำอัญวยพร แล้วเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวตามเพื่อความเป็นสิริมงคล^๒

๒.๔.๒ พิธีกรรมการทำบุญต่ออายุ

เมื่อผู้ใดป่วยไข้ได้หนัก เห็นว่าจะมีทางรอดได้น้อยก็ทำพิธีต่ออายุคือ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์ พระสงฆ์สวดจบแล้ว ชักบังสุกุลเป็น

ชักบังสุกุลเป็น คือ เอาผ้าคลุมคนเจ็บทั้งตัว แล้วพระสงฆ์จับชายผ้า กล่าวคาถาว่า

อจิริ วตย กายโย

ปฐวี อธิเสสสติ

กุฑฺโฒ อเปตวิญญาโณ

นิรตุถ ว กถิงครุฯ^๓

แปลว่า ภายนี้ไม่นานหนอ จักเป็นของเปล่า ปราศจากวิญญาณทัฬหมแผ่นดิน ดังท่อนไม้อันหาประโยชน์มิได้ ฉะนั้น

โพชฌงค์ แปลว่า องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ เป็นหลักธรรมชั้นสูง ซึ่งพระอริยเจ้าเมื่อระลึกถึง สามารถคลายความทุกข์เวทนาในเวลาอาพาธได้ ดังมีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระมหากัสสปและพระโมคคัลลานะอาพาธ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนา โพชฌงค์โปรด พระอริยเจ้าทั้งสองก็คลายความทุกข์เวทนาหายอาพาธ อีกคราวหนึ่งพระพุทธเจ้าประจวร ตรัสให้พระมหาจุนทะแสดงโพชฌงค์เมื่อพระมหาจุนทะแสดงจบ พระพุทธเจ้าก็ทรงบันเทิงพระทัยประจวร เนื่องด้วยเหตุนี้จึงนำมาใช้สวดให้แก่ผู้ป่วยหนักโดยนัยที่ว่าเมื่อผู้ป่วยระลึกถึง ก็จะคลายทุกข์เวทนาห่วงใยอาลัยรัก ซึ่งเป็นเครื่องทำให้เศร้าหมองใจ ไม่ใช่เป็นเรื่องว่า ถ้าทำแล้วจะไม่ตาย แต่ต่อมา การสวดโพชฌงค์

^๒ดา, “พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย”, (๑๘ กันยายน ๒๕๕๐)

<http://www.watkoh.com/kratoo//forum_posts.asp?TID=2267> (25/November/2010)

^๓พระวิสุททธิสมโพธิ (เจีย ป.ช.๘), ชุมชุมสวดมนต์ฉบับหลวง, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมบรรณาการ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๑.

และบังสุกุลเป็น จะกลายเป็นเพียงลัทธิพิธีอย่างหนึ่ง ซึ่งคนป่วยหนักโดยมากจะฟังไม่เข้าใจ เพราะสวดเป็นภาษาบาลีอย่างเดียวก็ดี แต่ถ้าผู้ป่วยหนักมีจิตเลื่อมใส อาจทำให้ใจคอสบายขึ้นนับว่าเป็นยา กำลังทางใจช่วยให้โรคภัยบางอย่างอาจหายได้ ทั้งส่วนคนเป็นก็พลอยมีหวังไปด้วยถึงแม้เมื่อสวดแล้วโรคจะไม่กระเดื่อง ซึ่งโดยมากก็มักเป็นเช่นนั้น เพราะถ้ายังไม่เจ็บหนักจริง ๆ ก็มักจะยังไม่ทำกัน แต่ว่าการทำนั้นนับว่าดี ด้วยคนป่วยหนักมีโอกาสนำบุญสุนทานตามลัทธิ เตรียมตัวเป็นครั้งสุดท้ายในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ หรืออย่างน้อยก็ทำให้สบายใจ บรรเทาทุกข์เวทนาได้ ความประสงค์ในการสวดโพชฌงค์ชั้นเดิมผู้ฟังเห็นจะเข้าใจความหมาย ครั้งมาภายหลังจะฟังกัน ไม่ออกเพราะกลายมาเป็นเพียงลัทธิประเพณีเท่านั้น แต่เค้าความประสงค์เดิมยังเหลืออยู่ เช่นถ้าผู้ป่วยหนักเป็นคนมีอายุจึงจะสวดโพชฌงค์ ถ้าเป็นเด็กหรือคนหนุ่มก็ไม่ใช้สวด คงจะเป็นเพราะคนสองจำพวกนี้ ตามปกติยังไม่มีความรู้พอจะเข้าใจซาบซึ้งในพระธรรมที่พระสงฆ์สวดให้

ย่อมเป็นธรรมดา เราไม่อยากจะให้ผู้ที่เราเคารพรักใคร่มาตายจากเราไป หากจะต้องตายเห็นวรั้งไว้ไม่อยู่ ก็ยังคิดหวังถึงโลกหน้าว่าจะไปร้ายดีมีทุกข์สุขอย่างไรบ้างก็ไม่ว่า ถ้ามีอุบายอย่างไรแม้จะเป็นอย่างเส้นหญ้าแห้งในสุภามิตรฝรั่ง ที่ว่า คนกำลังจะจมน้ำตาย ก็ยังคว้าเกาะไว้ที่ถึงเส้นหญ้าแห้งจะอาศัยเป็นเครื่องพยุงตัวไม่ให้จมน้ำไม่ได้ก็ช่าง ขอแต่ให้ได้เกาะไว้ก็แล้วกัน เพราะฉะนั้นมนุษยชาติต่าง ๆ จึงต้องมีลัทธิที่ฟังกระทำ ในขณะรู้ตัวว่าจะตายไปตามคติลัทธิที่เชื่อถือกันอยู่

ประเพณีภาคอีสานถ้ามีคนป่วยหนักต้องทำพิธีสวดขวัญ คือให้จัดไข่เป็ดหรือไข่ไก่ต้มสุกแล้วฟอง ๑ ข้าวสุกปั้น ๑ เทียน ๒ เล่ม รูป ๒ ดอก และดอกไม้ เหล่านี้บรรจุในกรวยใบตองรวยหนึ่ง ด้วยผูกข้อมือทบสามรวม ๔ เส้น ของเหล่านี้จัดบรรจุในกล่องข้าว (ภาชนะใส่ข้าวสุก) เสื้อหรือผ้าห่มของคนเจ็บตัว ๑ หรือผืน ๑ เทียนขนาดยาววัดเท่ารอบศีรษะคนเจ็บเล่ม ๑ เทียน ขนาดยาวแต่ไหล่ถึงสะดือคนเจ็บเล่ม ๑ เทียนขนาดยาววัดแค่ศอกเล่ม ๑ เทียนเหล่านี้พร้อมด้วยดอกไม้และกล่องข้าวที่บรรจุของซึ่งกล่าวมาแล้ว เอาใส่ลงในพานนำไปถวายพระสงฆ์ บอกชื่อคนเจ็บและอาการไข้หนักให้พระท่านทราบ พระจะรับของไว้ เวลากลางคืนก่อนเข้าจำวัดพระสวดมนต์ ก็จะได้สวดขวัญให้ พร้อมกับจุดเทียนที่วัดขนาดตัวคนเจ็บ ๓ เล่ม ทำอย่างนี้มีกำหนด ๓ วัน ๗ วัน เข้าภาพจึงไปวัด พระจะบอกถึงอาการไข้ว่าจะหายหรือไม่หายให้ทราบ จะบอกอย่างไรก็ตามต้องนำกล่องข้าวหรือเสื้อผ้าของคนเจ็บกลับมา นำเสื้อหรือผ้านั้นให้คนเจ็บถือไว้แล้วเอาไข่และก้อนข้าวดอกไม้รูปเทียนวางลงบนเสื้อหรือผ้าที่คนเจ็บถือไว้ได้สักครู่หนึ่ง จึงเอาออกจากมือคนเจ็บเอาไข่ไปทุบเปลือกให้แตก แล้วแกะดูว่าเนื้อในของไข่ยังคืดอยู่หรือว่าบุบแตกสลายอย่างไรหรือไม่เป็นการเสียหาย ถ้าไข่ยังคืดอยู่ ไข่นั้นจะหาย ถ้าเป็นอย่างอื่นก็แสดงว่าไข้หนัก เมื่อเป็นเช่นนี้ห้ามไม่ให้บอกแก่เจ้าตัวคนเจ็บทราบ แต่จะหายหรือไม่กายก็ต้องเอาด้วยขวัญ ๔ เส้น ผูกข้อมือและข้อเท้า เป็นการ

ผูกขวัญไว้ ต่อไปเมื่อเสียงทายเป็นไฉ่เห็นว่าหนัก ต้องทำพิธีค้ำตัน โปธิ์ และพิธีดวงข้าว เป็นการต่ออายุไว้

พิธีค้ำตัน โปธิ์ ให้จัดหาไม้ขนาดเล็กมีง่ามยาวได้ศอกหนึ่งของคนเจ็บมีทางมะพร้าวยาวเท่าศอกหนึ่งของคนเจ็บเหมือนกัน เอาไม้ไผ่มาจักฝ้ายาวองคุลี ๑ และตัดเป็นรูปขนมเปียกปูนเสียบลงที่ปลายทางมะพร้าวเสียบนอนอัน ๑ ตั้งอัน ๑ ไม้นี้เรียกว่าช่อ ทำรงด้วยกระดาษสีรูปสามเหลี่ยมเสียบบนก้านมะพร้าวยาวศอกหนึ่ง ๑ ของคนเจ็บ ช่อและรงนี้ มีจำนวนเกินกว่าอายุคนเจ็บปี ๑ เอาข้าวสารทะนาน ๑ เทใส่ลงในถาด มีเครื่องถวายพระเช่นหมากพลูตามสมควร แล้วนำของเหล่านี้ไปวางไว้ในมณฑลค้ายสายสัญญาณซึ่งจัดทำข้างตัน โปธิ์ นิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูปมาสวดมนต์ตามกำลังวัน สวดเสร็จแล้วเอาไม้ง่ามค้ำตัน โปธิ์ ไม้ช่อและรงพียงไปที่ตัน โปธิ์ วนข้าวสารเอากลับบ้าน ไปหุงให้คนเจ็บกิน ถ้าทำพิธีนี้แล้วคนเจ็บยังไม่กระเดื่องขึ้น ต้องทำพิธีซ้ำเรียกว่าพิธีต่ออายุด้วยดวงข้าวคราวนี้มีไม้ค้ำตัน โปธิ์ มีแต่ไม้ช่อและรงอย่างละพันอัน ข้าวสารที่จะเอาไปเข้าพิธีต้องให้คนไข้วาง ถ้าดวงไม้ไหว ก็ต้องช่วยดวง เครื่องดวงนั้นทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ยาวเท่าหัวนิ้วกลางของคนไข้ เอาเครื่องดวงใส่ถาดไปกับข้าวสาร ของเหล่านี้นำไปเข้าพิธีมณฑลและนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป สวดให้เหมือนกัน สวดจบครั้งหนึ่งพระสงฆ์จะเอากะบอกเครื่องดวงดวงข้าวในถาดย้ายมาเทไว้ในอีกถาดหนึ่ง เป็นจำนวน ๑๐ กระบอก แล้วพระสงฆ์สวดอีกครั้งหนึ่งสวดจบแล้วดวงข้าวใส่ถาดใหม่อีกถาดหนึ่ง ถ้าข้าวซึ่งดวงครั้งที่ ๒ ยังอยู่บริบูรณ์ครบ ๑๐ กระบอกให้ทราบว่าเป็นคนเจ็บนั้นจะไม่ตาย ถ้าขาดแม้แต่ครั้งกระบอก ก็แสดงว่าไม่รอด ถ้าเป็นเช่นนี้ก็นิมนต์พระมาสวดโพนฆงค์ เข้ารูปพิธีที่กล่าวมาแต่ต้น ในการทำพิธีที่กล่าวมานี้มีการปล่อยนกลปล่อยสัตว์ด้วย ซึ่งตามคติทางกรุงเทพมหานครบางรายก็เคยทำ คือไปคอยดักซื้อนกปลาหรือสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่า นำเอามาปล่อยเป็นการไถ่อายุ^{๔๔}

๒.๔.๓ พิธีกรรมการจัดงานศพ

ประเพณีและพิธีการทำศพของไทยเรานั้น ย่อมมีวิธีทำหลายวิธีด้วยกัน ในที่นี้จะขอกล่าวแต่เฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีที่นิยมทำกัน และได้ทำสืบ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ก่อนที่ผู้ป่วยจะหมดลมหายใจ คือเห็นว่าผู้ป่วยมีอาการหนักเต็มที่แล้ว ญาติมิตรสหายหรือผู้ที่รักษาพยาบาล จะต้องคอยเตือนให้ผู้ป่วยระลึกถึงพระพุทธคุณ เช่น ให้ภาวนาว่า “อะระหัง อะระหัง อะระหัง หรือ พุท โธ พุท โธ พุท โธ” เป็นต้น เรียกว่าบอกหนทางให้ คือให้ไปสู่

^{๔๔} เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการตาย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓๐.

สุคติที่ดี อากาโรตของเรามี ๒ อย่าง คือ ตายปราศจากองค์ ๔ เรียกว่าตายอย่างอนาถาหาที่พึ่งมิได้ อย่างตายพร้อมด้วยองค์ ๔ เรียกว่า ตายอย่างไม้อนาถา เพราะได้ที่พึ่งพิงนั้นอย่างหนึ่ง

ที่ว่าตายพร้อมด้วยองค์ ๔ ได้ที่พึ่งพิงนั้น คือ การละความห่วงใยภายนอก เช่น สวิญญานกทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่มีวิญญานครอง ได้แก่ งามี บุตร ภรรยา ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น และอวิญญานกทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญานครอง ได้แก่ เกษสถาน ที่ไร่นา เรือกสวน รถยนต์ เรือยนต์ กลไฟ โรงสี และภษณะสิ่งของที่เรเคยได้ใช้สอยนั้น เช่น เงินทอง เป็นต้นนี้เรียกว่าละห่วงใยภายนอก ส่วนการละห่วงใยภายในนั้น คือ พิจารณาให้เห็นจริงว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงอันปัจจุปรุณแต่งแล้ว ย่อมเป็นไปในอำนาจแห่งกรรม ตกอยู่ในอนิจลักษณะ คือความไม่เที่ยงแท้ถาวร มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความชำรุดทรุดโทรมไปในท่ามกลางและ มีความแตกสลายสิ้นสุดไปในเบื้องปลาย นี้แหละถือว่าประกอบด้วยองค์ ๔ ซึ่ง ตรงกับพระพุทธพจน์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “อนิจจา วต สุขขารา อุปปาทวชฺชรมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺชนฺติ”^{๔๕} แปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา

เมื่อเห็นว่าผู้ป่วยจะหมดลมหายใจอยู่แล้ว ควรจะอัญเชิญพระพุทธรูปหรือนิมิตพระสงฆ์มาตั้งเป็นประธาน เพื่อจะได้ตักเตือนสั่งสอนแก่ผู้ที่จะถึงซึ่งความดับขันธไปนั้น ถึงหากจะไม่ได้ยินแต่ตาอาจจะมองเห็นอยู่บ้าง เมื่อผู้กำลังจะตายได้เห็นพระ จิตใจจะได้ผ่องใสไม่มีความกระวนกระวาย และจะได้สิ้นลมหายใจไปต่อหน้า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จิตใจจะได้นึกประวัติไปสู่หนทางที่ดี เปรียบเสมือนพระท่านมาชี้ช่องทางให้วิญญานไปสู่สุคติ ภรรยา สามี และลูกหลานไม่ควรร้องไห้หรือแสดงกิริยาอาการเศร้าโศกเสียใจ ให้คนเจ็บนั้นได้เห็นทุก ๆ ครั้งที่อยู่ต่อหน้า ในขณะที่คนเจ็บนั้นจะถึงแก่ความตาย และควรเอาดอกไม้รูปเทียนใส่ในมือให้ขณะที่จะสิ้นลม มีความเชื่อว่า จะได้อธิปไตยไปนมัสการบูชาพระเจี๋ยวแก้วจุฬามณีบนดาวดึงส์สวรรค์^{๔๖}

ในเวลาเช่นนี้ ผู้ที่จะเป็นเจ้าภาพ จะต้องเตรียมจัดหาเทียนจีฬิงหนัก ๔ บาท ได้ ๕ เส้น ไว้สำหรับจุด เมื่อเวลาที่ผู้นั้นสิ้นลมหายใจ เมื่อจุดแล้วเอาตั้งไว้ทางศีรษะ เมื่อหมดเทียน จึงมัดตราสังลงโลงได้ เป็นอันไม่พินแล้ว ส่วนศพนั้นใช้ผ้าคลุมตั้งแต่ศีรษะตลอดปลายเท้าให้มิดชิดไม่ให้เห็นหน้าตา ในสมัยโบราณระวางกันนัก ที่จะไม่ให้แมลงเข้าศพได้ เพราะมีคำกล่าวลือกันมาว่าศพนั้นจะลุกขึ้นได้ และปีศาจจะคะนอง เพราะฉะนั้น จึงต้องปิดประตูหน้าต่างห้องที่มีศพอยู่ในนั้นไว้ให้มิดชิด ป้องกันแมลงไม่ให้เข้าไปได้ ถ้าศพอยู่เรือนที่ไม่มีใครทำอย่างนั้น เพราะเชื่อกันว่าถึงแมงจะ

^{๔๕} พระวิสุทธิสมโพธิ (เจี๋ย ป.ธ.๘), ขุมนุมสวคมนตรีฉบับหลวง, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๑.

^{๔๖} บุญมี แท่นแก้ว, ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนพริ้นติ้ง, ๒๕๑๕), หน้า ๒.

ข้ามศพ ศพก็ลุกไม่ได้ คงนอนแข็งอยู่ตามสภาพเช่นนั้นเอง ปีศาจที่จะคะนองก็จะไม่มีเช่นเดียวกัน ที่จริงก็เป็น การตัดธุระกังวลไปได้ อย่างหนึ่ง ที่จะได้มีโอกาสเตรียมข้าวของอื่น ๆ ที่จำเป็นจะต้องใช้ต่อไป จะได้ไม่ต้องมานั่งเศร้า โศกอยู่ที่ใกล้ ๆ ศพ ของที่จะต้องใช้มีดังนี้

๑) ขมิ้นชันสด ปอกเอาแต่ผิว แล้วโขลกคั้นเอาน้ำไว้ข โสมศพเมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว

๒) ต้มน้ำไว้อาบศพ

๓) ผ้าซับรอยหน้า รอยมือ รอยเท้า ๕ ผืน จะใช้ผ้าเช็ดหน้าผ้าขาวธรรมดาก็ได้

๔) เสื้อผ้า ถูทำ ไว้แต่งตัวศพ เมื่อรดน้ำเสร็จแล้วควรเลือกเอาของผู้ตายรัก และชอบส่งการ์ดให้กับผู้ที่ชอบพอกันเคยกับผู้ตาย

๕) ดอกบัวเล็ก ๆ ๑ ดอก ถ้าไม่มีจะใช้ดอกไม้อื่นก็ได้ รูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม เย็บกรวยใส่ไว้ หมาย ๑ คำ พลุ ๑ จีบ ใส่ไว้ให้ถือ เมื่อเวลาตราสังเสร็จแล้ว

๖) ทองปิดหน้าหรือสีผึ้งก็ใช้ได้ สีผึ้งเมื่อทำเป็นรูปหน้า และปิดทองคำเปลวแล้วจะดูงามดี

๗) ผ้าขาวแป้ง ๑ ไม้ ฟ้านุ่งขาว ๒ ผืน ผ้าห่มขาว ๒ ผืน

๘) ด้ายดิบ ๒ เจ็ด ด้ายเย็บผ้า เข็ม กรรไกร รวม ๑ ถาด สำหรับจะใช้ได้ใช้เย็บเสื้อกางเกง ถุง สวมศีรษะให้ศพ

๙) หีบใส่ศพ

๑๐) ไม้ไผ่ยาว ๑ วา ๑ ลำ ใบตองสดทั้งยอด อย่าให้แตกรวม ๓ ยอด

๑๑) กระทงเล็ก ๆ ๔ ใบ เทียน ๘ เล่ม ชั้นน้ำ ๑ ชั้น สำหรับเบิก โลง

๑๒) ควรไปบอกสนมหรือสัปเหร่อเตรียมไว้

๑๓) เตียงเล็ก ๆ สำหรับวางศพ เมื่อเวลาจะรดน้ำควรมีที่นอน หมอนหนุนศีรษะ หมอนเล็ก ๆ รองมือที่จะรดน้ำ และที่นอนเมื่อใส่ในหีบศพแล้ว

๑๔) ขมิ้นผง กระดาษฟาง ใบชา จี๊รูป จี๊เลื้อย ยาดับกลิ่น

๑๕) เย็บถุงเล็ก ๆ ใส่เงินบาท หรือของมีค่าอื่น ๆ ซึ่งจะใส่ปากศพเตรียมไว้ในพานจี๊ผึ้งปิดหน้า ของใส่ปาก หมายดำ ๑ ห่อ กรวยดอกไม้รูปเทียนที่เตรียมไว้รวมใส่เป็นพานเดียวกันตั้งไว้ที่หน้าศพ เวลาห่อจะใช้ของเหล่านี้

๑๖) ชั้นรองมือศพที่จะรับน้ำรด ๑ ชั้น

๑๗) โต๊ะวางขวดยาน้ำอบไทย ๑ โต๊ะ น้ำอบ ๑ ขวด

๑๘) หวี ๓ หวี ใส่พานวางไว้ข้างหน้าศพ

๑๙) ม้าหรือ โต๊ะเตี้ย ๆ ๒ ตัว สำหรับจะใส่ตั้งของเหล่านี้

๒๐) ผ้าสำหรับบังสุกุล

๒๑) หีบพระธรรม

๒๒) เครื่องตั้งหน้าศพ มีพานดอกไม้ แจกัน เชิงเทียน กระจก รูป เป็นต้น ถ้าจะมีสิ่งอื่น ๆ อีกก็ขังดี

๒๓) จัดหาเครื่องเช่น คาว หวาน ใส่สำหรับศพ

๒๔) รูปเทียน ดอกไม้ ตั้งหน้าศพ

๒๕) เครื่องบูชาศพ มีพุ่มเล็ก ๓ พุ่ม เชิงเทียนเล็ก ๒ อัน ที่ปักเทียน ๑ ที่ เทียน ๑ ดอก รูป ๑ ดอก รวมใส่พานตั้งไว้ข้างหน้าศพ^{๔๖}

๒.๔.๔ พิธีอาบน้ำศพ

๑) การเตรียมการ

- โต้ะเครื่องทองน้อย (หรือจะใช้เชิงเทียน ๑ ที่พร้อมเทียน ๑ เล่ม กระจก รูป ๑ ที่พร้อมรูป ๑ ดอก) ตั้งไว้ด้านศีรษะศพ
- โต้ะขันน้ำผสมน้ำอบไทย ๑ ชุด พร้อมขันเล็กหรือภาชนะอื่นที่เหมาะสม ๑ ที่ (อาจใช้หลายที่แล้วแต่ลักษณะงาม)

๒) การปฏิบัติ (เมื่อถึงกำหนดเวลา)

- ประธานในพิธี - จุดรูปเทียนทองน้อยหรือจุดรูปเทียน (ตามที่จัดไว้) แล้วเคารพศพ
- รับขันหรือเต้าน้ำหอมเทลงบนมือศพที่ยื่นออกมา แล้วเคารพศพอีกครั้งหนึ่ง
- นั่งพักสักครู่ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่เจ้าภาพ ถ้าไม่มีที่นั่งหรือรับค่านั่งก็ลาเจ้าภาพกลับได้) ผู้ร่วมพิธีทยอยกันเข้าอาบน้ำศพจนกว่าจะหมด

หมายเหตุ

- ถ้าเป็นศพที่ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าภาพและแขกอื่น ๆ จะอาบน้ำศพไปก่อนจนเสร็จสิ้น น้ำหลวงจะอาบหลังสุด และยุติเพียงเท่านี้
- ประธานในพิธีอาบน้ำหลวง ก่อนจะรับน้ำหลวงจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ต้องถวายคำนับไปทางทิศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ ๑ ครั้ง และเมื่อเสร็จพิธีอาบ

^{๔๖}เมฆพัสดร, หมอหลวง, อาจารย์ทอง, พิธีมงคลต่าง ๆ และประเพณีโบราณไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทยาคาร, ๒๕๑๓), หน้า ๓๒๑.

แล้วถวายค่านับไปทางทิศเดิมอีก ๑ ครั้ง น้ำพระราชทานอาบศพ มีแต่น้ำธรรมดา น้ำขมิ้น และน้ำอบไทย เมื่อประธานในพิธีรับจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังแล้ว ให้เทลงตรงทรงวงศศพ^{๔๘}

ตำราวนเวลาอาบน้ำศพ

กายะกัมมัง วจีกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง สัพพะปาปิง วินัสสะตุ อิทัง มะตะกะสะรีรัง อุทะกัง วิยะ สิญฺจิตัง อะโหสิ กัมมัง.

กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ขอให้โหสิกรรมแก่ข้าพเจ้า ทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยเทอญ

๒.๔.๕ พิธีสวดพระอภิธรรมศพ

๑) การเตรียมการ

- เครื่องประดับหน้าศพ (ตามสมควรแก่ฐานะ)
- เครื่องทอน้อยหน้าศพ ๑ ชุด (ถ้ามี)
- เชิงเทียน ๒ ชุด กระจกรูป ๑ ชุด (สำหรับจุดบูชา)
- โต๊ะหมู่บูชา พร้อมเครื่องสักการะ
- โต๊ะคู่พระธรรม พร้อมเครื่องสักการะ ๑ ชุด (แจกันดอกไม้ ๒ เชิงเทียน ๒

และกระจกรูป ๑)

- อาสนะสำหรับพระสวดอภิธรรม ๔ ที่
- ค้ายสายสัญญาณหรือภูเขาโยง ที่โยงจากศพ ๑ ชุด
- เครื่องคัม (น้ำปานะ) ถวายพระ
- ไทยธรรม ๔ ชุด
- ผ้าไตรหรือผ้าสบง ๔ ชุด
- ที่กรวดน้ำ ๑ ที่

๒) การปฏิบัติ (เมื่อถึงกำหนดเวลา)

- ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กราบพระ ๓ ครั้ง
- จุดธูปเทียนที่โต๊ะพระอภิธรรม (ถ้ามีที่กราบ ให้กราบ ๓ ครั้ง ถ้าไม่มีที่กราบ

น้อมไหว้ ๑ ครั้งก็พอ

^{๔๘} กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ, "พิธีงานศพ", (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๒)

- จุดรูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าศพค่านับ หรือกราบมือตั้ง ๑ ครั้ง (ตามฐานะศพ) แล้วไปนั่งที่ (ไม่นิยมกราบศพที่มีอาวโสน้อยกว่าตน เช่น ระดับผู้ได้บังคับบัญชาและลูกหลานเพียงยืนตรงสำรวจมัจฉาก็พอ)

- พนมมือรับศีล ฟังพระสวดพระอภิธรรมจนจบ
- ไปทอดผ้าบังสุกุล (วางผ้าเสร็จแล้วนั่งพนมมือ)
- ประเคนไทยธรรม (ถ้าทอดผ้าที่หลังวางผ้าแล้วน้อมไหว้แล้วไปนั่งยังที่นั่งเดิม)
- กรวดน้ำ (โดยเริ่มรินน้ำเมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาเริ่ม “ยถา...” และทำน้ำให้หมดเมื่อจบ “ยถา...”

- พนมมือรับพรต่อไปจนกว่าพระจะอนุโมทนาจบลง
- ไปกราบพระพุทธรูป ๓ ครั้ง กราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง
- เคารพศพ ลาเจ้าภาพกลับ^{๔๕}

๒.๔.๖ พิธีบรรจุศพ

(บรรจุที่สุสาน)

๑) การเตรียมการ

- นิมนต์พระสงฆ์นำศพตามจำนวนที่ต้องการ (นิยม ๑ รูป)
- ผ้าบังสุกุลตามจำนวนพระสงฆ์ (มักใช้ผ้าสบง)
- ห่อดินทอง - ดินเงิน (ตามจำนวนผู้เข้าร่วมพิธี)
- ซ่อดอกกุหลาบ - พวงดอกมะลิ (ตามจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีบางแห่งไม่ใช้)

๒) การปฏิบัติ (เมื่อสอดโลงศพเข้าช่อง เหลือประมาณ ๑ ใน ๓)

- ประธานในพิธี - ทอดผ้าบังสุกุล (วางพาดไว้บนโลงศพที่ยื่นออกมา)
- พระสงฆ์ - ชักผ้าบังสุกุล
- ประธานฯ - วางห่อดินทอง - ดินเงินบนโลง และซ่อดอกไม้
- ผู้ร่วมพิธี - วางดินทอง - ดินเงินตามลำดับ
- เจ้าหน้าที - เคลื่อนศพเข้าเก็บ ปิดช่องหีบศพ
- เจ้าภาพ - จุดธูปบูชาศพ เสร็จพิธี

(บรรจุที่ศาลา)

๑) การเตรียมการ

- ผ้าบังสุกุล

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน.

- ห่อดินทอง - ดินเงิน
- ช่อดอกกุหลาบ - มะลิ

๒) การปฏิบัติ

- ประธานในพิธี - จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าศพเคารพศพ
- ทอดผ้าบังสุกุลบนพานหน้าศพ (พนมมือเมื่อพระมาชักผ้าบังสุกุล)
- วางห่อดินทอง - ดินเงินและช่อดอกไม้บนพานที่ตั้งไว้บนโต๊ะหน้าศพ
- ผู้ร่วมพิธี - ทขอยก้นเข้าวางห่อดินทอง - ดินเงินจนเสร็จ เสร็จพิธี^{๕๐}

๒.๔.๗ พิธีแห่ศพเวียนเมรุและฌาปนกิจศพ

๑) การเตรียมการ

- นิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๑ รูป
- คนถือกระถางธูปหรือเครื่องทองน้อย
- คนถือรูปภาพผู้ตาย
- รถบรรทุกศพ ลำดับการแห่ศพ (ถือหลัก พระ กระถางธูป รูปผู้ตาย)
- พระสงฆ์เดินนำหน้า (ไม่ต้องถือสายสัญญาณหรือธงศพก็ได้)
- ถัดมาคนถือกระถางธูป (จุดธูป ๑ ดอก) หรือเครื่องทองน้อย
- ถัดมาคนถือรูปภาพผู้ตาย
- ถัดมาเป็นรถบรรทุกศพหรือคนหามศพ
- ต่อจากนั้น เป็นญาติมิตรของผู้ตายเดินเกาะหีบศพหรือเดินตามศพ
- เดินเวียนซ้าย (เมรุอยู่ทางซ้ายมือของผู้เดิน) เริ่มนับโคหน้าเมรุ เวียนจนครบ ๓

รอบ

- ยกหีบศพขึ้นบันไดหน้าเมรุ ตั้งบนเชิงตะกอน
- เคารพศพ ลงจากเมรุ
- ผ้าไตรทอดบังสุกุล (ไม่ควรมากกว่า ๕ ไตร)
- ดอกไม้จันทน์ (ตามจำนวนผู้เข้าร่วมพิธี)
- พระสงฆ์ ๔ รูป (สวดหน้าไฟ)
- ไทยธรรมถวายพระสงฆ์สวดหน้าไฟ

๒) การปฏิบัติ

- ประธานในพิธีขึ้นไปทอดผ้าไตรบนเมรุ (เมื่อได้รับเชิญ)

^{๕๐}เรื่องเดียวกัน.

ข้าง ๆ

- เคารพ
- รับผ้าไตรจากเจ้าภาพหรือเจ้าหน้าที่ วางขวางบนภูเขาโยงบนพานแล้วยืนอยู่
- พนมมือ เมื่อพระสงฆ์มาชักผ้าบังสุกุล
- รับกระทงมาศพวงไว้ได้หีบศพด้านศีรษะศพ (ถ้ามี)
- รับดอกไม้จันทน์ จุดไฟที่ตะเกียงแล้ววางไว้ได้หีบศพ (พระสงฆ์สวดหน้าไฟ)
- เคารพศพแล้วลงจากเมรุ
- ผู้ร่วมพิธีทยอยขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์ จนเสร็จสิ้น
- เจ้าภาพรอเผาจริง

หมายเหตุ

- ขณะผู้เข้าร่วมพิธีทยอยกันขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์และลงมาที่บ้านใดเจ้าภาพนิยมไปยืนขอบคุณแขกที่เชิงบันไดด้วยหรือบางที่ก็เดินของคุณแขกตามที่นั่งก่อนถึงกำหนดเวลาประกอบพิธีฌาปนกิจ

- ถ้าเป็นศพมีกองเกียรติยศ ให้ปฏิบัติตามขั้นตอนเดียวกับพิธีพระราชทานเพลิงศพ
- เครื่องประดับหน้าศพ (ตามสมควรแก่ฐานะ)^{๕๐}

คำภาวนาเวลาทอดผ้าบังสุกุล

นามะรุปัง อะนิจจิง นามะรุปัง ทุกขัง นามะรุปัง อะนัตตา.

นามรูป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน.

คำภาวนาเวลาเผาศพ

อะขัมปิ โข เม กาโย เอวัง ภาวี เอวัง รัมโม เอวัง อะนะติโต.

กายของเรา นี้ ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน มีอย่างนี้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้.

๒.๔.๘ พิธีกรรมการทำบุญอุทิศ

พิธีกรรมการทำบุญอุทิศ หมายถึง การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย โดยปรารถนาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ อย่างหนึ่ง ทำบุญอัฐิหรือทำบุญปรารถนาการตาย ของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่ง ในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างหนึ่ง

^{๕๐} เรืองเดียวกัน.

การทำบุญ ๗ วัน (สัปดาห์)

เมื่อจัดการนำอัฐิใส่โกศเรียบร้อยแล้ว เมื่อเชิญกระดูกกลับบ้าน ให้ทางบ้านเตรียมตั้งโต๊ะบูชาและออกทุกข์ได้ เมื่อกระดูกไปถึงบ้าน ก็โปรยสวดคำที่งานเรียบร้อยไปจนถึงโต๊ะที่บูชาแล้ว เริ่มทำบุญ ๗ วัน คือ สวดมนต์เถียงพระมีเทศน์ บังสุกุล ต่อเนื่องกันไปให้เสร็จงานในวัดเดียวแต่บางรายก็รอให้ครบ ๗ วัน แล้วจึงเริ่มกันไปให้เสร็จงานในวัดเดียว แต่บางรายก็รอให้ครบ ๗ วัน แล้วจึงเริ่มงานก็มี และการทำบุญครั้งนี้ถือว่าเป็นการมงคล บูชาต้องตั้งบาตรน้ำมนต์วงค์สายสิญจน์ให้รอบเรือน การทำบุญ ๗ วัน เมื่อเผาศพแล้วเป็นการทำบุญเรือน ไม่ใช่ฉลองอัฐิ ในพิธีจึงได้ตั้งบาตรน้ำมนต์ และมีวงค์สายสิญจน์รอบบ้านแต่เพราะเก็บเอาอัฐิมาบ้าน การทำบุญจึงกำกวมไป ทำให้เจ้าของงานและผู้ไปช่วยงานแต่งตัวตรงกันข้าม บางทีผู้ไปช่วยงานแต่งตัวไม่ไว้ทุกข์ กลับไปเห็นเจ้าภาพยังไว้ทุกข์อยู่ก็มี หรือบางทีแต่งไว้ทุกข์ไปในงาน แต่ไปถูกงานนั้นที่เขาปลดทุกข์กันแล้ว อย่างประเพณีของไทยก็มีเรื่องยุ่ง เพราะกำหนดไว้ทุกข์ของชาวกรุงมีหลายแบบบางแห่งไว้ทุกข์มีกำหนดปีหนึ่งสามปีอย่างจีนจึงปลดทุกข์ แต่การเผาศพในเวลาเร็ววันยังไม่ทันถึงปี ครั้นทำบุญ ๗ วัน นับแต่วันเผาอย่างไทยแล้ว ก็ยังคงเอาไว้ทุกข์อย่างจีนอยู่จนกว่าจะครบกำหนดปะปนกันอย่างนี้

ควรจัดทำเครื่องทำบุญ ๗ วันต่อไป การทำบุญ ๗ วัน ควรนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น และถวายอาหารบิณฑบาตเช้า ๗ องค์ เช่น ถ้าเมื่อผู้ขึ้นถึงแก่กรรมวันอาทิตย์ ก็มานิมนต์พระสวดมนต์เย็นวันเสาร์ แล้วฉันเช้าอาทิตย์ หรือฉันเพลในวันอาทิตย์ก็ได้หรือจะทำเช่นอย่างถวายสังฆทานก็ได้เมื่อพระฉันแล้ว ตอนบ่ายมีพระธรรมเทศนา ตอนเย็นบังสุกุล ตอนค่ำมีสวดพระอภิธรรม ถ้าจะเลือกเวลาให้มีพระมาติดต่อกันเรื่อย ๆ ไปได้ยิ่งดีคือถ้าจะนิมนต์พระมาบังสุกุลเป็นจำนวนมาก ก็จัดให้มีเทศน์แต่วัน ๆ หน่อย เมื่อเทศน์จบแล้วจึงมีบังสุกุล และจึงมีการสวดพระอภิธรรมต่อไป พระจะมีบังสุกุล มีเทศน์ในตอนกลางคืนอีกก็ได้ เพื่อให้มีเสียงอยู่เรื่อย ๆ ไป นิยมกันว่าได้บุญแรง ถ้าจะทำเป็นงานใหญ่เป็นงาน ๓ วัน ๓ คืน มีวันเสาร์ วันอาทิตย์ (สมมุติว่าวันเสาร์เป็นวันถึงแก่กรรม) และวันจันทร์ จะทำอย่างนี้ได้แต่เปลืองทรัพย์และเหนื่อยมากดีแต่สำหรับผู้มีทรัพย์ และมีผู้คนอยู่พร้อมต่อไปนี้ ปีศาจก็ได้ หรือจะสวด ๗ วัน ต่อครั้งก็ได้หรือจะสวดทุก ๆ คืนก็ได้แล้วแต่ความสะดวก

การทำบุญ ๕๐ วัน (ปัฐมาสมวาร) และการทำบุญ ๑๐๐ วัน (สัปดาห์)

เมื่อครบ ๕๐ วัน ต้องทำบุญให้ตรงกับวันที่ถึงแก่กรรมเหมือนเมื่อทำบุญ ๗ วัน ก็จะเป็นการทำบุญ ๕๐ วัน คือ ถึงแก่กรรมวันอะไร ก็เถียงพระในวันนั้น เช่น ถึงแก่กรรมวันอาทิตย์ ก็เถียงพระให้ตรงกับวันอาทิตย์ การทำบุญมีการสวดมนต์เย็นฉันเช้า มีเทศน์ บังสุกุล และสวดพระอภิธรรม การทำทำแต่พอกำลังทรัพย์ของตนจึงจะเป็นบุญ พระท่านไม่ได้กะเกณฑ์การทำมากจนเกินกำลังไป ไม่ใช่จะได้บุญมากเมื่อไร กลับจะได้ทุกข์ภายหลังอย่างนี้ข้าพเจ้านึกว่าไม่เป็นบุญเพราะบุญหมายเอาความสุข ไม่ใช่ความทุกข์ ถ้าหากว่าผู้ล่วงลับแล้วมีวิญญาณสอดส่องเห็นความเป็นไปของ

บุตรหลานข้างหลังว่า ไม่มีความสุข ก็คงจะไม่พอใจเช่นกัน ประเพณีทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ของเดิมไม่มี มาเกิดขึ้นเมื่อทำงเด็กในรัชกาลที่ ๕ นี้เอง สมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในคำนำเรื่อง ตำราพิธีพระยวนว่า แต่การทำงเด็กที่ทำเมื่อครั้งสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์เป็นต้นประเพณีที่เกิดขึ้น และมีสืบมาจนทุกวันนี้ ๒ อย่าง คืออย่างที ๑ วิธีทำบุญหน้าศพตามประเพณีจีนและยวนนั้น ญาติวงศ์ผู้มรณภาพ ย่อทำบุญหน้าศพทุก ๆ วัน นับแต่วันมรณะไปจนครบ ๗ วัน เมื่อครบ ๗ วันแล้ว แต่นั้นทำบุญ ๗ วันครั้งที่ ๑ ไปอีก ๗ ครั้งครบ ๕๐ วัน แล้วหยุดงานพิธี ไปจนถึงร้อยวัน (สันนิษฐานว่าเมื่อจะฝังหรือเผาศพ) ทำพิธีเป็นการใหญ่ครั้งสุดท้าย พิธีงเด็กในงานศพก็ทำเช่นนั้นเป็นต้นแบบที่ทำบุญหน้าศพซึ่งเรียกว่า สัตตมวาร ปัญญาสมวาร และสตมวาร ที่ทำกันอยู่ด้วยไม่เกี่ยวข้องแก่งเด็กจนทุกวันนี้ข้างฝ่ายจีนและยวนทำบุญหน้าศพทุก ๆ ๗ วันจนครบ ๗ ครั้ง ก็ทำบุญใหม่ เรียกกันว่าบุญ ๕๐ วัน เพราะเขาถือว่าเมืองผืนนั้นมีศาลชำระและตัดสิน โทษของมนุษย์ผู้ตายไปรวมด้วยกัน ๑๐ ศาล วิญญาณจะต้องผ่านศาลไปโดยลำพังทุก ๆ ๗ วัน เพราะฉะนั้นจึงต้องทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายไปทุกระยะ เป็นการช่วยอุหนุนจนเจือบุญให้แก่ผู้ตาย จะได้ผ่านพ้นไปได้สะดวก เมื่อผ่านการชำระไปถึงศาลที่ ๗ ก็มีการทำบุญใหญ่ ๕๐ วันครั้งหนึ่ง ต่อไปก็ไม่ทำบุญ ๗ วัน ไปทำบุญครบร้อยวัน ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะพวกจีนชาวบ้านถือว่า เมื่อวิญญาณผู้ตายผ่านการไต่สวนของศาลในเมืองผิมทุกระยะ ๗ วัน พอถึง ๔๒ วัน คือถึงศาลที่ ๖ ผู้ตายจะเหลิขวแลมาดูทางบ้านแล้วจะรู้สึกคนเป็นครั้งแรกว่าตนตายมาแล้ว เมื่อรู้สึกเช่นนี้ก็เสียใจมาก อาหารที่เขาจัดเช่นให้ทุกวันก็กินไม่ลง ด้วยเหตุนี้ญาติผู้ตายจึงไม่ใช้อาหารสุกสำหรับเช่นไหว้ในระยนี้ พอถึง ๔๕ วันก็ถึงศาลที่ ๗ เป็นตอนสำคัญมาก ต้องทำบุญใหม่ เพราะเจียมล่ออ่องหรือพระยายม เป็นตุลาการตัดสินเด็ดขาดให้วิญญาณต้องรับโทษทัณฑ์แล้วแต่พระยายม เพราะฉะนั้นในต่อไปจึงไม่ต้องทำบุญทุก ๗ วัน คงทำบุญใหญ่ในคราวนี้เท่านั้น ถ้าต้องการให้ผู้ตายได้รับส่วนอาหารต้องจัดหาแต่ข้าวสารและอาหารดิบ ๆ เช่น เท่านั้นเป็นเครื่องหมายบอกให้ผู้ตายทราบว่ แต่นี้ต่อไปจะต้องหุงหาอาหารเอง จะไม่จัดหาเหมือนไหว้ให้เหมือนแต่ก่อน ผู้ตายอาจซื้ออาหารเอาเองได้ เพราะได้กระดามเงินกระดามทองส่งไปให้แล้ว

ในการทำบุญหน้าศพ พวกญาติมิตรเมื่อรู้ข่าวก็ไปช่วยวานเพื่อ ไปแสดงความเศร้าโศก และช่วยเหลือกันและกัน นี้เป็นธรรมคาของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เมื่อมีสารทุกข์สุกดิบก็ต้องช่วยกัน เพราะฉะนั้นทั้งถิ่นใดที่มีความเจริญด้วยเรื่องเงินทองสำหรับใช้แลกเปลี่ยนยังไม่อุดมถึงขีดคุณธรรม สามีคิตที่ ต้องช่วยเหลือกัน ในท้องถิ่นก็ย่อมจะมีมาก เพราะถ้าไม่ช่วยเหลือกันก็เอาตัวไม่รอด จะเป็นด้วยเหตุนี้กระมัง จึงปรากฏว่ในการทำศพผู้อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน จึงพร้อมเพียงช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เพราะเป็นเรื่องที่ต้องถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน และการมาช่วยกัน ก็ต้องมีเลี้ยงดูเมื่อมีการเลี้ยงดูก็ต้องมีสนุกสนานเฮฮากันบ้าง อย่างงั้นเหือนคิของภาคอีสาน ในงานเช่นนี้ก็ต้องมีการเช่นไหว้ให้ผู้ตายไปหรือถวายอาหารพระสงฆ์เพื่ออุทิศไปให้ผู้ตาย เป็นการทำบุญให้คนตายร่วมกัน ไปกับการเลี้ยงคนเป็น

ด้วยเรื่องกินทักษิณา เป็นภาระแก่เจ้าภาพกินไปหรืออย่างไรไม่ทราบทราบแต่ว่าพิธีศพของอินดูในบางแคว้นเป็นเครื่องคนตายชายคนเป็น ถ้าไม่ทำตามที่วางกำหนดไว้ผู้ตายจะตกนรก ได้รับความเดือดร้อนมาก จึงมีเรื่องนิยายเล่าว่า บิดาของชายคนหนึ่งตายไปชะรอยชายคนนั้นจะไปทำให้พราหมณ์โกรธ พราหมณ์จึงบอกว่าบิดาของชายคนนั้นตายไปเกิดเป็นลาครั้นถึงวันที่จะต้องทำพิธีสารทอุทิศให้แก่ผู้ตายชายคนนั้นก็ไปเชิญพวกรพราหมณ์มากินทักษิณาพวกรพราหมณ์มาถึงบ้านไม่เห็นเจ้าภาพจัดแจงเลี้ยงอะไร ออกประหลาดใจอยู่นิด ๆ สักครู่ชายคนนั้นเชิญพวกรพราหมณ์ให้ไปหลังบ้าน แล้วชี้ไปที่กองหญ้าซึ่งจัดเตรียมไว้กล่าวว่า โดยเหตุที่ได้ทราบจากพวกท่านว่าบิดาข้าพเจ้าตายไปเป็นลา การที่จะจัดอาหารตามธรรมดาเป็นทักษิณาก็คงไม่เป็นประโยชน์แก่ลาเห็นว่าหญ้านี้แหละเหมาะกับลา เพราะฉะนั้นขอเชิญท่านจงกินหญ้าเป็นทักษิณา เพื่ออุทิศกัลปนาผลไปให้บิดาข้าพเจ้า ตามควรแก่คติภาพนั้นเถิด พวกรพราหมณ์ จะกินหญ้าหรือเปล่านั้นไม่ทราบแต่เชื่อว่าคงไม่กิน ส่วนการทำบุญหน้าศพในท้องถิ่นที่มีความเจริญ ก็ตกอยู่ในเรื่องต้องจับจ่ายเงินกัน การที่จะไปช่วยเหลือในงานจึงตกอยู่ในเรื่องเป็นแขก ไปเยี่ยมศพในวันงาน เป็นการแสดงไมตรีจิตหรือไปค้ำนบศพ เคารพศพ แต่ก็ยังเรียกว่าช่วยงานศพใน ๑๐๐ วัน คือ นับตั้งแต่วันที่ถึงแก่กรรมเป็นต้น ไปต้องมีการทำบุญอีก การทำบุญ ๑๐๐ วันนี้ใหญ่กว่าการทำบุญ ๕๐ วัน มีการทำกุศลคล้าย ๗ วัน และ ๕๐ วัน แต่จะมีงานให้มากไปกว่านั้นก็ได้ บางรายก็เลยทำการปลงศพใน ๑๐๐ วันนี้เสียเลย หรือจะปลงศพ ก่อน ๑๐๐ วันก็ได้

เมื่อเสร็จการปลงศพแล้วทำบุญอุทิศ จะได้เลยทำบุญครบ ๑๐๐ วัน เป็นการตัดภาระไปได้งานหนึ่ง คือ รวมกันทำบุญ ๑๐๐ วัน และทำบุญ ๗ วัน (ทำบุญ ๗ วัน ภายหลังปลงศพแล้ว) รวมเป็นงานเดียวกันเลย ถ้ายังไม่ทำการปลงศพ ก็ต้องทำบุญ ๑๐๐ วัน และเมื่อครบปี วันที่ถึงแก่กรรมก็ต้องทำบุญอีก^{๑๒}

๒.๔.๕ ระเบียบปฏิบัติเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายมีระเบียบที่จะพึงปฏิบัติ ดังนี้

การทำบุญหน้าศพ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บางประการ คือ

๑) อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ มีจำนวนนิยม ๘ รูป หรือ ๑๐ หรือกว่านั้นขึ้นไป แล้วแต่กรณี ในเรื่องอาราธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคล ไม่ใช่คำอาราธนาว่า "ขออาราธนาเจริญพระพุทธมนต์" เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอาราธนาว่า "ขออาราธนาสวดพระพุทธมนต์"

^{๑๒} เสฐียร โกลเสศ, ประเพณีเนื่องในการตาย, อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๕.

๒) ไม่ตั้งน้ำวงด้าย หมายความว่า ไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ และไม่มี การวางด้ายสายสิญจน์

๓) เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้ เพื่อใช้บังสุกุลสายโยงนั้น ก็ใช้ สายสิญจน์ นั้นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช่สายสิญจน์ โยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูป ที่ตั้งในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นที่ดินหรือนั่งก็ไม่เหมาะเพราะสายโยงนี้ เป็นสาย ที่ล่ามโยงออกมาจากกระหม่อม ของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล่ามหรือโยงให้สมควร

ส่วนการปฏิบัติกรณียกิจ ในเมื่อพระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้วก็คล้ายกับงานมงคล สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในงานมงคล มีแต่เพียงว่า ในงานมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์ อนุโมทนาฟัง กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ต้องใช้พัดที่เกี่ยวกับงานศพเป็นเหมาะสม เพราะงานอวมงคล เป็น เรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดงานฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ ในงาน อวมงคลนี้ (สวดมนต์เย็นและฉันวันรุ่งขึ้น) มีระเบียบนิยมเหมือนกัน ในตอนต้นและตอนท้าย ทุกงาน ต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งมีนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

๑) ทำบุญศพ ๗ วัน สวดค้อนตตลักขณสูตร

๒) ทำบุญศพ ๕๐ วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร

๓) ทำบุญศพ ๑๐๐ วันหรือทำบุญหน้าวันปลงศพ สวดสติปัญญาฐานปาฐะหรือธรรม นิยามสูตร^{๕๓}

๔) ทำบุญศพในวาระอื่นจากที่กล่าวนี้จะสวดสูตรอื่นใดนอกจากที่กล่าวนี้ก็ได้ แล้วแต่ เข้าภาพประสงค์หรือหัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่า ไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย ในการสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อพระหัวหน้าให้ศีลและเข้าภาพอาราธนา สวดพระปริตรจบแล้ว ไม่ต้องขัดสัคเค พระทุกรูปประนมมือพร้อมกันแล้ว หัวหน้านำสวด

ก) นมการปาฐะ (นโม...)

ข) สรณคมณปาฐะ (พุทฺธิ สรณิ...)

ค) ปัพพโตปมคธาและอริยธนคธา (ยถาปี เสลา...)^{๕๔}

^{๕๓} พระวิสุทธิสม โปธิ (เจิว ป.๕.๘), ชุมนุมสวดมนต์ฉบับหลวง, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

พอจบตอนนี้ ทั้งหมดคลมมือลง แล้วรูปที่นั่งอันดับ ๓ ตั้งพักขยับขาของสูตรที่กำหนด สวดตามงานสูตรใดสูตรหนึ่ง เมื่อจัดจบวางพัก ทุกรูปประนมมือพร้อมกันอีก หัวหน้านำสวดสูตร ที่จัดนำนั้น จบสูตรแล้ว นำสวดบทท้ายสวดมนต์ของงานอวมงคลต่อ คือ

ก) ปฏิบัติปฐมบาท (อวิชชาปัจจุยา สงฺขาร...)

ข) พุทธอุทานคาถา (ยथा หเว...)

ค) พุทธเทร็ดตคาถา (อดีตํ นานวาคเมยฺย...)

ฅ) ภาตฺ สพุพมฺงคฺล...^{๔๔}

ถ้าสวดธรรมเนียมสูตร ใช้สวดติลักขณาภิคาถา (สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ๗เป๗ เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ) ก่อนสวดปฏิบัติปฐมบาท

เมื่อพระสวดมนต์จบแล้ว ถ้ามีการชักผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าจะลากสายโยงหรือกุญญาโยง แล้วทอดผ้า พอทอดถึงรูปสุดท้าย พระสงฆ์ก็ตั้งพัดพร้อมกัน (อย่าเข้าสายโยง หรือกุญญาโยง เพราะจะถือว่าเป็นการข้ามศพ) การตั้งพัดในพิธีชักบังสุกุลของพระให้ใช้มือซ้ายจับพัดแล้วใช้มือ ขวาจับผ้าบังสุกุล

ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยงพระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้ว หากไม่มีการรีบด่วน ในการอนุโมทนาด้วยบทวิเสสอนุโมทนา ฟังใช้บท “อทาสี เม” เพราะศพยังปรากฏอยู่.

การกรวดน้ำ ครั้งแรกนั้น ตามพุทธประวัติกล่าวว่า เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร (ราชาแห่งราชคฤห์) ได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ สวนตาลหนุ่มแล้วรุ่งขึ้นพระองค์ได้ทรงถวายภัตตาหารแก่พระสมณโคดมและพระสาวก และได้ถวายอุทยานสวนไม้ไผ่ (เวฬุวัน) ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับด้วยอาการคุษฎี พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงหลั่งน้ำจากพระเต้าลงบนพระหัตถ์พระพุทธเจ้า เพื่อถวายเวฬุวนารามให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนาแห่งแรกของโลก แต่ก็ไม่ได้ทำการอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ ตกกลางคืนจึงมีเสียงเปรตร้องและในเขตพระราชนิเวศน์และปรากฏกายให้เห็นก็มี รุ่งขึ้นพระองค์ได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลถามความทราบแล้ว จึงทรงบำเพ็ญถวายอาหารและจีวรแก่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ในวันรุ่งขึ้นต่อมา จากนั้นทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกและกล่าวว่า “อิหํ โน ญาตินิ โหตุ” แปลว่า “ขอผลบุญกุศลครั้งนี้ จงไปถึงญาติพี่น้องของข้าพเจ้าด้วยเถิด” และได้กลายเป็นบทกรวดน้ำที่คนไทยนิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

วิธีการกรวดน้ำ

เมื่อจะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญ ต้องคำนึงถึงประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาลด้วยวิธีนิยม ทำกันดังนี้ คือ เริ่มต้นเตรียมน้ำสะอาดใส่ภาชนะไว้พอสมควร จะเป็นคนที่ ขวดเล็ก แก้วน้ำ หรือขัน อย่างไม่อย่างหนึ่งก็ได้ พอพระสงฆ์เริ่ม อนุโมทนาด้วยบท ยथा... ก็เริ่มกรวดน้ำ โดยตั้งใจ นึกอุทิศส่วนบุญ มือขวาจับ ภาชนะน้ำริน ใช้มือซ้ายประคอง แล้วว่าบทกรวดน้ำในใจไปจนจบ การหลั่งน้ำกรวด ถ้าเป็นพื้นดินควรหลั่งลงในที่สะอาดหมดจด ถ้าอยู่บนเรือนหรือสถานที่ที่ไม่ใช่พื้นดิน ต้องหาภาชนะอื่นที่สมควร เช่น ถาดหรือขัน เป็นต้น รอน้ำกรวดไว้เสร็จแล้วจึงนำไป เทลงดินตรงที่สะอาด อย่าใช้กระโถนหรือภาชนะสกปรกรองเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็น สักขีพยานในการทำบุญของตนว่าทำด้วยใจสะอาดจริง ๆ

คำกรวดน้ำที่นิยมว่ากันในเวลากรวดทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบสั้น แบบย่อ และแบบยาว ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น ดังนี้

คำกรวดน้ำแบบสั้น (คำอุทิศของพระเจ้าพิมพิสาร)

อิหฺม ฌาตึนํ โหตุ (ว่า ๓ จบ) หากจะเต็มพุทธภาษิตต่อว่า “สุจิตา โหนตุ ฌาตโย” ก็ได้ คำแปล

ขออนุญจสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด “ขออนุญจทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เถิด”

คำกรวดน้ำแบบย่อ เรียกคาลาติโลกวิชัย

ยงฺกิญฺจิ กุสลํ กมฺมํ	กตฺตพฺพํ กิริยํ มม
กาเยน วาจาเมวา	ตฺทิสฺส สฺสคฺตํ กตํ
เย สตุตา สลฺลฺยโน อตุถิ	เย จ สตุตา อสลฺลฺยโน
กตํ ปุณฺณผลํ มยฺหํ	สพฺเพ ภาตึ ภาวตุ เต
เย ตํ กตํ สุวิทฺตํ	ทินฺนํ ปุณฺณผลํ มया
เย จ ตตุถ น ชานนฺติ	เทวา คนฺตุวา นิเวทฺยง
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตุตา	ชีวนฺตาหารเหตฺกา
มนุญฺล โภชนํ สพฺเพ	ลภนฺตุ มม เจตฺสาติ. ^{๕๖}

คำแปล

กุศลกรรมซึ่งเป็นกิริยาควรทำอันหนึ่งด้วยกายวาจาใจ อันจะเป็นเหตุนำไปให้ เกิดใน สวรรค์ชั้น ไตรทศเทพ ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ขอสัตว์ซึ่งมีสัญญา และไม่มีสัญญา ทุกหมู่เหล่า จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วนั้น เหล่าสัตว์ที่รู้ผลบุญ

^{๕๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๘.

อันที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ของจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าอุทิศให้ ในบรรดา
สรรพสัตว์จำพวกใด ไม่รู้ข่าวถึง บุญข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอเทพยดาทั้งหลายจงนำไป
บอกแก่สัตว์จำพวกนั้น ขอสัตว์ทุกหมู่ ในชีวิโลก ซึ่งเสพอาหารเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ จง
ได้เสวยซึ่ง โภชนะอันพึงใจ ด้วยอำนาจเจตนา อุทิศของ ข้าพเจ้านี้เถิด ฯ

คำกรวดน้ำอิมินา เป็นลาตาของเก่า

อิมินา ปุณณกมเมน	อุปัชฌายา คุณุตตรา
อาจารย์ปการา จ	มาตา ปีตา จ ฉาตกา (ปียา มมี)
สุริโย จนนทิมา ราชา	คุณวณฺดา นราปิจ
พुरुหมมรา จ อินฺทา จ	โลกปาลา จ เทวตา
ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ	มชฺชตฺตา เวกาปิจ
สพฺเพ สตฺตา สุขี โหนฺตุ	ปุณฺณานิ ปกฺคานิ เม
สุขุณฺจ ติวริทฺ เทนฺตุ	จิปฺปํ ปาเปถ โว มตํ
อิมินา ปุณฺณกมเมน	อิมินา อุทฺติเสน จ
จิปฺปาหํ สุตฺถ เจว	ตณฺหุปาทานเจทนี
เย สนฺदानเ หินา ธมฺมา	ยาว นิพฺพานโต มมี
นสฺสนฺตุ สพฺพทาเยว	ยตุถ ชาโต ภเว ภเว
อุชฺชจฺจิตฺตํ สติปฺณฺญา	สฺสเลโข วิริยมฺหิณา
มารา ถนฺตุ โนกาสิ	กาคฺคณฺจ วิริเยสุ เม
พุทฺธาธิปฺวาโร นาโถ	ธมฺโม นาโถ วรุตฺตโม
นาโถ ปจฺเจกพฺพุโร จ	สงฺโฆ นาโถตฺตโร มมี
เตโสตฺตมานุภาเวน	มาโรกาสิ ถนฺตุ มา. ^{๕๑}

คำแปล

ด้วยผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ ขอพระอุปัชฌาย์ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล
อีกทั้ง อาจารย์ผู้ได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา ทั้งมารดาบิดาและคณาญาติทั้งสิ้น ตลอดจน พระ
อาทิตย์พระจันทร์ และพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเอกเทศแห่งเมทนีดล และนรชนผู้
มีคุณงามความดี ทั้งหลาย ทุกถิ่นฐาน อีกท้าวมหาพรหมกับหมู่มาร และท้าวมีฆวาน
เทวราช ทั้งเทพเจ้าผู้รักษารักษา โลกทั้ง สี่ทิศ และพญายามราชอีกมวต มิตรสหาย ทั้งผู้

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๘-๔๐๙.

ชวนขวยวางตนเป็นกลาง และผู้เป็นศัตรู ของข้าพเจ้าทุก ๆ เหล่า จงมีความเกษมสุข นิราศภัย ขอบุญที่ข้าพเจ้ากระทำไว้ด้วยไตรทวาร จงบันดาลให้สำเร็จไตรพิรุสุข ถึงความเกษมปราศจากทุกข์ คือ พระอมตมหานฤพานโดยพลัน อีกโสดหนึ่งนั้น ด้วยบุญกรรมนี้และอุทิศเจตนานี้ ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุตันที่ซึ่งการตัดขาด ตัณหาอุปาทาน ธรรมอันชั่วในสันดานจงพินาศไปหมด จนตราบเท่าถึงนิพพาน สิ้นกาลทุกเมื่อเทียว แม้ว่าข้าพเจ้ายังจะท่องเที่ยวไปเกิดในภพใด ๆ ก็ขอให้มิจิตชื้อตรง ดำรงสติปัญญาไวซาลัญฉลาด ให้มีความเพียรกล้าสามารถขัดเกลากิเลสให้สูญหาย ขอหม่อมมารเหล่าร้ายอย่าได้ กล้ากรายสบโอกาส เพื่อทำให้ข้าพเจ้าพินาศคลายความ เพียรได้ อนึ่งไซริพระพุทธเจ้าผู้เป็น ที่พึ่งอันยิ่งอย่างประเสริฐ พระธรรมเป็นที่พึ่งอัน ล้ำเลิศยิ่งประมาณ พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง อันไพศาล และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอัน อุดมยิ่งประมาณ ของข้าพเจ้านี้ ด้วยอนุภาพอันอุดมคติพิเศษ สูงสุดของพระรัตนตรัย ขออย่าให้หม่อมมาร ได้โอกาสทุกเมื่อไป เทอญฯ

นอกจากคำกรวดน้ำทั้ง ๓ แบบตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคำกรวดน้ำอีกแบบหนึ่ง เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ เรียก ปัตติทานคาถา ดังนี้

ปุลลสุสัทธานิ กตสุส	ยานญยานิ กตานิ เม
เตสยจ ภาติโน โหนตุ	สตตานนุตาปฺปมาณกา
เย ปิยา कुณวุนตา จ	มยหํ มาตาปีตาทโย
ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา	อญฺเณ มชฺฌคฺคเวรีโน
สตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมี	เต ภูมฺมา จตุโยนิกา
ปญฺเจกจตุโวการา	สัสนฺตา ภวาทเว
ณาดํ เย ปตฺติทานมฺเม	อนฺุ โมทนฺตุ เต สยํ
เย จิมิ นปฺปชานนฺติ	เทวา เตสํ นิเวทยุง
มยา ทินฺนนาน ปุญฺญานํ	อนฺุ โมทนฺเหตุนา
สพฺเพ สตฺตา สทา โหนตุ	อเวรา สุขชีวิโน
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปนฺตุ	เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา. ^{๕๘}

คำแปล

สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญอันข้าพเจ้าทำแล้ว ณ บัดนี้ ด้วย แห่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าทำแล้วด้วย เหล่าใดเป็นที่รักและมีคุณ มี

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕-๔๑๐.

มารดาและบิดา ของข้าพเจ้าเป็นต้น เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้ว หรือแม่ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็น แล้วเหล่าอื่น ที่เป็น ผู้มีรัชสทธิ์เป็นปานกลางและเป็นผู้มีเวร สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก เป็นไปในภุมิสสาม เป็นไป ในกำเนิดสี่ มีชั้นห้า มีชั้นหนึ่ง มีชั้นสี่ที่ท่องเที่ยวอยู่ในภพ น้อยและภพใหญ่ ความให้ส่วนบุญ ของข้าพเจ้าอันสัตว์ทั้งหลายเหล่าใดรู้แล้ว สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุ โมทนาเองเถิด ส่วนสัตว์ ทั้งหลายเหล่าใดยังไม่รู้ซึ่ง ความให้ ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้ ขอเทพดาทั้งหลาย พึงบอกแก่สัตว์ ทั้งหลายเหล่านั้นให้รู้ (แล้ว อนุ โมทนา) เพราะเหตุคืออนุ โมทนาซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ขอสัตว์ ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นผู้ดำรงชีพ โดยสุขทุกเมื่อเถิด จงถึงซึ่งบพอันเกษม คือ พระนิพพาน ขอความปรารถนาที่ดังามของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นจงสำเร็จเถิด^{๕๕}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยความตายในทางพระพุทธศาสนามีอยู่ด้วยกัน หลายขั้นตอนและหลายพิธีกรรม ตั้งแต่ขั้นเตรียมตัวตายหรือก่อนตายมีการทำบุญต่ออายุ ถวายทาน ให้กับเจ้ากรรมนายเวร ปล่อยสัตว์เพื่อต่ออายุตนเอง และยังมีพิธีกรรมในการจัดงานศพอีก เริ่มตั้งแต่ การอาบน้ำศพ ตั้งศพ สวดพระอภิธรรมและการฌาปนกิจศพ เป็นต้น และสุดท้ายคือ การทำบุญเพื่อ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ตั้งแต่การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน และทำบุญในวัน ครบรอบวันตาย เป็นต้น พิธีกรรมที่ได้กล่าวข้างต้นเป็นพิธีกรรมที่ประชาชนชาวพุทธ ได้ยึดถือ ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นการส่งบุญ ส่งกุศล และคุณงามความดี ไปให้กับผู้ตาย และเชื่อกันว่าจะทำให้ผู้ตายมีความสุขมากในสัมปรายภพ

๒.๕ สภาพพื้นที่ทำการวิจัย

๒.๕.๑ ประวัติวัดคีตวัด

วัดคีตวัด ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๖ รั้วสนธิทวงศ์ ๑๒ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ไม่มีหลักฐานที่ผู้ใดได้จดบันทึกไว้ เพราะเหตุที่วัดนี้เป็นวัดเล็กตั้งอยู่กลางสวน เงียบสงบเป็นที่พำนักอย่างผาสุกของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้นมีผู้สันนิษฐานว่า วัดคีตวัดเป็นวัดที่มอญ สร้างขึ้น เป็นวัดที่สร้างมาเก่าแก่มียุอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา วัดนี้ตั้งอยู่ใกล้คลองมอญ ทั้งชื่อวัด ว่า“คีตวัด” ก็ว่าเป็นภาษามอญจากคำเดิมว่า “คีตวัด” หรือจะว่าเป็นภาษาไทยปนมอญก็ได้คือ “คี” คำหนึ่ง “ตวัด” อีกคำหนึ่ง ตวัด ภาษามอญแปลว่า เล็ก ไม่ใหญ่โต “คี” เป็นชื่อคน อาจเป็นชื่อของ

^{๕๕} ส.ธรรมภักดี, ประเพณีไทย ฉบับราชครู, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๑๑), หน้า ๒๕๓.

คนที่สร้างวัดนี้ หรือดีเป็นชื่อคนหนึ่ง ดีวดเป็นชื่ออีกคนหนึ่งรวมกันเป็นผู้สร้างวัดนี้ก็ได้ ข้อสันนิษฐานหลังนี้มีฐานะ ด้วยมีหลายปากเล่าสืบ ๆ กันมาว่ามีมอญสองผิวเมีย ผิวชื่อดี เมียชื่อดีวด ได้นำอิฐล่องเรือมาขายเมื่อถึงถิ่นนี้เห็นเป็นทำเลดีพอที่จะตั้งโรงงานทำอิฐขายต่อไปได้ จึงได้ตั้งหลักฐานบ้านช่องทำอิฐขายเป็นอาชีพต่อไป จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า นายดีกับนางดีวด จะเป็นหัวหน้าสร้างวัดนี้ และได้กลายเป็นชื่อวัดจนเป็น “ดีดวด” จนถึงทุกวันนี้

๒.๕.๒ ลำดับเจ้าอาวาสวัดดีดวด

เจ้าอาวาสวัดดีดวดตามหลักฐานปรากฏ มีรายนามดังนี้

๑. ขรรค์ลุมโปง สันนิษฐานว่าคงจะอยู่จำพรรษาในวัดดีดวดเพียงองค์เดียว และเป็นสมภารเจ้าวัดด้วย
๒. สมภารจันทร์ เป็นชาวพระนครศรีอยุธยา อุปสมบทมาจากที่อื่นแล้ว จึงมาจำพรรษา ณ วัดดีดวด
๓. สมภารคง เป็นชาวท่าเรือ (ท่าหลวง) อยุธยา มาซื้อที่ดินอยู่ใกล้ ๆ กับวัดดีดวดนี้ แล้วอุปสมบทและจำพรรษา ณ วัดนี้ประมาณ ๑๐ กว่าปี
๔. สมภารแป้น เป็นชาวนครราชสีมา อุปสมบทมาแล้วย้ายมาจำพรรษา ที่ปีไม่ทราบ
๕. สมภารป่วน เป็นคนชาวอ่างทอง อุปสมบทมาแล้วย้ายมาจำพรรษา
๖. สมภารเคี้ยว เป็นชาวจีน
๗. สมภารฮวด
๘. สมภารไช้
๙. สมภARN
๑๐. สมภารบุศย์ สรเสน
๑๑. สมภารโต สุวรรณกาญจน์ เป็นชาวบางลำเจียก ธนบุรี
๑๒. สมภารโห้ รอดวิเชียร เป็นชาวบางลำเจียก ธนบุรี ย้ายมาจากวัดราชสิทธิาราม (วัดพลับ) เช่นเดียวกับสมภารโต
๑๓. พระครูสุตาทิวัฒน์ (ฐิตาส โภ ผลอักษร) เป็นชาวจังหวัดอุทัยธานี เป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ และถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๒๑ รวมเวลาเป็นเจ้าอาวาส ๒๔ ปี และอยู่วัดดีดวดถึง ๔๐ ปีเศษ ซึ่งยาวนานกว่าเจ้าอาวาสองค์อื่น ๆ
๑๔. พระครูนนทียคุณ (แหว)
๑๕. พระปลัดมานิตย์ จิรมโน เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

๒.๕.๓ สภาพพื้นที่ชุมชนวัดตีควด

ชุมชนวัดตีควด ตั้งอยู่บริเวณหลังวัดตีควด ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ชุมชนนี้ยังคงสภาพของสวน ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของวัด และบางส่วนเป็นของเอกชน มีการแบ่งที่ดินให้เช่าปลูกบ้านพักอาศัย สภาพบ้านเรือนเป็นบ้านไม้ อยู่ในสภาพดี ทางเดินเท้าในชุมชนเป็นทางปูน การระบายน้ำในชุมชน มีทางระบายน้ำลงคลองวัดตีควด มีจำนวนประชากร ๖๐ ครอบครัว ๕๔ หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น ๒๗๗ คน แบ่งเป็นชาย ๑๑๕ คน หญิง ๑๖๒ คน ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาชั้นมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ตามลำดับ และนับถือศาสนาพุทธ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ รัฐวิสาหกิจ และประกอบอาชีพส่วนตัว ตามลำดับ และมีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อปี ประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป^{๖๐}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดตีควด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ ดังต่อไปนี้

วิไลลักษณ์ สายเสน่ห์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีเกี่ยวกับการตายและการเกิดใหม่ในพุทธศาสนานิกายเถรวาทกับนิกายวัชรยาน” เปรียบเทียบและวิจารณ์ความคิดเกี่ยวกับความตายและการเกิดใหม่ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับพุทธปรัชญาวัชรยานของทิเบต ใจความโดยสรุป พุทธถึงเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับความตาย สาเหตุของการตาย ก่อนจะตายมีนิมิตปรากฏ ๓ อย่าง วิธีระลึกถึงความตาย และได้พูดถึงอุบายแก้ความกลัวตาย ๔ แบบของพุทธทาสภิกขุ คือ ๑) เมื่อเกิดความกลัวในอริยาบถใด ก็ให้อยู่ในอริยาบถนั้นจนกว่าจะหายกลัวถึงค่อยเปลี่ยนอริยาบถ ๒) ตายเสียก่อนตาย โดยมีวิธีปฏิบัติคือให้คิดว่าเรา - เขา ไม่มี มีแต่ความเปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาติ ที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ๓) มองว่าความตายไม่มี เป็นอยู่โดยความว่าง การเกิดและการตายเป็นเพียงการไหลเวียนของธรรมชาติเท่านั้น ๔) หัดฝึกการดับไม่เหลือ ๒ วิธี วิธีที่ ๑ ตามปกติ ให้หัดคิดถึงความดับไม่เหลือของเรา ของเรา อยู่เป็นประจำ และวิธีที่ ๒ คือ เมื่อจะตายให้ทำเหมือนกับว่าตกบันไดพลอยโจน คือเมื่อจะดับจิตนั้นให้ปฏิบัติคล้อยตามร่างกายที่กำลังจะตาย โดยดับความคิดว่าตัวเรา ของเรา ไปพร้อมด้วยเลย เรื่องความตายได้กล่าวถึงว่า พุทธปรัชญาวัชรยานเหมือนกับของ

^{๖๐} สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, “ข้อมูลชุมชนวัดตีควด ประจำปี ๒๕๕๒”, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, ๒๕๕๒, (อัดสำเนา).

เถรวาท ต่างกันแต่เพียงของเถรวาทไม่มีอันตราย แต่วัชรยานมีอันตราย เรื่องการเกิดของเถรวาท เมื่อตายแล้วจะไปเกิดทันที แต่ของวัชรยานจะไปรออยู่ในอันตรายก่อน เถรวาทสุดแล้วแต่กรรมที่คนทำและขณะจิตสุดท้ายจะนำพาไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ส่วนของวัชรยานสามารถหลีกเลี่ยงนี้ได้ด้วยการปฏิบัติของครูในการอนุเคราะห์ผู้ตายจะสามารถช่วยเหลือแล้วส่งเสริมกายทิพย์ให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่าเดิมซึ่งตนได้กระทำความไว้นในอดีต^{๖๐}

ณัฏฐา วาสินทน ได้ศึกษาเรื่อง “ความหมายของความตาย : การตีความพุทธปรัชญา” วิเคราะห์ความหมายของความตายในพุทธศาสนาทั้งในแง่อภิปรัชญาและจริยธรรม สรุปได้ว่า ปัญหาเกี่ยวกับความตายมีมูลเหตุมาจากการไม่รู้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับความตาย พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้มนุษย์มีท่าทีต่อความตายที่ถูกต้อง คือ พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อความตายว่าเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของชีวิตที่จะนำไปสู่ภพภูมิต่าง ๆ และสภาพจิตในขณะที่จะตายมีผลต่อภพภูมิใหม่ของผู้ตาย คือ ผู้มีจิตเศร้าหมองจะไปทุกติ ตรงกันข้ามถ้าจิตไม่เศร้าหมองก็จะไปสู่สุคติ การปฏิบัติตนขณะยังไม่ตายคือ พุทธศาสนามีทัศนะว่าชีวิตคือการหมุนเวียนเปลี่ยนไป การเกิดมาครั้งหนึ่งก็ควรจะต้องประกอบความดีและสะสมบุญกุศลอยู่รำไป โดยมีจุดมุ่งหมายว่าเพื่อจะทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปเพื่อจะได้ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ความตายกลายเป็นสิ่งที่ไม่มียุติพลที่จะทำให้ชีวิตมีความทุกข์ โดยมีแนวความคิดว่ามนุษย์สามารถเอาชนะความตายได้ โดยมองว่าความตายเป็นลักษณะของขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตัวตนของเรา มนุษย์จะต้องดับอวิชชา ตัณหา อุปาทานด้วยแนวปฏิบัติคือมรรคมีองค์ ๘ เมื่อปฏิบัติได้ถึงพร้อมและดับกิเลสได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ก็ย่อมบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป จึงเป็นการชนะความตายโดยสิ้นเชิง^{๖๑}

พระครูวุฒิชัยธรรมสถิต ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องความตายของชุมชนปากห้วยปากคาน ตำบลหนองเสือ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ และจิตวิญญาณของมนุษย์ที่ตายแล้ว เชื่อว่ามีทั้งให้ทุกข์ และให้โทษแก่มนุษย์ พิธีพราหมณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับเวทมนต์ คาถาอาคม พลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง พิธีพุทธเกี่ยวกับเรื่องบาป – บุญ และเรื่องกฎแห่งกรรมถูกนำมาใช้แก้ปัญหาวินิจฉัย จิตใจ อารมณ์

^{๖๐} วิไลลักษณ์ สายแสนท์, “การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเกี่ยวกับการตายและการเกิดใหม่ในพุทธศาสนานิกายเถรวาทกับนิกายวัชรยาน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๗, ๑๐๗ หน้า.

^{๖๑} ณัฏฐา วาสินทน, “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๑, ๑๑๗ หน้า.

ความกลัวและความตายพิธีกรรมก่อนตายให้ผู้ป่วยทำบุญ ให้กัมมัฏฐาน เมื่อสิ้นใจ มีการเขียนคาถา ป้องกันนรกใส่มือผู้ตาย นิมนต์พระมาสวดมาติกาบังสุกุล อาบน้ำศพ แต่งตัวศพให้ตรงข้ามกับตอน มีชีวิตมัตตราสังศพอยู่ในหมู่บ้านชาวบ้านจะไม่ทำงาน เพื่อป้องกันผี ป้องกันโรคติดต่อและป้องกัน สิ่งไม่ดี ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน ขณะเคลื่อนศพออกจากเรือนให้คว่ำหม้อน้ำ กลับบันได ทำประตูป่า ยิงปืนขับไล่เสนียดจัญไร ให้ลูกหลานบวชอุปัชฌาย์ หวานข้าวตอกแดกหน้าหน้าศพ ห้ามพักระหว่างทาง กลัวผีกลับบ้าน การทำบุญหน้าศพก่อนเผาวางดอกไม้จันทน์เพื่อขอขมาศพ ห้ามจุดไฟเผาศพต่อกัน ยิงปืนส่งวิญญาณ พระสวดหน้าไฟ วิธีไถ่บาปนำกรวยใส่ดอกไม้ธูปเทียนและเงิน วางไว้หน้าพระ ประธานในวัด ถ้าปลงศพวันไม่ดีผีจะคืนชีพ อาจมีคนตายตามกัน ครบ ๓ คืน ทำบุญเก็บอัฐิ ทำบุญ ปราสาทสิ่งภายหลัง ความสัมพันธ์ของความเชื่อพิธีกรรมกับวิถีชุมชนพบว่าความสัมพันธ์เป็นไป อย่างกลมกลืน งานศพในระยะแรกๆ เป็นกิจกรรมระหว่างเครือญาติ ต่อมากิจกรรมงานศพได้ขยาย ออกไปนอกกลุ่มเครือญาติ ปัจจุบันกระแสการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและกระแสทางธุรกิจ เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการจัดงานศพ การรักษาศพด้วยการฉีดยา มีโลงศพไฟฟ้า วางพวงหรีดและ ดอกไม้จันทน์ขอขมาศพ “จับเชื่อนติ” มีการพนันและมหรสพมาทนต์ที่ผลประโยชน์ทางธุรกิจก็มากขึ้น มีข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ เข้ามามีบทบาทในการจัดงานศพมากขึ้น ความสัมพันธ์นี้ สะท้อนถึงวิถีชุมชน พฤติกรรม และความเชื่อของคนที่เปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการ แพร่กระจายทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นควรจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และควรช่วยกันอนุรักษ์พิธีกรรมหลัก ๆ และความเอื้ออาทรที่เคย มีต่อกันระหว่างชุมชนปากห้วยปากคานไว้ ไม่ควรให้สูญหายไปกับกาลเวลาและค่านิยมใหม่ ๆ^{๖๖}

ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ” ผลการศึกษาพบว่า งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งอธิบายกระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ ภายใต้บริบทที่วัดอยู่ในฐานะผู้ให้บริการ โดยอาศัยการวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมงานศพไปสู่การเป็นสินค้าบริการ และบทบาทของวัดที่เข้ามาสัมพันธ์กับการผลิตบริการภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยเป็นการเปลี่ยนวิถีการผลิตจากอดีตที่เจ้าภาพเป็นผู้ลงมือ ดำเนินงานเองทั้งหมดไปสู่การผลิตในลักษณะสินค้าบริการ โดยฝ่ายอุปถัมภ์ของวัด โดยมีจุดเปลี่ยนสำคัญ คือ ช่วงปฏิรูปเศรษฐกิจวัดในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งรัฐเปิดโอกาสให้วัดเลือกให้บริการ

^{๖๖} พระครูวชิรธรรมสถิต, “ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องความตายของชุมชนปากห้วยปากคาน ตำบลหนองเสือ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย), ๒๕๔๗, ๑๕๕ หน้า.

เผาศพตามผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากเดิมที่วัดเป็นสถานที่เผาศพสำหรับชนชั้นสูง และช่วงหลังการออกกฎหมายควบคุมการเผาศพในปี ๒๔๘๑ โดยสภาพของเมืองและวิถีชีวิตของผู้คนเอื้ออำนวยให้วัดสามารถขยายบริการงานศพได้จนครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพได้อย่างครบถ้วน การศึกษาพบว่า พิธีกรรมงานศพในฐานะสินค้าบริการมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองการบริโภคที่มีค่านิยมจัดงานศพอย่างใหญ่โตเพื่อแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายหรือครอบครัวมากกว่าการให้ความสำคัญต่อคุณค่าในเชิงศาสนา ทั้งนี้ การบริโภคในเชิงสัญลักษณ์นี้ทำให้บริการงานศพมีมูลค่าทางแลกเปลี่ยนสูงซึ่งเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อผู้ให้บริการมากกว่า ในประเด็นนี้ได้นำไปสู่บทบาทที่ขัดแย้งของวัดระหว่างบทบาทในเชิงศาสนาซึ่งวัดควรเป็นผู้ชี้นำพิธีกรรมเพื่อให้เกิดคุณค่าทางศาสนาต่อเจ้าภาพ^{๒๔}

พระสุรพล ธีรวุโส (อรวิวันนา) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามคติไทยอง” ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทยองมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกับชาวล้านนา (ชาวยวน) มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เด่นชัดคือภาษาของ นอกจากนี้ชาวไทยองมีความเชื่อต่อการเตรียมตัวก่อนตาย ว่าการฝึกปฏิบัติธรรม ทำจิตใจให้สงบถือว่าเป็นการเตรียมตัวตายอย่างสงบ ส่วนความเชื่อเรื่องความตาย เชื่อว่าความตายมีอยู่ ๒ ประเภท คือ การตายดีและการตายร้าย ตายโหง รูปแบบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมเป็นแบบเรียบง่ายมีการผสมผสานความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนาและการนับถือผีได้อย่างลงตัว ส่วนความเชื่อชีวิตหลังความตาย ชาวไทยองมีความปรารถนาสูงสุดหวังให้คนตายไปเกิดบนสวรรค์แลไปไว้พระเกศแก้วจุฬามณี ปัจจุบันพัฒนาการของการปฏิบัติต่อความตายของชาวไทยอง เปลี่ยนแปลงไปตามยุคโลกาภิวัตน์ โดยการปฏิบัติต่อคนตายของชาวไทยอง ได้มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและขั้นตอนพิธีกรรมศพรวมทั้งความเชื่อบางอย่างเช่นการนับถือผีถูกละเลยไป หากผู้ที่เข้าใจในเรื่องพิธีกรรมศพได้ยากเพราะคนสมัยใหม่มีความเชื่อทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น^{๒๕}

เอกพจน์ เดชวงศ์ญา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีการสืบทอดการ

^{๒๔}ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ, “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๘, ๑๒๗ หน้า.

^{๒๕}พระสุรพล ธีรวุโส (อรวิวันนา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามคติไทยอง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, ๑๕๑ หน้า.

ประกอบพิธีกรรมมาแต่โบราณ โดยให้ความสำคัญแก่ขั้นตอนและรายละเอียดของพิธีก่อนตาย พิธีเกี่ยวกับศพและพิธีหลังงานศพ ซึ่งถือเป็นภาระและความรับผิดชอบของคนในครอบครัว ลูกหลานญาติพี่น้องที่ได้ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อบุคคลอันเป็นที่รักครั้งสุดท้ายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา

ชาวบ้านป่าป๋องและชาวบ้านป่าฝาง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งการตายออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ การตายดีและการตายร้าย การตายดี คือ การตายตามธรรมชาติ การหมดสิ้นลมหายใจตามอายุขัย การตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บและนอนหลับตาย ส่วนการตายร้าย คือ การตายไม่ปกติที่เกิดจากอุบัติเหตุ ภัยธรรมชาติ การฆ่าตัวตายและตายจากการคลอดที่ผิดปกติ

ผู้วิจัยพบว่า ในการประกอบพิธีกรรมของศพที่ตายดีแตกต่างจากการตายร้ายกล่าวคือ พิธีศพของการตายดีประกอบด้วยขั้นตอนที่พิธีพิถัน สง่างามและก่อให้เกิดความอบอุ่น ส่วนพิธีศพที่เกิดจากการตายร้ายจะรวบรัดเรียบง่ายและข้อห้ามต่าง ๆ มากมาย แม้กระทั่งในปัจจุบันชาวบ้านป่าป๋องและชาวบ้านป่าฝาง อำเภอคอยสะเกิดจังหวัดเชียงใหม่ยังคงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเช่นเดียวกับในอดีต เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่อยู่เคียงคู่กับชุมชนหมู่บ้านจนกลายมาเป็นธรรมเนียมประเพณีและเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา^{๖๖}

พระจักรวาล หนองบุตรศรี ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของวัดกับการสืบสานวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัดพระบาทภูพานคำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น” พบว่า บทบาทของวัดพระบาทภูพานคำกับการสืบสานวัฒนธรรม เริ่มตั้งแต่ได้พรอพระพุทธรูปมา จนกระทั่งขออนุญาตก่อตั้งวัดต่อทางราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นมูลเหตุที่ทำให้วัดมีการพัฒนาในการปรับตัวเพื่อก้าวสู่กระแสสังคมโลก ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยได้แบ่งระยะเวลาแห่งพัฒนาการออกเป็น ๓ ยุค คือ ยุคแรกหรือยุคบุกเบิก (พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๕๐๖) เป็นยุคแห่งการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบัน และเป็นจุดเริ่มต้นการสืบสานวัฒนธรรมของวัดในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา สาธารณูปโภค และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น และยุคปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๘-ปัจจุบัน) เป็นยุคแห่งการสานต่อพัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบันเพื่อความเจริญมั่นคงยิ่งขึ้น โดยมีการบริหารงานในวัดอย่างเป็นระเบียบ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมมรดกทางศิลปวัฒนธรรม และการจัดกิจกรรมของชุมชน นอกจากการเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณเท่านั้นจากพัฒนาการในแต่ละยุค วัดพระบาทภูพานคำมีการสืบสานวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๓ ด้านคือ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และกิจกรรมทางศาสนา ได้แสดงถึงความสามัคคี ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน

^{๖๖}เอกพจน์ เดชวงศ์ญา, “การศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๘, ๑๐๒ หน้า.

ชุมชนกับชุมชน และภาครัฐ เป็นต้น ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ผลงานทางศิลปะ ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น ได้แสดงผลงานอันทรงคุณค่าทางความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่แพร่กระจายมายังท้องถิ่นนี้ หรือท้องถิ่นใดก็ตามย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมมาสู่ท้องถิ่นนั้น ๆ และเป็นศิลปะอันทรงคุณค่าที่ปราชญ์บรรพชน ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่ผลงานทางศิลปกรรม ให้อุณหชนรุ่นหลังได้ค้นหาความจริงอันต่อไป และด้านการท่องเที่ยว จากปัจจัยที่เป็นจุดเด่นสำคัญแตกต่างจากวัดอื่น ๆ โดยทั่วไปได้แก่ สภาพทางภูมิทัศน์ ศาสนสถาน ขนบประเพณีท้องถิ่น และการคมนาคมเป็นต้นทำให้วัดเป็นศูนย์กลางในการทัศนศึกษา การจัดกิจกรรมนันทนาการ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งบทบาทของวัดพระบาทภูพานคำกับการสืบสานวัฒนธรรม ได้แสดงถึงความเป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่ผลงานทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อชุมชนและโดยชุมชนอย่างแท้จริง^{๒๗}

พระเทพวิวิทย์ อุตตสนฺโต (โอชาวัฒน์) การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ๑) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับร่างทรง ใช้แนวความคิดทางมานุษยวิทยา ,สังคมวิทยา ,จิตวิทยา รวมทั้งวิญญานนิยมและลัทธิเจตนนิยม เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม เก็บข้อมูล และการวิเคราะห์เนื้อหา ๒) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทรงเจ้า ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาร่างทรงและการทรงเจ้าจัดอยู่ในกลุ่มอุปาทาน ๔ ชนิด อัดตวาอุปาทาน และสัลพัพตูปาทานและเป็นเดรัจฉานวิชา แต่มีหลักธรรมหลายหมวดที่น่าจะส่งผลต่อแนวคิดเรื่องร่างทรง (วิญญานนิยม) คือ เรื่องโอปปาติกะ (ในโยนิ ๔) , เรื่องเทพ/เทวดา (ในเทพ๓, ภูมิ ๔, คติ ๕) , เรื่องสัตว์โลก (ในโลก ๓) , เรื่องสังขารและวิญญาน (ในขันธ ๕) และเรื่องกรรมกับการเกิดใหม่ (สังสารวัฏ) ที่ยืนยันถึงการมีอยู่จริงของ ปรโลก และสวรรค์ อันเป็นสาระหลักของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีทรงเจ้าเข้าผี ส่วนหลักธรรมที่ส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมนั้นประกอบด้วย (๒.๑) หลักศรัทธา เป็นความเชื่อในระบบความคิดอย่างหนึ่งโดยไม่มี การพิสูจน์ ไม่ต้องการเหตุผล ภาพความเชื่อของร่างทรงจะปรากฏอยู่ในพิธีกรรมที่ร่างทรงได้กำหนดขึ้น (๒.๒) หลักกรรม ในบริบทกรรมตามนัยทางพระพุทธศาสนา แต่มิใช่ทฤษฎีกรรมที่ถูกตั้งในทางพุทธศาสนา เช่นการทำสิ่งดีเพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วนของวัตถุ และความพึงใจที่เป็นนามธรรม

^{๒๗} พระจักรวาล ฮ่องบุตรศรี, “บทบาทของวัดกับการสืบสานวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัดพระบาทภูพานคำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย), ๒๕๔๕, ๒๓๕ หน้า.

(๒.๓) การบำเพ็ญบารมี ทำให้เกิดระบบของการเสียดละ ในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้ปฏิบัติตาม คำแนะนำของร่างทรง ๓) การประยุกต์หลักศรัทธา กรรม และการบำเพ็ญบารมี ในการประกอบ พิธีกรรมของร่างทรงนั้น ไม่ได้แยกอย่างเด็ดขาดออกเป็น ส่วน แต่จะมีความเกี่ยวเนื่องจนเป็นเนื้อ เดียวกัน สำเร็จเป็นพิธีกรรมที่มีความแนบแน่นในแนวเดียวกัน เช่นในพิธีกรรมไหว้ครู ปรากฏ ชัดเจนถึงการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในพิธีกรรม เป็นการ แสดงให้เห็นถึงหลักความเชื่อ ที่มีการระลึกถึงพระรัตนตรัย แต่มีลักษณะไสยศาสตร์แทรกปนอยู่ ๔) ร่างทรงกับพระรัตนตรัย มีความสัมพันธ์กันในภาวะแบบความเชื่อถือ น้อมรับมา และปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของ ตนเอง และสังคม ร่างทรงเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่พระรัตนตรัย และเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในพระ รัตนตรัย ได้รับประสบการณ์ตรง มีการแนะนำคนอื่น ให้ศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งถูกยกไว้ เป็นที่เคารพในระดับสูง ๕) ร่างทรงมีบทบาทสูงในด้านให้คำแนะนำ ส่วนอิทธิพลของร่างทรงที่มี ต่อสังคมไทย ทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง

จากการสัมภาษณ์ร่างทรง ๑๖ คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นร่างแฝง “องค์” สายฤๅษีมากที่สุด ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงส่วนใหญ่คือ ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป ความเชื่อเรื่องการ ปฏิบัติธรรม ความเชื่อในพระรัตนตรัย ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ และความเชื่อเรื่องนิพพาน ตามลำดับ ความเชื่อเหล่านี้นำไปสู่พิธีกรรมตามบริบทของความเชื่อนั้น ๆ พิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนาของร่างทรงที่ประกอบส่วนใหญ่คือ การสวดมนต์ ไหว้พระ รองลงมาคือ การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม การทำบุญทอดกฐิน-ผ้าป่า สร้างพระพุทธรูป การเลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน พรหม น้ามนต์ตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนาของร่างทรง พบว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ของร่างทรงที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธ ศาสนาคือ ความเชื่อในการปฏิบัติธรรม รองลงมาคือความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์ ความเชื่อในเรื่อง การถือศีล กินเจ เลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน และความเชื่อในการทอดกฐิน ผ้าป่า ทำบุญ สาธารณประโยชน์ ร่างทรงที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมที่กระทำสูงสุดคือการปฏิบัติ ธรรม รองลงมาคือการสวดมนต์ ร่างทรงที่มีความเชื่อด้านอื่น ๆ พิธีกรรมที่กระทำสูงสุดคือ พิธีการ ไหว้ครู รองลงมาคือ การรับขัน^{๒๔}

พระมหาวันชัย ชุมขโย (ช่วง ลำไธสง) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความ ตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติต่อความตายใน

^{๒๔} พระเทพวิฑูรย์ อุตตสนฺโต (โอชาวัฒน์), “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, ๒๓๘ หน้า.

พระพุทธศาสนา แนวคิดวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุและอิทธิพลคำสอนเรื่องความตายของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อสังคมไทย พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบน โลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน แนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ธรรมชาติก็คือธรรมชาติ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือการทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหยัด ใช้สอยสิ่งของเท่าที่จำเป็น ไม่ทำลายธรรมชาติ รักษาตัวเท่าที่จำเป็น ไม่ต้องหอบสังขารหนีความตาย ใช้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือการเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข คำสอนเรื่องความตายของท่านพุทธทาสมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แพทย์ยอมรับในสิทธิของผู้ป่วยมากขึ้น และทำให้มีการศึกษาเรื่องความตายอย่างกว้างขวาง^{๖๕}

พระสมุห์มงคล เกสโร (ตีมาก) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” ผลจากการวิจัยพบว่า พิธีการจัดการกับศพในแต่ละขั้นตอนให้กับผู้ตายที่เป็นญาติ การจัดงานศพให้แก่ผู้ตายนับเป็นประเพณีสุดท้ายเกี่ยวกับชีวิต จัดขึ้นตามพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ โดยการจัดการศพให้สะอาดเรียบร้อย เพื่อไม่ให้ญาติตาแก่ผู้พบเห็น หรือให้ผู้มาร่วมงานมองแล้วไม่รู้สึกหวาดกลัว การนำศพลงโลง การตั้งนำศพขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศลศพ การบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม การฃาปนกิจศพ การลอยอังคารและการทำบุญอุทิศให้ในวันสำคัญตามประเพณีนิยม

ปริศนาธรรมในงานศพ หมายถึง การบอกเหตุผล ความเชื่อหรืออธิบายถึงวิธี การปฏิบัติในพิธีกรรมงานศพของพุทธศาสนิกชนในพิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความตายเป็นปริศนาธรรมและปรัชญาซ่อนอยู่เสมอ และในรูปแบบของปริศนาธรรมในงานศพนี้ เป็นแง่ให้คิดตรอง โดยใช้ปัญญาเป็นหลักให้แก่เงื่อนงำทั้งหลายที่ได้ผูกเอาไว้ เช่น การอาบน้ำศพ เป็นการทำความสะอาดร่างกายของผู้ตายให้สะอาดบริสุทธิ์ เพื่อที่ผู้ตายจะได้ไปสู่ภพอื่น โดยมีลักษณะหมวดจด ปริศนาธรรมสอนให้รู้ว่าคนเรานั้นต้องเอา ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นน้ำอาบกายวาจาและใจให้สะอาด แต่ผู้ที่ตายไป

^{๖๕}พระมหาวันชัย ฐมฺมชโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๓๖ หน้า.

แล้วไม่สามารถจะอาบได้ แม้แต่อาบน้ำเองก็ยังไม่ได้ต้องอาศัยผู้อื่นอาบให้ การอาบน้ำคือการเอา
ศีล สมาธิ และปัญญา มาปฏิบัติจะต้องปฏิบัติเองและต้องปฏิบัติในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

จากการศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง ซึ่งผู้วิจัยทำไว้รวบรวม
ไว้เป็นพิธีกรรมคล้ายกับพิธีกรรมงานศพทั่วไป มีเรื่องที่น่าศึกษา คือ การนำนามพุทธานามรองพื้น
โลงก่อนนำศพใส่โลง และการเรียกดวงวิญญาณหากผู้ตายนั้นตายอย่างไม่ปกติ (ตายโหง) ประกอบ
กับบทสวดมนต์ ที่ให้ข้อคิด หลักปฏิบัติ ในลักษณะเชิงศึกษา

คุณค่าที่ได้จากปริศนาธรรมในงานศพ เป็นการอธิบายความเป็นจริงของชีวิตได้เป็นอย่างดี
ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องของกฎแห่งกรรม เช่น คนที่ทำดีก่อนตายเมื่อตาย
แล้วก็มีญาติมิตรทำพิธีศพให้อย่างสมเกียรติ และพิธีกรรมอีกมากมายที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือเพื่อ
ทำให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ หรือคติที่ดีตามความดีที่ผู้ตายได้ทำไว้ก่อนตาย อีก
ประการ คือทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น ต่างก็ได้คบหา
สมาคมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากญาติมิตรที่มาร่วมงานศพนั้นจะทำให้เจ้าภาพอบอุ่นไม่
ว่าวุ่นไม่ว่าเหว่เดียวตาย รู้สึกสำนึกในบุญคุณที่ญาติมิตรมาให้กำลังใจในยามทุกข์ และเมื่อถึงคราวที่
คนอื่นประสบเหตุการณ์เช่นนี้บ้าง เราเองก็ต้องตอบแทนความมีไมตรีจิตในทำนองเดียวกัน^{๑๐}

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ นี้ มีทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและใกล้เคียงกับ
เรื่องที่ศึกษา ซึ่งอาจมีการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันบ้างตามความเหมาะสม แต่ก็เป็
งานวิจัยที่มีลักษณะการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำมากล่าวสรุปได้ว่า วัดในฐานะ
เป็นศูนย์กลางและเป็นผู้นำจิตวิญญาณของชุมชนซึ่งชาวบ้านให้ความศรัทธาและเชื่อถือเกี่ยวกับการ
ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายไม่ว่าจะเป็นพิธีการทำบุญต่ออายุ พิธีการจัดการงานศพ
แม้กระทั่งการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตาย วัดจำเป็นอย่างไรจะมีบทบาทและยังต้องเป็นผู้ประกอบ
พิธีกรรม และยังจะต้องสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
กับประชาชนด้วย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องรู้ถึงความคิดเห็นของประชาชน เพื่อจะจัดพิธีหรือ
ความไม่รู้ให้หมดไปจากการประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

^{๑๐}พระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก), “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะ
กรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหา
บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, ๑๗๖ หน้า.

๒.๗ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา ในเอกสารตำราวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดด้านการต่ออายุของ เสฐียรโกเศศ^{๑๖} ด้านการจัดงานศพของ กองอนุศาสนาจารย์^{๑๗} และด้านการทำบุญอุทิศของ เสฐียรโกเศศ^{๑๘} และ ส.ธรรมภักดี^{๑๙} มาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ได้ดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

^{๑๖}เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการตาย, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๐.

^{๑๗}กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ, “พิธีงานศพ”, อ่างแล้ว.

^{๑๘}เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการตาย, อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๕.

^{๑๙}ส.ธรรมภักดี, ประเพณีไทย ฉบับราชครู, อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๓.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” นี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
- ๓.๕ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวัดค่าตัวแปร
- ๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๘ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๑ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๗๗ คน^๑

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๖๔ คน

---

^๑สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, “ข้อมูลชุมชนวัดคีตวาด ประจำปี ๒๕๕๒”, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, ๒๕๕๒, (อัดสำเนา).

๓.๒ เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรทาร์ยามานน์^๒ ดังนี้

$$\text{ตามสูตร } n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากร

e คือ ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งในรายงานการวิจัย

กำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ ๕ หรือ ๐.๐๕

$$\text{ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง} = \frac{๒๗๗}{๑+๒๗๗(๐.๐๕)^2} = ๑๖๓.๖๖$$

ฉะนั้นจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง ๑๖๔ คน

เมื่อได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จึงใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) คือ แจกแบบสอบถามให้แก่ประชาชน โดยบังเอิญไม่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นใคร

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ๑ ชุด โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕ ข้อ ลักษณะของคำถามเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด จำนวน ๑๘ ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ โดยกำหนดค่า ดังนี้

มากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	๕
มาก	มีค่าเท่ากับ	๔
ปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	๓
น้อย	มีค่าเท่ากับ	๒
น้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	๑

^๒ ยุทธพงษ์ กัวยวรรณ, พื้นฐานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สุริยาสาส์น, ๒๕๔๓), หน้า

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิดคือให้ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอแนะความคิดเห็น

๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร บทความ ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๔.๒ สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตการศึกษาวิจัย โดยใช้คำถาม ๒ ประเภท คือ แบบปลายปิดและแบบปลายเปิด

๓.๔.๓ นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจน เหมาะสม ทั้งเนื้อหาสาระ และการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

๓.๔.๔ นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน คือ

๑) พระครูสิทธิธรรมนิเทศ (ดร.)

วุฒิการศึกษา Ph.D. (Social Science) มหาวิทยาลัยมจร ประเทศอินเดีย
ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

๒) พระครูปริชาตธรรมวิธาน

วุฒิการศึกษา M.A. (Philosophy) มหาวิทยาลัยพาราณสี ประเทศอินเดีย
ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

๓) พระครูประสาธตธรรม

วุฒิการศึกษา ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป ฝ่ายอาคารสถานที่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

โดยตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหา

๓.๔.๕ นำแบบสอบถามหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC) ตามสูตรดังนี้

สูตร	IOC	=	$\frac{\sum x}{N}$
เมื่อ	IOC		แทนดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์
	$\sum X$		แทนผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
	N		แทนจำนวนผู้เชี่ยวชาญ
โดยที่	+๑		แน่ใจว่าสอดคล้อง
	๐		ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง
	-๑		แน่ใจว่าไม่สอดคล้อง

โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๖๐ ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมดจำนวน ๑๘ ข้อ ใช้ได้ทั้งหมด ซึ่งข้อคำถามที่ใช้ได้มีค่า IOC อยู่ในช่วง ๐.๖๐ - ๑.๐๐

๓.๔.๖ ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

๓.๔.๗ นำแบบสอบถามไปใช้กับผู้ที่ไม่ใช่ในกลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓๐ คน แล้วนำผลการตอบแบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ ๐.๘๕

๓.๔.๘ นำเครื่องมือที่สมบูรณ์แล้วไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยต่อไป

๓.๕ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ ถึงผู้อำนวยการเขตบางกอกใหญ่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๓.๕.๒ ส่งแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบ

๓.๕.๓ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลคืนด้วยตนเอง

๓.๕.๔ เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว จำนวน ๑๖๔ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ จึงตรวจสอบความสมบูรณ์ และจัดลำดับข้อมูล

๓.๕.๕ นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ และประมวลผลต่อไป

๓.๖ การวัดค่าตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดการวัดตัวแปรพหุคูณเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้^๕

$$\frac{\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนระดับ}} = \frac{๕-๑}{๕} = \frac{๔}{๕} = ๐.๘๐$$

ระดับความคิดเห็น	ระดับคะแนน	ช่วงค่าเฉลี่ย
มากที่สุด	๕	๔.๒๑ - ๕.๐๐
มาก	๔	๓.๔๑ - ๔.๒๐
ปานกลาง	๓	๒.๖๑ - ๓.๔๐
น้อย	๒	๑.๘๑ - ๒.๖๐
น้อยที่สุด	๑	๑.๐๐ - ๑.๘๐

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยนี้ได้ดำเนินการโดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ทางสังคมศาสตร์ มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

^๕ณรงค์ โพธิ์พุกขานนท์, ระเบียบวิธีวิจัย : แนวการเขียนเค้าโครงการงานวิจัยและรายงานการวิจัยประจำภาค, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๕๑), หน้า ๘๗.

๓.๗.๑ ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล โดยหาค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๗.๒ ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓.๗.๓ โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทางด้านระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร กับ ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างด้าน เพศ โดยการใช้การทดสอบค่าที (t-test) ส่วนด้าน อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ใช้การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ่ (Scheffé)

๓.๗.๔ วิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด โดยการใช้การแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

๓.๘ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้สำหรับการทำวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่

๓.๘.๑ สถิติการบรรยาย (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับบรรยายข้อมูลทั่วไป

๓.๘.๒ สถิติอนุมานหรืออ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบค่าที-เทสต์ (t-test) และการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffé)

๓.๘.๓ สูตรการหาค่าสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

๑) การหาค่าร้อยละ (Percentage)^๕

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

^๕นิภา เมธาวิจัย, วิทยาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

- P = ค่าร้อยละ
 X = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
 N = จำนวนประชากร

๒) การหาค่าเฉลี่ย (Mean)^๖

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

$$\bar{X} = \text{ค่าเฉลี่ย}$$

$$\sum fx = \text{ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม}$$

$$N = \text{จำนวนประชากร}$$

๓) การหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๗

$$S = \sqrt{\frac{N \sum fx^2 - (\sum fx)^2}{N(N-1)}}$$

$$S = \text{ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)}$$

$$\sum fx = \text{ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ}$$

$$N = \text{จำนวนประชากร}$$

๔) การทดสอบสมมติฐาน (t-test)^๘

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ t = ค่าที-เทสท์ (t- test)

^๖สังศรี ชมภูวงศ์, การวิจัย, (นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕.

^๗ถ้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

^๘นิภา เมธาวีชัย, วิทยาการวิจัย, อ่างแก้ว, หน้า ๒๓๘.

- $\bar{X}_1, \bar{X}_2$ = ค่าเฉลี่ยของคะแนนกลุ่มที่ ๑ และกลุ่มที่ ๒ ตามลำดับ
 S_1^2, S_2^2 = ความแปรปรวนของคะแนนกลุ่มที่ ๑ และกลุ่มที่ ๒ ตามลำดับ
 n_1, n_2 = จำนวนคะแนนของกลุ่มที่ ๑ และกลุ่มที่ ๒ ตามลำดับ

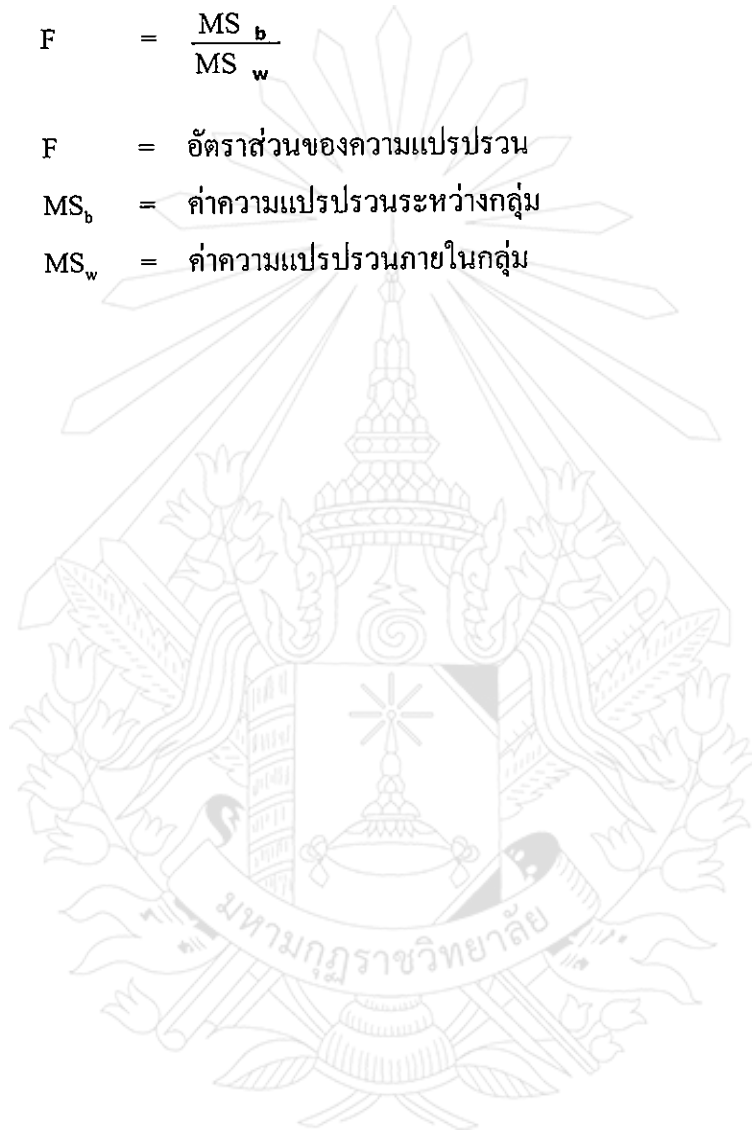
๕) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ONE WAY ANOVA) หรือ (F-test)^๕

$$F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

F = อัตราส่วนของความแปรปรวน

MS_b = ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

MS_w = ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) ไว้ ๓ ประการ คือ

๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน

๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๖๔ คน โดยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) แล้วนำแบบสอบถามมาดำเนินการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์เพื่อคำนวณหาค่าสถิติสำหรับตอบวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัยให้ครบถ้วนตามที่ตั้งไว้ มีลำดับขั้นตอนดังนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล จึงกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย (Mean)

S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t – distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F – distribution)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
SS	แทน	ผลรวมกำลังสอง (Sum of Squares)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig.	แทน	ค่านัยสำคัญทางสถิติ (Significance)
*	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔.๒ ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ป้อนข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ตอนที่ ๓ การทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ใช้การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffé)

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ป้อนข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการวิจัยเรื่องนี้ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีคุณลักษณะปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ ระดับ

การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดคีตวงค์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๖๘	๔๑.๕๐
หญิง	๙๖	๕๘.๕๐
รวม	๑๖๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นเพศหญิง จำนวน ๙๖ คน ส่วนเพศชาย จำนวน ๖๘ คน

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดคีตวงค์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
๒๐ ปี ลงมา	๑๖	๙.๗๐
๒๑-๓๕ ปี	๕๑	๓๑.๑๐
๓๖-๕๐ ปี	๕๐	๓๐.๕๐
๕๑ ปีขึ้นไป	๔๗	๒๘.๗๐
รวม	๑๖๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากมีอายุ ๒๑-๓๕ ปี จำนวน ๕๑ คน รองลงมาคือ มีอายุ ๓๖-๕๐ ปี จำนวน ๕๐ คน และน้อยที่สุดคือ มีอายุ ๒๐ ปี ลงมา จำนวน ๑๖ คน

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน
ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนก
ตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	๒๐	๑๒.๒๐
มัธยมศึกษา/ปวช.	๕๕	๓๖.๐๐
อนุปริญญา/ปวศ.	๓๓	๒๐.๑๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	๕๒	๓๑.๗๐
รวม	๑๖๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีการศึกษาระดับ
มัธยมศึกษา/ปวช. จำนวน ๕๕ คน รองลงมาคือ ระดับปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน ๕๒ คน และน้อย
ที่สุดคือ ระดับประถมศึกษาจำนวน ๒๐ คน

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน
ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนก
ตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้าง/ค้าขาย	๘๑	๕๐.๖๒
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๔๒	๒๕.๖๒
บริษัทเอกชน	๔๑	๒๕.๐๐
รวม	๑๖๔	๑๐๐.๐๐

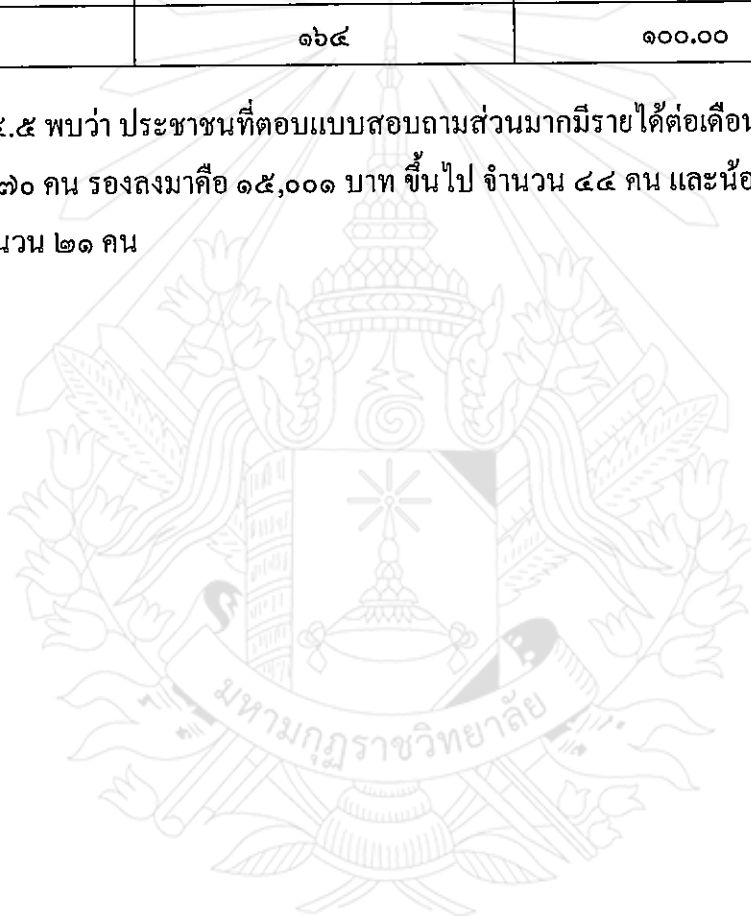
จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอาชีพรับจ้าง/ค้าขาย
จำนวน ๘๑ คน รองลงมาคือ อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน ๔๒ คน และน้อยที่สุดคือ อาชีพ
บริษัทเอกชน จำนวน ๔๑ คน

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน
ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดดีควด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนก
ตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
๕,๐๐๐ บาท ลงมา	๒๑	๑๒.๘๐
๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๗๐	๔๒.๗๐
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๒๕	๑๕.๕๐
๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔๘	๒๖.๘๐
รวม	๑๖๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีรายได้ต่อเดือน ๕,๐๐๑-
๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๗๐ คน รองลงมาคือ ๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป จำนวน ๔๘ คน และน้อยที่สุดคือ
๕,๐๐๐ บาท ลงมา จำนวน ๒๑ คน

**ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ
ประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร**

การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ
ประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์
หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบกรรบาย
ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อ
พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวง
วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการต่ออายุ	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง
๒. ด้านการจัดงานศพ	๓.๔๐	๐.๖๗	ปานกลาง
๓. ด้านการทำบุญอุทิศ	๔.๐๐	๐.๖๔	มาก
รวม	๓.๕๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายใน
พระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และเมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่ประชาชนมีความ
คิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด มากที่สุดคือ ด้านการ
ทำบุญอุทิศ มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านการจัดงานศพ มีค่าแปลผลอยู่ในระดับ
ปานกลาง และน้อยที่สุดคือ ด้านการต่ออายุ มีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ

ด้านการต่ออายุ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ท่านคิดว่าการทำบุญต่ออายุสามารถช่วยให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยและมีอายุยืนขึ้น	๓.๑๗	๑.๐๓	ปานกลาง
๒. ท่านคิดว่าผู้ป่วยจะมีกำลังใจดีขึ้น เมื่อนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์	๓.๕๑	๐.๕๔	มาก
๓. ท่านคิดว่าการศึกษาบังสุกุลเป็นของพระสงฆ์จะทำให้มีอายุยืนยาวขึ้น	๓.๑๐	๐.๕๘	ปานกลาง
๔. ท่านคิดว่าการช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่าเป็นการไถ่อายุของตนเอง	๓.๔๑	๑.๐๖	มาก
๕. ท่านคิดว่าการนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มาสวดมนต์ตามกำลังวัน แล้วเอาไม้จันทน์โพธิ์จะช่วยให้ต่ออายุของตน	๒.๘๘	๑.๐๘	ปานกลาง
๖. ท่านคิดว่าการนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มาสวดมนต์ตามกำลังวันแล้ว คนป่วยทำพิธีดวงข้าวสารเป็นการต่ออายุ	๒.๘๖	๑.๐๑	ปานกลาง
รวม	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ โดยรวม ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมาก ไปหาน้อย พบว่า ข้อที่ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด มากที่สุดคือ คิดว่าผู้ป่วยจะมีกำลังใจดีขึ้น เมื่อนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์ มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ คิดว่าการช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่าเป็นการไถ่อายุของตนเอง มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ คิดว่าการนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มาสวดมนต์ตามกำลังวันแล้ว คนป่วยทำพิธีดวงข้าวสารเป็นการต่ออายุ มีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ

ด้านการจัดงานศพ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ท่านคิดว่าการอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้ที่ศีรษะศพจะช่วยให้ผู้ตายมีจิตใจผ่องใส	๒.๗๕	๑.๑๓	ปานกลาง
๒. ท่านคิดว่าการนำดอกบัวมาใส่มือผู้ตายเพื่อให้ผู้ตายนำไปบูชาพระเขี้ยวแก้วจุฬามณีบนสวรรค์	๓.๑๕	๑.๐๔	ปานกลาง
๓. ท่านคิดว่าการอาบน้ำศพเป็นการชำระล้างกิเลส เพื่อให้ผู้ตายบริสุทธิ์	๓.๑๓	๑.๑๓	ปานกลาง
๔. ท่านคิดว่าการนิมนต์พระสวดพระอภิธรรมเป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท	๓.๕๕	๐.๕๘	มาก
๕. ท่านคิดว่าการถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ เป็นการสร้างบุญกุศลแทนผู้ตาย	๓.๖๘	๐.๕๑	มาก
๖. ท่านคิดว่าการนิมนต์พระมาสวดหน้าไฟเป็นการส่งให้ผู้ตายไปเกิดในที่สุดดี	๓.๖๘	๐.๕๖	มาก
รวม	๓.๔๐	๐.๖๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการจัดงานศพ โดยรวม ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด มากที่สุดคือ คิดว่าการนิมนต์พระสวดพระอภิธรรมเป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ คิดว่าการถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ เป็นการสร้างบุญกุศลแทนผู้ตาย และคิดว่าการนิมนต์พระมาสวดหน้าไฟเป็นการส่งให้ผู้ตายไปเกิดในที่สุดดี มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ คิดว่าการอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้ที่ศีรษะศพจะช่วยให้ผู้ตายมีจิตใจผ่องใส มีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ

ด้านการทำบุญอุทิศ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ท่านเห็นด้วยกับการบำเพ็ญบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย	๔.๒๕	๐.๘๐	มากที่สุด
๒. ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๗ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย	๔.๑๓	๐.๘๕	มาก
๓. ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๕๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย	๓.๕๗	๑.๑๐	มาก
๔. ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๑๐๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย	๔.๐๖	๐.๕๕	มาก
๕. ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญอัฐิเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษในช่วงวันตรุษสงกรานต์	๓.๕๗	๐.๘๗	มาก
๖. ท่านเห็นด้วยกับขั้นตอนและวิธีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย เริ่มตั้งแต่ การสวดพระพุทธมนต์ เป็นต้น	๓.๕๖	๐.๘๒	มาก
รวม	๔.๐๐	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด ด้านการทำบุญอุทิศ โดยรวม ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด มากที่สุดคือ เห็นด้วยกับการบำเพ็ญบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ เห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๗ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ เห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๕๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ การทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัยไว้ว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและ รายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ ประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ ด้านการจัดงานศพ ด้านการทำบุญอุทิศและโดยรวมทั้ง ๓ ด้าน แตกต่างกันอย่างผลการวิเคราะห์ ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มี ต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๖๘	๓.๒๓	๐.๗๒	ปานกลาง
หญิง	๕๖	๓.๑๐	๐.๘๖	ปานกลาง
รวม	๑๒๔	๓.๑๖	๐.๗๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ประชาชนทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรม เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายใน พระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
ชาย	๖๘	๓.๒๓	๐.๗๒	๑.๐๑	๐.๓๑
หญิง	๕๖	๓.๑๐	๐.๘๖		

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับ ความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๖๘	๓.๓๕	๐.๖๗	ปานกลาง
หญิง	๕๖	๓.๔๔	๐.๖๗	มาก
รวม	๑๒๔	๓.๓๕	๐.๖๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ประชาชนเพศชาย มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด ด้านการจัดงานศพ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนเพศหญิง อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
ชาย	๖๘	๓.๓๕	๐.๖๗	-๐.๗๘	๐.๔๓
หญิง	๕๖	๓.๔๔	๐.๖๗		

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด ด้านการจัดงานศพ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดศีลวาล แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๖๘	๓.๕๖	๐.๖๔	มาก
หญิง	๕๖	๔.๐๓	๐.๖๕	มาก
รวม	๑๒๔	๓.๕๕	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ประชาชนทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดศีลวาล ด้านการทำบุญอุทิศ อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดศีลวาล แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
ชาย	๖๘	๓.๕๖	๐.๖๔	-๐.๖๕	๐.๕๑
หญิง	๕๖	๔.๐๓	๐.๖๕		

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดศีลวาล ด้านการทำบุญอุทิศ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดศีลทิวต แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๖๘	๓.๕๑	๐.๕๒	มาก
หญิง	๕๖	๓.๕๒	๐.๕๘	มาก
รวม	๑๒๔	๓.๕๑	๐.๕๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ประชาชนทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดศีลทิวต โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดศีลทิวต แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
ชาย	๖๘	๓.๕๑	๐.๕๒	-๐.๐๕	๐.๕๓
หญิง	๕๖	๓.๕๒	๐.๕๘		

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดศีลทิวต โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐ ปี ลงมา	๑๖	๓.๑๕	๐.๖๑	ปานกลาง
๒๑-๓๕ ปี	๕๑	๓.๐๕	๐.๗๕	ปานกลาง
๓๖-๕๐ ปี	๕๐	๓.๒๘	๐.๗๖	ปานกลาง
๕๑ ปีขึ้นไป	๔๗	๓.๑๓	๐.๕๓	ปานกลาง
รวม	๑๖๔	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามอายุพบว่า ประชาชนที่มีอายุ ๓๖-๕๐ ปี มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ มีอายุ ๒๐ ปี ลงมา อยู่ในระดับปานกลาง และน้อยที่สุดคือ มีอายุ ๒๑-๓๕ ปี อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๗	๓	๐.๔๖	๐.๗๐	๐.๕๖
ภายในกลุ่ม	๑๐๔.๗๘	๑๖๐	๐.๖๖		
รวม	๑๐๖.๑๕	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐ ปี ลงมา	๑๖	๓.๔๓	๐.๔๕	มาก
๒๑-๓๕ ปี	๕๑	๓.๓๓	๐.๖๔	ปานกลาง
๓๖-๕๐ ปี	๕๐	๓.๕๓	๐.๗๓	มาก
๕๑ ปีขึ้นไป	๔๗	๓.๓๓	๐.๖๗	ปานกลาง
รวม	๑๖๔	๓.๔๐	๐.๖๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอายุ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามอายุ พบว่า ประชาชนที่มีอายุ ๓๖-๕๐ ปี อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีอายุ ๒๐ ปี ลงมา อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ มีอายุ ๒๑-๓๕ ปี และอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๒	๓	๐.๔๔	๐.๕๕	๐.๔๐
ภายในกลุ่ม	๗๑.๐๑	๑๖๐	๐.๔๔		
รวม	๗๒.๓๓	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการจัดงานศพ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐ ปี ลงมา	๑๖	๔.๒๗	๐.๕๕	มากที่สุด
๒๑-๓๕ ปี	๕๑	๓.๕๑	๐.๖๘	มาก
๓๖-๕๐ ปี	๕๐	๔.๐๖	๐.๖๓	มาก
๕๑ ปีขึ้นไป	๔๗	๓.๕๔	๐.๖๓	มาก
รวม	๑๖๔	๔.๐๐	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอายุ โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามอายุ พบว่า ประชาชนที่มีอายุ ๒๐ ปี ลงมา อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ มีอายุ ๓๖-๕๐ ปี อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ มีอายุ ๒๑-๓๕ ปี อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๐	๓	๐.๖๗	๑.๖๓	๐.๑๕
ภายในกลุ่ม	๖๕.๖๕	๑๖๐	๐.๔๑		
รวม	๖๗.๖๕	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการทำบุญอุทิศ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐ ปี ลงมา	๑๖	๓.๖๓	๐.๓๕	มาก
๒๑-๓๕ ปี	๕๑	๓.๔๓	๐.๕๕	มาก
๓๖-๕๐ ปี	๕๐	๓.๖๒	๐.๕๖	มาก
๕๑ ปีขึ้นไป	๔๗	๓.๔๗	๐.๕๘	มาก
รวม	๑๖๔	๓.๕๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอายุ โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามอายุ พบว่า ประชาชนที่มีอายุ ๒๐ ปี ลงมา อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีอายุ ๓๖-๕๐ ปี อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ มีอายุ ๒๑-๓๕ ปี อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๘	๓	๐.๔๓	๑.๔๐	๐.๒๔
ภายในกลุ่ม	๔๘.๖๕	๑๖๐	๐.๓๐		
รวม	๔๙.๙๓	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๒๐	๓.๓๕	๐.๗๖	ปานกลาง
มัธยมศึกษา/ปวช.	๕๕	๓.๐๖	๐.๗๕	ปานกลาง
อนุปริญญา/ปวส.	๓๓	๓.๒๐	๐.๘๖	ปานกลาง
ปริญญาตรี ขึ้นไป	๕๒	๓.๑๔	๐.๘๑	ปานกลาง
รวม	๑๖๔	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ จำแนกตามระดับการศึกษาโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ระดับการศึกษาปวช. อยู่ในระดับปานกลาง และน้อยที่สุดคือ ระดับศึกษามัธยมศึกษา/ปวช. อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๗ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๗	๓	๐.๕๙	๐.๕๑	๐.๘๔
ภายในกลุ่ม	๑๐๔.๓๗	๑๖๐	๐.๖๕		
รวม	๑๐๖.๑๔	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๒๐	๓.๕๒	๐.๕๔	มาก
มัธยมศึกษา/ปวช.	๕๕	๓.๓๖	๐.๕๕	ปานกลาง
อนุปริญญา/ปวส.	๓๓	๓.๓๕	๐.๖๕	ปานกลาง
ปริญญาตรี ขึ้นไป	๕๒	๓.๔๔	๐.๖๘	มาก
รวม	๑๖๔	๓.๔๐	๐.๖๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามระดับการศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ระดับการศึกษาปริญญาตรี ขึ้นไป อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ระดับการศึกษาอนุปริญญา/ปวส. อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๑	๓	๐.๑๗	๐.๓๘	๐.๗๗
ภายในกลุ่ม	๗๑.๘๑	๑๖๐	๐.๔๕		
รวม	๗๒.๓๒	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการจัดงานศพ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๒๐	๔.๐๘	๐.๕๔	มาก
มัธยมศึกษา/ปวช.	๕๕	๓.๕๘	๐.๖๕	มาก
อนุปริญญา/ปวส.	๓๓	๔.๐๕	๐.๖๕	มาก
ปริญญาตรี ขึ้นไป	๕๒	๓.๕๕	๐.๖๓	มาก
รวม	๑๖๔	๔.๐๐	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษา อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ระดับศึกษาอนุปริญญา/ปวส. อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ระดับปริญญาตรี ขึ้นไป อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๘	๓	๐.๑๓	๐.๓๐	๐.๘๒
ภายในกลุ่ม	๖๗.๓๑	๑๖๐	๐.๔๒		
รวม	๖๗.๖๕	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการทำบุญอุทิศ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๒๐	๓.๖๖	๐.๔๓	มาก
มัธยมศึกษา/ปวช.	๕๕	๓.๔๗	๐.๕๓	มาก
อนุปริญญา/ปวส.	๓๓	๓.๕๓	๐.๖๐	มาก
ปริญญาตรี ขึ้นไป	๕๒	๓.๕๑	๐.๖๐	มาก
รวม	๑๖๔	๓.๕๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ระดับการศึกษาอนุปริญญา/ปวส. อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ระดับศึกษามัธยมศึกษา/ปวช. อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๐	๓	๐.๒๐	๐.๖๕	๐.๕๕
ภายในกลุ่ม	๔๕.๓๓	๑๖๐	๐.๓๑		
รวม	๔๕.๙๓	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับจ้าง/ค้าขาย	๘๑	๓.๑๑	๐.๘๓	ปานกลาง
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๔๒	๓.๑๖	๐.๘๐	ปานกลาง
บริษัทเอกชน	๔๑	๓.๒๓	๐.๗๕	ปานกลาง
รวม	๑๖๔	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่า มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอาชีพโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพบริษัทเอกชน อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ อยู่ในระดับปานกลาง และน้อยที่สุดคือ อาชีพรับจ้าง/ค้าขาย อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๖	๒	๐.๑๘	๐.๒๗	๐.๗๖
ภายในกลุ่ม	๑๐๕.๗๘	๑๖๑	๐.๖๖		
รวม	๑๐๖.๑๔	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการต่ออายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับจ้าง/ค้าขาย	๘๑	๓.๓๗	๐.๖๑	ปานกลาง
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๔๒	๓.๒๘	๐.๗๒	ปานกลาง
บริษัทเอกชน	๔๑	๓.๕๕	๐.๖๕	มาก
รวม	๑๖๔	๓.๔๐	๐.๖๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๖ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอาชีพโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพบริษัทเอกชน ในระดับมาก รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง/ค้าขาย อยู่ในระดับปานกลาง และน้อยที่สุดคือ อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๗	๒	๑.๐๓	๒.๓๗	๐.๑๐
ภายในกลุ่ม	๗๐.๒๖	๑๖๑	๐.๔๔		
รวม	๗๒.๓๓	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๓๗ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการจัดงานศพ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับจ้าง/ค้าขาย	๘๑	๓.๕๕	๐.๖๓	มาก
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๔๒	๓.๘๘	๐.๗๑	มาก
บริษัทเอกชน	๔๑	๔.๑๓	๐.๕๕	มาก
รวม	๑๖๔	๔.๐๐	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอาชีพ โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพบริษัทเอกชน อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง/ค้าขาย อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๘	๒	๐.๖๙	๑.๖๘	๐.๑๕
ภายในกลุ่ม	๖๖.๓๑	๑๖๑	๐.๔๑		
รวม	๖๗.๖๙	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๓๙ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการทำบุญอุทิศ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๐ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับจ้าง/ค้าขาย	๘๑	๓.๔๕	๐.๕๓	มาก
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๔๒	๓.๔๔	๐.๖๒	มาก
บริษัทเอกชน	๔๑	๓.๖๕	๐.๕๒	มาก
รวม	๑๖๔	๓.๕๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอาชีพ โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพบริษัทเอกชน อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง/ค้าขาย อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๒	๒	๐.๕๑	๑.๖๗	๐.๑๕
ภายในกลุ่ม	๔๘.๕๑	๑๖๑	๐.๓๐		
รวม	๔๙.๕๓	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๔๑ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๕,๐๐๐ บาท ลงมา	๒๑	๓.๑๖	๐.๘๒	ปานกลาง
๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๓๐	๓.๐๕	๐.๗๕	ปานกลาง
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๒๕	๓.๑๔	๐.๗๒	ปานกลาง
๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔๔	๓.๒๓	๐.๕๕	ปานกลาง
รวม	๑๖๐	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔๒ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการต่ออายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามรายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ ๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ๕,๐๐๐ บาท ลงมา อยู่ในระดับปานกลาง และน้อยที่สุดคือ ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๖	๓	๐.๒๘	๐.๔๔	๐.๗๓
ภายในกลุ่ม	๑๐๕.๒๘	๑๖๐	๐.๖๖		
รวม	๑๐๖.๑๔	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๔๓ พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด ด้านการต่ออายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๕,๐๐๐ บาท ลงมา	๒๑	๓.๔๐	๐.๔๕	ปานกลาง
๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๗๐	๓.๓๖	๐.๖๖	ปานกลาง
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๒๕	๓.๓๖	๐.๖๕	ปานกลาง
๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔๔	๓.๔๕	๐.๗๘	มาก
รวม	๑๖๐	๓.๔๐	๐.๖๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔๔ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามรายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ ๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ๕,๐๐๐ บาท ลงมา อยู่ในระดับปานกลาง และน้อยที่สุดคือ ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔๕ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๗	๓	๐.๐๖	๐.๑๒	๐.๙๕
ภายในกลุ่ม	๗๒.๑๖	๑๖๐	๐.๔๕		
รวม	๗๒.๓๓	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๔๕ พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการจัดงานศพ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๕,๐๐๐ บาท ลงมา	๒๑	๓.๕๐	๐.๖๓	มาก
๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๗๐	๔.๐๕	๐.๗๑	มาก
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๒๕	๔.๐๔	๐.๕๑	มาก
๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔๔	๓.๕๓	๐.๖๓	มาก
รวม	๑๖๐	๔.๐๐	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๖ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามรายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ๕,๐๐๐ บาท ลงมา อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔๗ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๔	๓	๐.๒๑	๐.๕๑	๐.๖๘
ภายในกลุ่ม	๖๗.๐๕	๑๖๐	๐.๔๒		
รวม	๖๗.๖๙	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๔๗ พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ด้านการทำบุญอุทิศ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๕,๐๐๐ บาท ลงมา	๒๑	๓.๔๕	๐.๔๗	มาก
๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๗๐	๓.๕๑	๐.๕๔	มาก
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๒๕	๓.๕๑	๐.๕๓	มาก
๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔๔	๓.๕๕	๐.๖๔	มาก
รวม	๑๖๐	๓.๕๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๘ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามรายได้ต่อเดือน โดยรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามรายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ ๑๕,๐๐๑ บาท ขึ้นไป อยู่ในระดับ รองลงมาคือ ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท และ ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ๕,๐๐๐ บาท ลงมา อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๖	๓	๐.๐๒	๐.๐๗	๐.๕๘
ภายในกลุ่ม	๔๕.๘๖	๑๖๐	๐.๓๑		
รวม	๔๕.๙๒	๑๖๓			

จากตารางที่ ๔.๔๙ พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้นำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร และใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๐ แสดงจำนวนความถี่ (Frequency) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ

ข้อที่	ปัญหา	ความถี่	ข้อที่	แนวทางแก้ไขปัญหา	ความถี่
๑.	ประชาชนไม่ทราบว่าวัดคีตวัดสามารถทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำบุญต่ออายุได้	๓๐	๑.	ควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ทั่วถึงประชาชน โดยติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนและสื่อต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น	๒๔
๒.	พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และนำเคารพศรัทธาเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีน้อย	๒๒	๒.	ควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ถูกต้อง เพื่อสร้างศรัทธาให้กับประชาชน โดยสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการอบรมมากขึ้น	๑๘
	รวม	๕๒		รวม	๔๒

จากตารางที่ ๔.๕๐ พบว่า ประชาชน ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด ด้านการต่ออายุมากที่สุด คือ ประชาชนไม่ทราบว่าวัดคีตวัดสามารถทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำบุญต่ออายุได้ จึงควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ทั่วถึงประชาชน โดยติดต่อประสานงานกับผู้นำ

ชุมชนและสื่อต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น รองลงมา คือ พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และนำเอาทฤษฎีศาเกี่ยวกับ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีน้อย จึงควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ถูกต้อง เพื่อสร้างศรัทธาให้กับประชาชน โดยสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการอบรมมากขึ้นตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕๑ แสดงจำนวนความถี่ (Frequency) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชน วัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการจัดงานศพ

ข้อที่	ปัญหา	ความถี่	ข้อที่	แนวทางแก้ไขปัญหา	ความถี่
๑.	การจัดงานศพมีขั้นตอนมาก และมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณมาก และเกินความจำเป็นของประชาชนที่มีรายได้น้อย	๓๗	๑.	ควรมีขั้นตอนการจัดงานศพที่เรียบง่ายและประหยัด เพื่อสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย โดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ส่วนกลาง	๓๔
๒.	สถานที่คับแคบ ลานจอดรถน้อย และมีเจ้าหน้าที่ติดต่อประสานงานกับเจ้าภาพน้อย	๒๕	๒.	ควรจัดเจ้าหน้าที่ดูแลเจ้าภาพงานศพ สถานที่ และลานจอดรถ ให้มีความสะดวก เพียงพอ และเหมาะสม	๒๐
	รวม	๖๖		รวม	๕๐

จากตารางที่ ๔.๕๑ พบว่า พบว่า ประชาชน ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด ด้านการจัดงานศพมากที่สุด คือ การจัดงานศพมีขั้นตอนมากและมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณมากและเกินความจำเป็นของประชาชนที่มีรายได้น้อย จึงควรมีขั้นตอนการจัดงานศพที่เรียบง่ายและประหยัด เพื่อสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย โดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ส่วนกลาง รองลงมา คือ สถานที่คับแคบ ลานจอดรถน้อย และมีเจ้าหน้าที่ติดต่อประสานงานกับเจ้าภาพน้อย จึงควรจัดเจ้าหน้าที่ดูแลเจ้าภาพงานศพ สถานที่ และลานจอดรถ ให้มีความสะดวก เพียงพอและเหมาะสมตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕๒ แสดงจำนวนความถี่ (Frequency) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีรีวงศ์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการทำบุญอุทิศ

ข้อที่	ปัญหา	ความถี่	ข้อที่	แนวทางแก้ไขปัญหา	ความถี่
๑.	ขาดการจัดการเรื่องการรับกิจนิมนต์ของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน	๓๓	๑.	ควรมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยจัดผู้ดูแลเรื่องการรับกิจนิมนต์โดยเฉพาะ	๓๐
๒.	ประชาชนขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องของการทำบุญอุทิศ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วันให้กับผู้ตายอย่างถูกต้อง	๒๒	๒.	พระสงฆ์จึงควรรหาโอกาสอธิบายให้ประชาชนเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา	๑๕
	รวม	๕๕		รวม	๔๕

จากตารางที่ ๔.๕๒ พบว่า พบว่า ประชาชน ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีรีวงศ์ ด้านการทำบุญอุทิศมากที่สุด คือ ขาดการจัดการเรื่องการรับกิจนิมนต์ของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน จึงควรมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยจัดผู้ดูแลเรื่องการรับกิจนิมนต์โดยเฉพาะ รองลงมา คือ ประชาชนขาดความรู้ และความเข้าใจในเรื่องของการทำบุญอุทิศ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วันให้กับผู้ตายอย่างถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรรหาโอกาสอธิบายให้ประชาชนเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ตามลำดับ

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ที่มีความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาจากการที่วัดคีตวัดเป็นวัดหนึ่งที่มีการประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจศพ ประชาชนในชุมชนวัดคีตวัดและผู้ที่มาบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดบางท่านกล่าวว่าพิธีกรรมการจัดงานศพของวัดคีตวัด มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อนและบางท่านก็ว่าสะดวกรวดเร็ว แม้ว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของวัดราษฎร์นั้นจะไม่ซับซ้อนเหมือนพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของวัดหลวง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีรายละเอียดอีกมากที่จะต้องปรับปรุง ทั้งเรื่องของพิธีกรรมการทำบุญต่ออายุ รูปแบบการจัดงานศพ และการทำบุญอุทิศไปให้กับผู้ตาย รวมถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และจุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในชุมชนวัดคีตวัด เนื่องจากวัดทั้งหลายจะเจริญรุ่งเรืองหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับสาธุชนด้วย ดังนั้น การให้บริการ และการบริหารเกี่ยวกับพิธีกรรมของงานศพนั้นย่อมจะต้องมีข้อบกพร่องอยู่เป็นธรรมดา การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนจึงมีความจำเป็นสำหรับวัดที่จัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดคีตวัด จึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหากเกิดข้อบกพร่องใด ๆ ขึ้นในกิจการของวัด ดังนั้น ด้วยสภาพการณ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าว เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นของประชาชนและจะนำผลการวิจัยนี้ไปปรับปรุงและพัฒนาเรื่องการจัดการดูแลการประกอบพิธีกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวกับความตายในชุมชนวัดคีตวัดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้ คือ เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัยว่าประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย

ในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ด้านการต่ออายุ ด้านการจัดงานศพ ด้านการทำบุญอุทิศ และโดยรวมทั้ง ๓ ด้าน แตกต่างกัน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างได้จำนวน ๑๖๔ คน โดยวิธีการใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) และใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิด ใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติอนุมานหรืออ้างอิง ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ่ (Scheffé) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัย ตามข้อค้นพบ (Fact Findings) ได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นเพศหญิง จำนวน ๘๖ คน มีอายุ ๒๑-๓๕ ปี จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๐ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. จำนวน ๕๘ คน มีอาชีพรับจ้าง/ค้าขาย จำนวน ๘๑ คน และมีรายได้ต่อเดือน ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๗๐ คน

๕.๑.๒ ผลการศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับมาก และจำแนกในแต่ละด้าน โดยเรียงจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีดังต่อไปนี้

- ๑) ด้านการทำบุญอุทิศ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด อยู่ในระดับมาก
- ๒) ด้านการจัดงานศพ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด อยู่ในระดับปานกลาง

๓) ด้านการต่ออายุ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๓ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด โดยรวมทั้ง ๓ ด้านไม่แตกต่างกัน เมื่อแยกทดสอบในแต่ละด้าน มีรายละเอียดดังนี้

๑) ด้านการต่ออายุ พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ไม่แตกต่างกัน

๒) ด้านการจัดงานศพ พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ไม่แตกต่างกัน

๓) ด้านการทำบุญอุทิศ พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ผลการศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่กรุงเทพมหานคร เรียงลำดับ ดังนี้

๑) ด้านการต่ออายุ พบว่า ประชาชน ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด มากที่สุด คือ ประชาชนไม่ทราบว่าวัดคีตวัดสามารถทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำบุญต่ออายุได้ จึงควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ทั่วถึงประชาชน โดยติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน และสื่อต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น รองลงมา คือ พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และนำเอาพรศรัทธาเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีน้อย จึงควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ถูกต้อง เพื่อสร้างศรัทธาให้กับประชาชน โดยสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการอบรมมากขึ้นตามลำดับ

๒) ด้านการจัดงานศพ พบว่า ประชาชน ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด มากที่สุด คือ

การจัดงานศพมีขั้นตอนมากและมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณมากและเกินความจำเป็นของประชาชนที่มีรายได้น้อย จึงควรมีขั้นตอนการจัดงานศพที่เรียบง่ายและประหยัด เพื่อสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย โดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ส่วนกลาง รongลงมา คือ สถานที่คับแคบ ลานจอดรถน้อย และมีเจ้าหน้าที่ติดต่อประสานงานกับเจ้าภาพน้อย จึงควรจัดเจ้าหน้าที่ดูแลเจ้าภาพงานศพ สถานที่ และลานจอดรถ ให้มีความสะดวก เพียงพอและเหมาะสม ตามลำดับ

๓) ด้านการทำบุญอุทิศ พบว่า ประชาชน ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด มากที่สุด คือ ขาดการจัดการเรื่องการรับกนิมนต์ของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน จึงควรมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยจัดผู้ดูแลเรื่องการรับกนิมนต์โดยเฉพาะ รongลงมา คือ ประชาชนขาดความรู้ และความเข้าใจในเรื่องของการทำบุญอุทิศ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ให้กับผู้ตายอย่างถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรรหาโอกาสอธิบายให้ประชาชนเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

๕.๒.๑ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากวัดคีตวาด นอกจากจะเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาดแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมของการสืบสานวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา และการจัดกิจกรรมของชุมชน แสดงถึงความสามัคคี ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน และความสัมพันธ์ของความเชื่อพิธีกรรมกับวิถีชุมชนที่เป็นไปอย่างกลมกลืนและมีการสืบทอดการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเป็นมาตั้งแต่อดีต ซึ่งความสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกพจน์ เดชวงศ์ญา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวบ้านมีการสืบทอดการประกอบพิธีกรรมมาแต่โบราณ โดยให้ความสำคัญแก่ขั้นตอนและรายละเอียดของพิธีก่อนตาย พิธีเกี่ยวกับศพและพิธีหลังงานศพ และในปัจจุบันชาวบ้านป่าป้อและชาวบ้านป่าฝาง อำเภอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ยังคงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเช่นเดียวกับในอดีต เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่อยู่เคียงคู่กับชุมชนจนกลายมาเป็นธรรมเนียมประเพณีและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการทำบุญอุทิศ ซึ่งมีค่าแปลผล อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ตั้งแต่การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน และทำบุญในวันครบรอบวันตาย เป็นต้น เป็นพิธีกรรมที่ประชาชนชาวพุทธได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นการส่งบุญ ส่งกุศล และคุณงามความดีไปให้กับผู้ตาย และเชื่อกันว่าจะทำให้ผู้ตายมีความสุขมากในสัมปรายภพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์มงคล เกสโร (ตีมาก) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีการจัดการกับศพในแต่ละขั้นตอนให้กับผู้ตายที่เป็นญาติ จัดขึ้นตามพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ ตั้งแต่การนำศพลงโลง การตั้งนำศพขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศลศพ การบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม การฃาปนกิจศพ การลอยอังคารและการทำบุญอุทิศให้ในวันสำคัญตามประเพณีนิยม

ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการต่ออายุ ซึ่งมีค่าแปลผล อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ประชาชนคิดว่าการทำบุญต่ออายุอาจสามารถช่วยให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วย และมีอายุยืนขึ้น ดังนั้น เมื่อผู้ใดป่วยไข้ได้หนัก เห็นว่าจะมีทางรอดได้น้อยก็ทำพิธีต่ออายุคือ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฃงค์ พระสงฆ์สวดจบแล้ว ชักบังสุกุลเป็น ซึ่งโดยมากก็มักเป็นเช่นนั้น เพราะถ้ายังไม่เจ็บหนักจริง ๆ ก็มักจะยังไม่ทำกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสเทศนา โพชฃงค์โปรดพระมหากัสสปและพระโมคคัลลานะเมื่ออาพาธ และพระอริยเจ้าทั้งสองก็คลายความทุกข์เวทนาหายอาพาธ และได้กล่าวถึงประเพณีภาคอีสานถ้ามีคนป่วยหนักต้องทำพิธีสวดขวัญ ทำพิธีคำตัน โปรี และพิธีดวงข้าว และนิมนต์พระสงฆ์มาสวด โพชฃงค์ เพื่อเป็นการต่ออายุไว้ และได้กล่าวว่ตามคติทางกรุงเทพมหานครบางรายไปคอยดักซื้อนกปลาหรือสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่า นำเอามาปล่อยเป็นการไถ่อายุ เป็นต้น

๕.๒.๒ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดตี่ดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำแนกเป็นรายด้าน

๑) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการต่ออายุ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดตี่ดวด โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประชาชนคิดว่าการทำบุญต่ออายุอาจสามารถช่วยให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วย และมีอายุยืนขึ้น ดังนั้น เมื่อผู้ใดป่วยไข้ได้หนัก เห็นว่าจะมีทางรอดได้น้อยก็ทำพิธีต่ออายุคือ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฃงค์ พระสงฆ์สวดจบแล้ว ชักบังสุกุลเป็น ซึ่งโดยมากก็มักเป็นเช่นนั้น เพราะถ้ายังไม่เจ็บหนักจริง ๆ ก็มักจะยังไม่ทำกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสเทศนา โพชฃงค์โปรดพระมหากัสสป และพระโมคคัลลานะเมื่อ

อาหาร และพระอริยเจ้าทั้งสองก็คลายความทุกข์เวทนาหายอาพาธ และได้กล่าวถึงประเพณีภาคอีสานถ้ามีคนป่วยหนักต้องทำพิธีสวดขวัญ ทำพิธีค้ำตัน โพร้ และพิธีดวงข้าว และนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดโพชฌงค์ เพื่อเป็นการต่ออายุไว้ และได้กล่าวว่าตามคติทางกรุงเทพมหานครบางรายไปคอย ตักช้อนกปลาหรือสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่า นำเอามาปล่อยเป็นการไถ่อายุ เป็นต้น

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือข้อที่ ๒ คิดว่าผู้ป่วยจะมีกำลังใจดีขึ้น เมื่อนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากประชาชนที่เป็นญาติผู้ป่วยได้ยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งทางใจทั้งกับตัวผู้ป่วยและญาติ เห็นว่าถ้านิมนต์พระสงฆ์มาสวดโพชฌงค์ผู้ป่วยจะมีกำลังใจดีขึ้น อาจหายจากการป่วยไข้ได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ว่า แม้การสวดบทโพชฌงค์ จะสวดเป็นภาษาบาลีอย่างเดียว ซึ่งคนป่วยหนักโดยมากจะฟังไม่เข้าใจ แต่ถ้าผู้ป่วยหนักมีจิตเลื่อมใส อาจทำให้ใจคอสบายขึ้นนับว่าเป็นยากำลังทางใจช่วยให้โรครักษาอย่างอาจหายได้ ทั้งส่วนคนเป็นก็พลอยมีหวังไปด้วยถึงแม้เมื่อสวดแล้วโรคจะไม่กระเดื่องก็ตาม

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือข้อที่ ๖. คิดว่าการนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มาสวดมนต์ตามกำลังวันแล้ว คนป่วยทำพิธีดวงข้าวสารเป็นการต่ออายุ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องจากประชาชนถ้ายังไม่เจ็บหนักจริง ๆ ก็มักจะยังไม่นิยมทำบุญต่ออายุกัน แต่ว่าการทำนั้นนับว่าดี ด้วยคนป่วยหนักมีโอกาสนำบุญสุนทานตามลัทธิ เตรียมตัวเป็นครั้งสุดท้ายในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ หรืออย่างน้อยก็ทำให้สบายใจ บรรเทาทุกข์เวทนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ว่า ประเพณีภาคอีสานถ้ามีคนป่วยหนักต้องทำพิธีสวดขวัญ ทำพิธีค้ำตัน โพร้ และพิธีดวงข้าว และนิมนต์พระสงฆ์มาสวดโพชฌงค์ เพื่อเป็นการต่ออายุไว้ และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวุฒิชรรมสถิต ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องความตายของชุมชนปากห้วยปากคาน ตำบลหนองเสือ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเลย” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนเชื่อพิธีพุทธเกี่ยวกับเรื่องบาป – บุญ และเรื่องกฎแห่งกรรมถูกนำมาใช้แก้ปัญหาชีวิต จิตใจ อารมณ์ ความกลัวและความตาย พิธีกรรมก่อนตายให้ผู้ป่วยทำบุญ ให้กัมมฐาน เป็นต้น

๒) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการจัดงานศพ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคิควด โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องจากการจัดงานศพมีขั้นตอนมาก เริ่มตั้งแต่การอาบน้ำศพ ตั้งศพ สวดพระอภิธรรมและการฌาปนกิจศพ เป็นต้น และมีค่าใช้จ่ายสูงเกินความจำเป็นของประชาชนที่มีรายได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวุฒิชรรมสถิต ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องความตายของชุมชนปากห้วยปากคาน ตำบลหนองเสือ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเลย” ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ของความเชื่อพิธีกรรมกับวิถีชุมชนเป็นไปอย่างกลมกลืน งานศพใน

ระยะแรกๆ เป็นกิจกรรมระหว่างเครือญาติ ต่อมากิจกรรมงานศพได้ขยายออกไปนอกกลุ่มเครือญาติ ปัจจุบันกระแสการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและกระแสทางธุรกิจเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการจัดงานศพ มากขึ้น ความสัมพันธ์นี้สะท้อนถึงวิถีชุมชน พฤติกรรม และความเชื่อของคนที่เปลี่ยนไปจากเดิม และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของปัญญา เลิศสุขประเสริฐ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีกรรมงานศพในฐานะสินค้าบริการมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองการบริโภคที่มีค่านิยมจัดงานศพอย่างใหญ่โต เพื่อแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายหรือครอบครัวมากกว่าการให้ความสำคัญต่อคุณค่าในเชิงศาสนา ทั้งนี้ การบริโภคในเชิงสัญลักษณ์นี้ทำให้บริการงานศพมีมูลค่าทางแลกเปลี่ยนสูงซึ่งเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อผู้ให้บริการมากกว่า

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือข้อที่ ๔ คิดว่าการนิมนต์พระสวดพระอภิธรรมเป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท อยู่ในระดั้มาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากประชาชนในชุมชนวัดติ้วควดส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน อันมีวัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจ มีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน และมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏปริศนาธรรมในงานศพที่สอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวินัย ธรรมมชโย (ช่วง ลำไธสง) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติ พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ ๑ คิดว่าการอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้ที่ศีรษะศพจะช่วยให้ผู้ตายมีจิตใจผ่องใส อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจาก อาจเป็นไปได้ว่าประชาชนการอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้ที่ศีรษะศพจะช่วยให้ผู้ตายมีจิตใจผ่องใสและมีพระพุทธรูปเป็นแสงสว่างนำไปสู่สุคติ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญมี แทนแก้ว ที่ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อเห็นว่าผู้ป่วยจนจะหมดลมหายใจอยู่แล้ว ควรจะอัญเชิญพระพุทธรูปหรือนิมนต์พระสงฆ์มานั่งเป็นประธาน เพื่อจะได้ตักเตือนสั่งสอนแก่ผู้ที่จะถึงซึ่งความดับขันธไปนั้น ถึงหากจะไม่ได้ยิน แต่ตาอาจจะมองเห็นอยู่บ้าง เมื่อผู้กำลังจะตายได้เห็นพระ จิตใจจะได้ผ่องใสไม่มีความกระวนกระวาย และจะได้สิ้นลมหายใจไปต่อหน้า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จิตใจจะได้นึกประวัติไปสู่หนทางที่ดี เปรียบเสมือนพระท่านมาชี้ช่องทางให้วิญญาณ ไปสู่สุคติ

๓) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการทำบุญอุทิศ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ตั้งแต่การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน และทำบุญในวันครบรอบวันตาย เป็นต้น เป็นพิธีกรรมที่ประชาชนชาวพุทธได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นการส่งบุญ ส่งกุศล และคุณงามความดีไปให้กับผู้ตาย และเชื่อกันว่าจะทำให้ผู้ตายมีความสุขมากในสัมปรายภพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์มงคล เกสโร (ดีมาก) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีการจัดการกับศพในแต่ละขั้นตอนให้กับผู้ตายที่เป็นญาติ จัดขึ้นตามพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ ตั้งแต่การนำศพลงโลง การตั้งนำศพขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศลศพ การบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม การฌาปนกิจศพ การลอยอังคารและการทำบุญอุทิศให้ในวันสำคัญตามประเพณีนิยม

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือข้อที่ ๑ เห็นด้วยกับการบำเพ็ญบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจาก ประชาชนในชุมชนวัดคีตวาดส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีความเชื่อและความศรัทธาในเรื่องของกฎแห่งกรรม ถือว่าการตายเป็นการเปลี่ยนไปสู่ภพภูมิใหม่แล้วแต่กรรมที่ตนทำและจิตสุดท้ายก่อนตาย และบุญกุศลที่ผู้ตายจะได้รับจากญาติที่อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับผู้ตาย ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์มงคล เกสโร (ดีมาก) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีการจัดการกับศพ จัดขึ้นตามพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ ตั้งแต่การนำศพลงโลง การตั้งนำศพขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศลศพ การบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม การฌาปนกิจศพ การลอยอังคารและการทำบุญอุทิศให้ในวันสำคัญตามประเพณีนิยม

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือข้อที่ ๓ เห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๕๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากการทำบุญครบรอบวันตาย ๕๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับผู้ตายนั้นมีระเบียบปฏิบัติเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายที่ให้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามความเชื่อในศาสนาของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ว่า การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องความตาย โดยปรารถนาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑) ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ และ ๒)

ทำบุญอุทิศหรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่ง ในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

๕.๒.๓ การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะการแสดงความคิดเห็นที่แสดงออกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะการยอมรับหรือปฏิเสธ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ สภาพ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล และความคิดเห็นยังเป็นการรวบรวมความรู้ที่นึกคิด ความเชื่อ ความรู้ต่าง ๆ ดังนั้น เพศที่ต่างกัน ไม่มีผลทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แตกต่างกัน ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สักดิ์ สุนทรเสณี ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็นเกิดจากการเรียนและประสบการณ์ของบุคคล และสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาติชาย โทสินธิติ ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง บุคคลเมื่ออยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดก็จะมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันกับกลุ่มและสังคมนั้นๆ กลุ่มเป็นส่วนที่ผลักดันให้บุคคลมีการเรียนรู้โดยตรง เป็นต้น

๒) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้านความรู้สึของแต่ละบุคคล ด้วยการพูดหรือการเขียน โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ พฤติกรรม และสภาพแวดล้อม เป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจ ความคิดนี้อาจจะได้รับการยอมรับหรือไม่ยอมรับจากคนอื่นก็ได้ ดังนั้น อายุ ที่ต่างกัน ไม่มีผลทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แตกต่างกัน ได้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ ประภา เพ็ญสุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า อายุมีผลต่อเจตคติของบุคคล และบุคคลส่วนใหญ่มักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ยาก ซึ่งทำให้มีผลต่อเจตคติของเขาเอง นอกจากอายุแล้วยังมีตัวแปรอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ปฏิกริยาของบุคคลต่อ

สิ่งเร้า ข่าวสาร เป็นต้น บุคคลที่แตกต่างกัน จะมีปฏิกริยาไม่เหมือนกัน ผลที่จะมีต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความคิด ย่อมแตกต่างกันไปด้วย

๓) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะประชาชนในชุมชนวัดคีตวาดส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ดังนั้น ระดับการศึกษา ที่ต่างกัน ไม่มีผลทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แตกต่างกัน ได้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาติชาย โทสินธิติ ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน ได้แก่ การศึกษา คือ ระดับการศึกษามีอิทธิพลมากต่อการแสดงความคิดเห็น เพราะเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับบุคคล

๔) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะประชาชนในชุมชนวัดคีตวาดส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ รัฐวิสาหกิจ ดังนั้น อาชีพ ที่ต่างกัน ไม่มีผลทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แตกต่างกัน ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไกรสร ศรีไตรรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ได้แก่ ตัวบุคคล สัมพันธภาพระหว่างบุคคล กลุ่มความคิดเห็นของบุคคล และสัมพันธภาพระหว่างกลุ่ม

๕) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะประชาชนในชุมชนวัดคีตวาดส่วนใหญ่ มีรายได้น้อย ย่อมมีความคิดเห็นตามกลุ่มสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ตามสภาพแวดล้อมและปฏิบัติไปตามวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้น ดังนั้น รายได้ต่อเดือน ที่ต่างกัน ไม่มีผลทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด แตกต่างกัน ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาติชาย โทสินธิติ ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลที่ทำให้ความคิดเห็น

แตกต่างกัน ได้แก่ วัฒนธรรมและประเพณี บุคคลเมื่อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและประเพณีใด ย่อมปฏิบัติไปตามวัฒนธรรม ประเพณีนั้น ๆ และมักมีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมและประเพณีของคนไปในทางที่ดี

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะและข้อค้นพบ (Fact Findings) จากการวิจัยและการอภิปรายผลแล้วสามารถสรุปผลโดยแบ่งเป็น ๒ ระดับ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการต่ออายุ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น วัดคีตวาด จึงควรปรับปรุงและพัฒนาการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ทั่วถึงประชาชน โดยติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนและสื่อต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น และควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ถูกต้อง เพื่อสร้างศรัทธาให้กับประชาชน โดยสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการอบรมมากขึ้น

๒) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการจัดงานศพ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น วัดคีตวาด จึงควรปรับปรุงและพัฒนาการจัดงานศพให้มีขั้นตอนไม่มากและมีค่าใช้จ่ายไม่สูงเกินความจำเป็นของประชาชนที่มีรายได้น้อย ควรมีขั้นตอนการจัดงานศพที่เรียบง่าย ประหยัด และสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย โดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ส่วนกลาง และควรจัดเจ้าหน้าที่ดูแลเจ้าภาพงานศพ สถานที่ และลานจอดรถ ให้มีความสะดวก เพียงพอและเหมาะสม

๓) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการทำบุญอุทิศ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด อยู่ในระดับมาก ดังนั้น วัดคีตวาด จึงควรรักษาและพัฒนาการจัดการเรื่องการรับกนิมนต์ของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และมีประสิทธิภาพ โดยจัดผู้ดูแลเรื่องการรับกนิมนต์โดยเฉพาะ และพระสงฆ์ควรหาโอกาสอธิบายให้ประชาชนเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

จากผลการวิจัย มีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ๑) ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของประชาชนที่มีต่อการไปสู่สุคติของผู้ตายในทางพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด
- ๒) ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของประชาชนที่มีต่อการทำบุญต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด
- ๓) ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่องบประมาณการจัดงานศพในทางพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวาด
- ๔) ควรทำการศึกษาเรื่องการจัดการรับกนิมนต์ของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในชุมชนวัดคีตวาด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑) พระไตรปิฎกและอรรถกถา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๑๖,

๒๕, ๓๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . กัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

๒) หนังสือทั่วไป

ไกรสร ศรีไตรรัตน์. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏยะลา, ๒๕๔๒.

ณรงค์ โพธิ์พุกยานนท์. ระเบียบวิธีวิจัย : แนวการเขียนเค้าโครงการวิจัยและรายงานการวิจัย
ประจำภาค. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๕๑.

คนัย ไชยโยธา. ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร :
ไอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

เดนนี ชาเจนท์. พิธีกรรมของโลก. แปลโดย ทิพยอาภา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิง
จำกัด, ๒๕๔๒.

ธีระศักดิ์ อุ่ณอรรถมนต์เลิศ. เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา. นครปฐม :
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.

นภาพร นำเบ็ญจพล และอมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง. จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุน บี. ทราเวน, ๒๕๓๗.

นินา เมธาวีชัย. วิทยาการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓.

บรรจบ บรรณรุจิ. ปฏิจอกสมุปบาท. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

บุญพุดกษัย จาตุมาณะ. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทอักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

บุญมี แทนแก้ว. ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนพรินติ้ง.
๒๕๑๕.

ประภาเพ็ญ สุวรรณ. ทศนคติ : การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย. กรุงเทพมหานคร :
โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระวิสุทธิสมโพธิ (เจีย ป.ธ.๕). ชุมนุมสาวกมนต์ฉบับหลวง, กรุงเทพมหานคร : ธรรมบรรณาการ, ๒๕๓๕.
- เมฆพัตร. หมอหลวง. อาจารย์ทอง. พิธีมงคลต่าง ๆ และประเพณีโบราณไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทยาการ, ๒๕๑๓.
- ยุทธพงษ์ กัวยวรรณ. พื้นฐานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.
- ริชาร์ด ลอเรนซ์. ศาสตร์แห่งพลัง. แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์. กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๐.
- ศักดิ์ สุนทรเสณี. เจตคติ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งวัฒนา, ๒๕๓๑.
- ส.ธรรมภักดี. ประเพณีไทย ฉบับราชครู. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๑๑.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : ชัยศิริการพิมพ์, ๒๕๒๒.
- สงศรี ชมภูวงศ์. การวิจัย. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗.
- สุชา จันท์โฮม และสุรางค์ จันท์โฮม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๐.
- สุโท เจริญสุข. หลักจิตวิทยาและการพัฒนาของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.
- เสถียร โกเศศ. ประเพณีเนื่องในการตาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- อุทัย หิรัญโต. สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕.

๓) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์ / รายงานการวิจัย

- จักรวาท ห่องบุตรศรี, พระ. “บทบาทของวัดกับการสืบสานวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัดพระบาทภูพานคำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๕.

- ชาติชาย โทสินธิติ. “ความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการจัดตั้งสถานคาลิโนจีน ในเขตพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้”. *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.
- เจ็ยรวิทย์ อุดตสนุนโต, พระ (โอชาวัฒน์). “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ณัฐยา วาสิงหน. “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- ทวี เสรหมัญ. “ความคิดเห็นของอาจารย์มหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์”. *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๐.
- ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ. “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ภูวดล จันทรส. “ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรโดยวิธีใช้เทปบันทึกเสียงผ่านหอกระจายข่าวในจังหวัดนครราชสีมา”. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.
- มงคล เกสโร, พระสมุห์ (ดีมาก). “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร”. *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- รบ ธมฺมโร, พระมหา (หิรัญชาติ). “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- วันชัย ธรรมชโย, พระมหา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- วิไลลักษณ์ สายเสน่ห์. “การศึกษาเปรียบเทียบพระศนะเกี่ยวกับการตายและการเกิดใหม่ในพุทธศาสนานิกายเถรวาทกับนิกายวัชรยาน”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- วุฒิธรรมสถิต, พระครู. “ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องความตายของชุมชนปากห้วยปากถาน ตำบลหนองเสือ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๗.

สุรพล ชีรวโรโส, พระ (อริวันนา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามคติไทยของ”. วิทยานิพนธ์
ศาสนาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนา
ของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.

เสกสรร วัฒนพงษ์. “ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการประสานงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจทางหลวงกับ
เจ้าหน้าที่ตำรวจภูธรในเขตพื้นที่ทางหลวง หมายเลข ๓๔ บางนา-บางปะกง”. วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

อรทิพย์ ลีนะพันธ์. “ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนประจำต่องานสังคมสงเคราะห์ในโรงเรียน
: ศึกษาเฉพาะโรงเรียนประจำสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร”.
วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๓๕.

เอกพจน์ เฉวงศัญญา. “การศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอคอยสะเก็ด
จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๕.

๔) บทความจากเว็บไซต์

กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ, “พิธีงานศพ”, (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๒)

<<http://www.cpc.rtaf.mi.th/?p=108>> (17 November 2010)

ดาว, “พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย”, (๑๘ กันยายน ๒๕๕๐)

<http://www.watkoh.com/kratoo//forum_posts.asp?TID=2267> (25 November 2010)

๕) เอกสารอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ดีพิมพ์

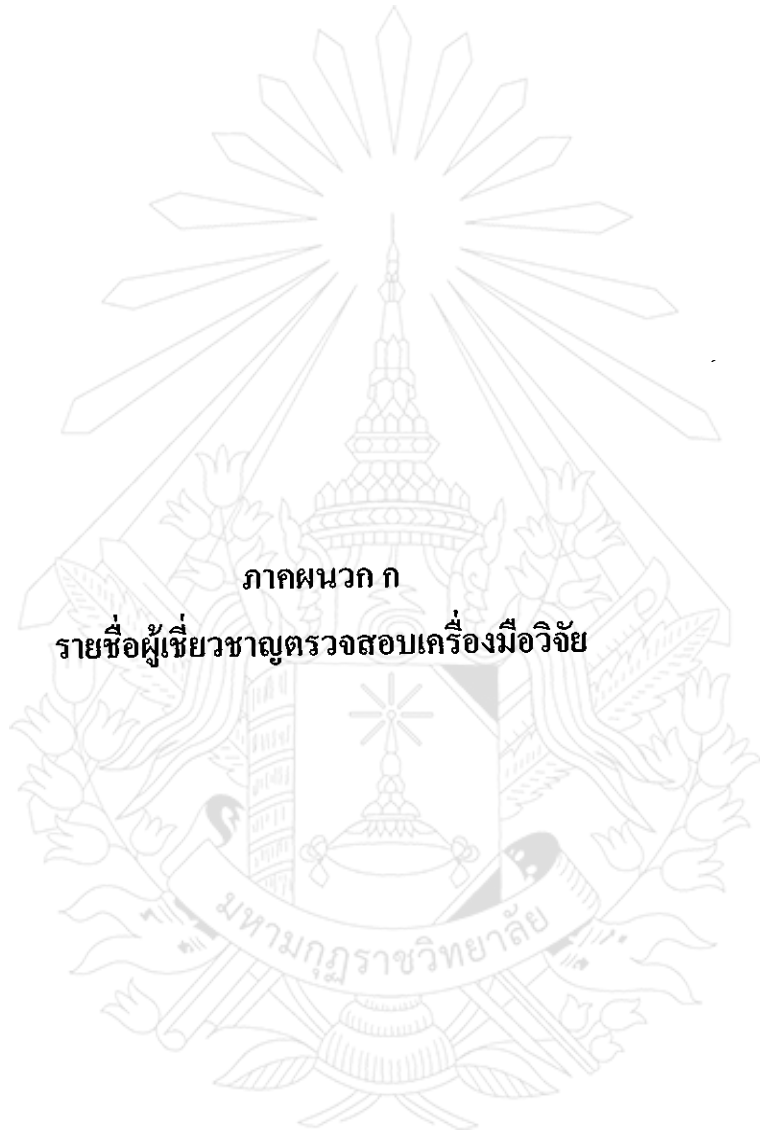
สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, “ข้อมูลชุมชนวัดคีตวาด ประจำปี ๒๕๕๒”, กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานเขตบางกอกใหญ่, ๒๕๕๒, (อัดสำเนา).

ภาคผนวก

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

๑) พระครูสิทธิธรรมนิเทศ (ดร.)

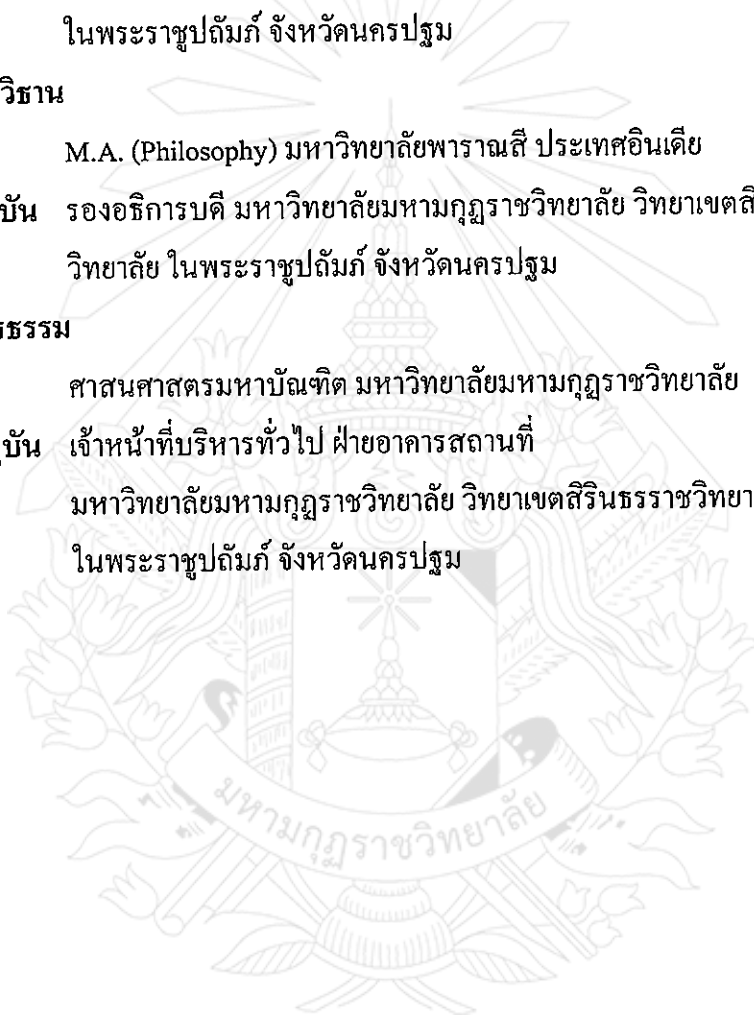
วุฒิการศึกษา Ph.D. (Social Science) มหาวิทยาลัยมทร ประเทศไทย
ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป ศูนย์บริการวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

๒) พระครูปรีชาธรรมวิธาน

วุฒิการศึกษา M.A. (Philosophy) มหาวิทยาลัยพาราณสี ประเทศไทย
ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราช
วิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

๓) พระครูประสาธธรรม

วุฒิการศึกษา ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป ฝ่ายอาคารสถานที่
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
ในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์

ที่ ศธ ๖๐๑๑ (๒.๘) / ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์
๒๖ หมู่ ๘ ต.ช่อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๙๓๑๖๐
โทร.(๐๒) ๕๒๙-๑๖๖๓, ๕๒๙-๑๒๕๒ FAX ๕๒๙-๑๒๕๑

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระครูสิริธรรมนิเทศ (ดร.)

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงร่างวิทยานิพนธ์ และเครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยพระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชี่ยวชาญ) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศาสนา ศตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา รุ่นที่ ๔/๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยด้วยการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือการวิจัย ก่อนทำการเก็บข้อมูล โดยมี ดร.วันไชย์ กิ่งแก้ว เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และมีนายเอกวุฒิ สารมาศ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยพิจารณาแล้วเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถามที่จะใช้เป็นเครื่องมือการวิจัยดังกล่าวแก่นักศึกษา จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูปริชาธรรมวิธาน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

โครงการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๒๔๒๕-๑๖๖๓ ต่อ ๑๐๘

ที่ ศธ ๖๐๑๑ (๒.๘) / ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์
๒๖ หมู่ ๘ ต.ช่อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๑๖๐
โทร.(๐๒) ๕๒๙-๑๖๖๓, ๕๒๙-๑๒๕๒ FAX ๕๒๙-๑๒๕๑

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระครูประสาธธรรม

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงร่างวิทยานิพนธ์ และเครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยพระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชี่ยวชาญ) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศาสนา
สตรีมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา รุ่นที่ ๔/๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “พิธีกรรม
เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดตีควด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร” ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยด้วยการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือการวิจัย
ก่อนทำการเก็บข้อมูล โดยมี ดร.วันไชย กิ่งแก้ว เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และมีนายเอกวุฒิ สารมาศ
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยพิจารณาแล้วเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ จึง
ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถามที่จะใช้เป็นเครื่องมือการวิจัยดังกล่าวแก่นักศึกษา
จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูปริชาธรรมวิธาน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

โครงการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๒๔๒๕-๑๖๖๓ ต่อ ๑๐๘

ที่ ศษ ๖๐๑๑ (๒.๘) / ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์
๒๖ หมู่ ๗ ต.ห้อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๙๓๑๖๐
โทร.(๐๒) ๔๒๙-๑๖๖๓, ๔๒๙-๑๒๔๒ FAX ๔๒๙-๑๒๔๑

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระครูปริชาทรรมวิธาน

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงร่างวิทยานิพนธ์ และเครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยพระปลัดมานิตย์ จิรมโน (ผู้เชี่ยวชาญ) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศาสนา
สตรีมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา รุ่นที่ ๔/๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “พิธีกรรม
เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร” ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยด้วยการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือการวิจัย
ก่อนทำการเก็บข้อมูล โดยมี ดร.วันไชย์ กิ่งแก้ว เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และมีนายเอกวุฒิ สารมาศ
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยพิจารณาแล้วเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ จึง
ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามที่จะใช้เป็นเครื่องมือการวิจัยดังกล่าวแก่นักศึกษา
จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูปริชาทรรมวิธาน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

โครงการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๒๔๒๕-๑๖๖๓ ต่อ ๑๐๘

ที่ ศธ ๖๐๑๑ (๒.๘) / ๑๒๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์
๒๖ หมู่ ๗ ต.ช่อมโนญ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๑๑๖๐
โทร.(๐๒) ๕๒๙-๑๖๖๓, ๕๒๙-๑๒๔๒ FAX ๕๒๙-๑๒๔๑

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการทดลองเครื่องมือเพื่อการวิจัย
เจริญพร ผู้อำนวยการเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๓๐ ชุด

ด้วยพระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชี่ยวชาญ) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา รุ่นที่ ๔/๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยด้วยการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือการวิจัยก่อนการทำการเก็บข้อมูล โดยมี ดร.วันไชย์ กิ่งแก้ว เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และมีนายเอกวุฒิ สารมาศ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์เพื่อแจกแบบสอบถามแก่ประชาชนในกำกับดูแลของท่าน จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อทดลองเครื่องมือการวิจัยดังกล่าว

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา บัณฑิตวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูปริชาทรรมวิธาน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

โครงการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๒๔๒๕-๑๖๖๓ ต่อ ๑๐๘

ที่ ศธ ๖๐๑๑ (๒.๘) / ๑๒๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์
๒๖ หมู่ ๗ ต.ช้อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๑๖๐
โทร.(๐๒) ๕๒๙-๑๖๖๓, ๕๒๙-๑๒๕๒ FAX ๕๒๙-๑๒๕๑

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้พื้นที่เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล
เจริญพร ผู้อำนวยการเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วยพระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชื้อวชาญ) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา รุ่นที่ ๔/๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ จึงขอความอนุเคราะห์ใช้พื้นที่เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในกำกับดูแลของท่าน เพื่อนำไปประกอบการดำเนินการวิจัย

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา บัณฑิตวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูปริชาธรรมวิธาน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

โครงการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๒๕๒๕-๑๖๖๓ ต่อ ๑๐๘

ภาคผนวก ค
แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ
เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

ขอความกรุณาตอบแบบสอบถามนี้ตามเป็นจริง โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ( ) หรือ
เติมข้อความลงในช่องว่าง ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำไปวิเคราะห์ เพื่อนำ
ผลการวิจัยไปแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของ
ประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชน
ในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย
ในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดคีตวัด แขวงวัดท่าพระ เขต
บางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

สำหรับผู้วิจัย

เลขที่แบบสอบถาม.....

☐	☐	☐
๑	๒	๓

๑. เพศ

๑) (...) ชาย

๒) (...) หญิง

 ๔

๒. อายุ

๑) (...) ๒๐ ปีลงมา

๒) (...) ๒๑-๓๕ ปี

 ๕

๓) (...) ๓๖-๕๐ ปี

๔) (...) ๕๑ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

๑) (...) ประถมศึกษา

๒) (...) มัธยมศึกษา/ปวช.

 ๖

๓) (...) อนุปริญญา/ปวศ.

๔) (...) ปริญญาตรีขึ้นไป

๔. อาชีพ

- ๑) (...) รับจ้าง/ค้าขาย ๒) (...) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ๓
- ๓) (...) บริษัทเอกชน

๓. รายได้ต่อเดือน

- ๑) (...) ๕,๐๐๐ บาทลงมา ๒) (...) ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท ๘
- ๓) (...) ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท ๔) (...) ๑๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนใน
ชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
๑. ด้านการต่ออายุ							
๑.	ท่านคิดว่าการทำบุญต่ออายุสามารถช่วยให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยและมีอายุยืนขึ้น						☐ ๕
๒.	ท่านคิดว่าผู้ป่วยจะมีกำลังใจดีขึ้น เมื่อนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์						☐ ๑๐
๓.	ท่านคิดว่าการศึกษาบังสุกุลเป็นของพระสงฆ์จะทำให้มีอายุยืนยาวขึ้น						☐ ๑๑
๔.	ท่านคิดว่าความช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่าเป็นการไถ่อายุของตนเอง						☐ ๑๒
๕.	ท่านคิดว่าการนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มาสวดมนต์ตามกำลังวัน แล้วเอาไม้จันทน์กำตันโพธิ์จะช่วยให้ต่ออายุของตน						☐ ๑๓
๖.	ท่านคิดว่าการนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มาสวดมนต์ตามกำลังวันแล้ว คนป่วยทำพิธีดวงข้าวสารเป็นการต่ออายุ						☐ ๑๔

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
๒. ด้านการจัดงานศพ							
๗.	ท่านคิดว่าการอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้ที่ศีรษะศพจะช่วยให้ผู้ตายมีจิตใจผ่องใส						☐ ๑๕
๘.	ท่านคิดว่าการนำดอกบัวมาใส่มือผู้ตาย เพื่อให้ผู้ตายนำไปบูชาพระเจี๊วแก้วจุฬามณีบนสวรรค์						☐ ๑๖
๙.	ท่านคิดว่าการอาบน้ำศพเป็นการชำระล้างกิเลส เพื่อให้ผู้ตายบริสุทธิ์						☐ ๑๗
๑๐.	ท่านคิดว่าการนิมนต์พระสวดพระอภิธรรมเป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท						☐ ๑๘
๑๑.	ท่านคิดว่าการถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ เป็นการสร้างบุญกุศลแทนผู้ตาย						☐ ๑๙
๑๒.	ท่านคิดว่าการนิมนต์พระมาสวดหน้าไฟเป็นการส่งให้ผู้ตายไปเกิดในที่สุดดี						☐ ๒๐
๓. ด้านการทำบุญอุทิศ							
๑๓.	ท่านเห็นด้วยกับการบำเพ็ญบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย						☐ ๒๑
๑๔.	ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๗ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย						☐ ๒๒
๑๕.	ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๕๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย						☐ ๒๓

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
๑๖.	ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญครบรอบวันตาย ๑๐๐ วัน เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย						☐ ๒๔
๑๗.	ท่านเห็นด้วยกับการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษในช่วงวันตรุษสงกรานต์						☐ ๒๕
๑๘.	ท่านเห็นด้วยกับขั้นตอนและวิธีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย เริ่มตั้งแต่ การสวดพระพุทธรมณฑ์ เป็นต้น						☐ ๒๖

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนวัดดีควด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑) ด้านการต่ออายุ

ปัญหา.....

แนวทางแก้ไข.....

๒) ด้านการจัดงานศพ

ปัญหา.....

แนวทางแก้ไข.....

๓) ด้านการทำบุญอุทิศ

ปัญหา.....

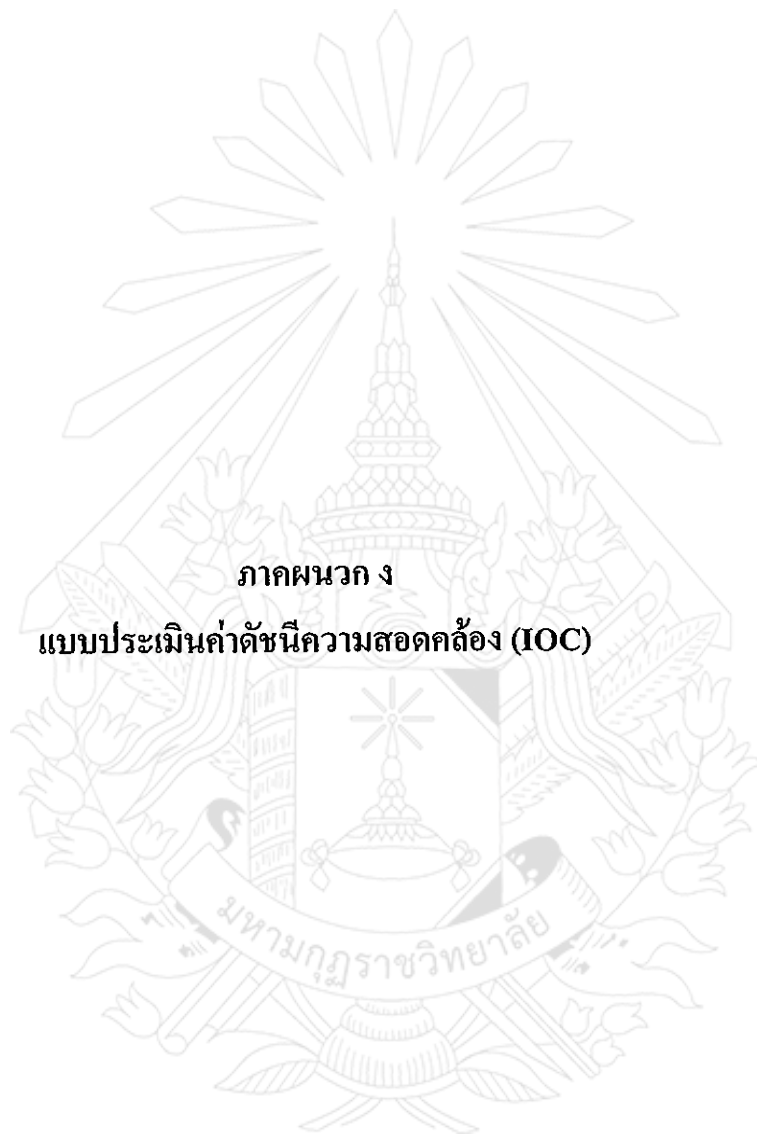
แนวทางแก้ไข.....

ขอเจริญพรขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความร่วมมือ

พระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เจ้าอาวาส)

นักศึกษาศรีปริญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม
เรื่อง พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาของชุมชนวัดดีดวด แขวงวัดท่าพระ
เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ			ผลรวมของคะแนน ($\sum R$)	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	หมายเหตุ
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓			
๑) ด้านการต่ออายุ						
๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๒) ด้านการจัดงานศพ						
๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๓) ด้านการทำบุญอุทิศ						
๑๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้
๑๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑.๐๐	นำไปใช้ได้

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล : พระปลัดมานิตย์ จิรมโน (เชี่ยวชาญ)
- วัน เดือน ปี เกิด : ๒๒ มิถุนายน ๒๔๗๗
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดคีตวศ ๑๗๑/๑ หมู่ ๗ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๕๒ : พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๕๔
- ตำแหน่งหน้าที่การงาน
- ปัจจุบัน : ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดคีตวศ

